İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEYOĞLU-İSTİKLAL CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL YAŞAMIN KESİTLER ÜZERİNDEN OKUNMASI VE CADDEDEKİ KALABALIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar İlke TEKİN

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

HAZİRAN 2005

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEYOĞLU-İSTİKLAL CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL YAŞAMIN KESİTLER ÜZERİNDEN OKUNMASI VE CADDEDEKİ KALABALIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar İlke TEKİN
502021039

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 9 Mayıs 2005
Tezin Savunulduğu Tarih : 6 Haziran 2005

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ferhan YÜREKLİ
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Hale ÇIRACI
Yrd.Doç.Dr. İpek AKPINAR

HAZİRAN 2005

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen ve doğru sorular sormam konusunda bana destek olan, Sn. Prof. Dr. Ferhan Yürekli'ye, Sn. Yrd. Doç. Dr. İpek Akpınar'a, İstiklal Caddesi'nde kesitleri almamda en çok emeği geçen ablam İmge Tekin'e, ve tezde emeği geçen tüm arkadaşlarıma, gösterdikleri sabır ve sürekli destekleri için aileme sonsuz teşekkür ederim.

Mayıs 2005 İlke Tekin

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ IV
ÖZET VI
SUMMARY VII

1. GİRİŞ 1
1.1. Kesitler Üzerinden Bir Kentsel Alan Okuması- İstiklal Caddesi 1

2. KENTLERİN KALABALIĞI 12
2.1. 19. Yüzyılda Paris- Baudelaire'nin Flaneur'u 12
2.2. Kent Mekanının Bir Detayını Sunma- New York 18
2.3. Kent Mekanında Yakın Temas ya da Mesafelerin Artması 21
2.4. 20. Yüzyıl Sonunda Kentlerde Kalabalığın Kaybolması 28

3. NOSTALJİK BİR TÜKETİM MEKANI OLARAK BEYOĞLU-İSTİKLAL CADDESİ 31
3.1. Son İki Yüzyılda Kentsel Dönüşüm 31
3.1.1. Kentsel Planlama 34
3.1.2. İstanbul Metropolünde Durum 39
3.2. Gündelik Hayat 43
3.2.1. Moda 49
3.3. Teatral ve Neo-Teatral Mekan 53
3.4. Nostaljik Bir Tüketim Mekanı Olarak Beyoğlu-İstiklal Caddesi 57
3.4.1. İstiklal Caddesi'nde Şark Pasajı, 'Sokakla Bütünleşen' Cafe&Barlar ve Cezayir (Fransız) Sokak 65

4. KENTLERİN KALABALIĞI 71
4.1. Beyoğlu'nun Tarihi 71
4.2. Beyoğlu'nun Sosyal Yapısı 77
4.3. Bir Direnç Mekanı Olarak Beyoğlu-İstiklal Caddesi 88

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA 101

KAYNAKLAR 104

EKLER 108
Ek A.1. Kesit Dosyası 108

ÖZGEÇMİŞ 177

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1 : Taksim-Galatasaray, 2005..... 1
Şekil 1.2 : Galatasaray-Tünel, 2005..... 1
Şekil 1.3 : Büyükparmakkapı Sokak, 2004..... 3
Şekil 1.4 : Büyükparmakkapı Sokak'ın üst katları, 2004..... 3
Şekil 1.5 : Sahne Sokak'ın üstü, 2004 3
Şekil 1.6 : Sahne Sokak (Balık Pazarı) 3
Şekil 1.7 : Çiçek Pasajı, 2004..... 3
Şekil 1.8 : Çiçek Pasajı'nın yanan üst kısmının bir bölümü, 2004..... 3
Şekil 1.9 : Karaköy-Yüksek kaldırım Sokağı, 1921..... 5
Şekil 1.10 : Taksim Meydanı, 1945..... 5
Şekil 1.11 : Nuri Ziya Sokak. Galatasaray-Tünel arasındaki az yoğunluğa bir örnek, 2004..... 5
Şekil 1.12 : Ayhan Işık Sokak, Kontak Cafe, 2004..... 5
Şekil 1.13 : İstiklal Caddesi'nin kötü yapılanan üst katlarına bir örnek, Balo Sokak, Kesit 24 sonu..... 6
Şekil 1.14 : İstiklal Caddesi'nde kullanılmayan bir üst kat örneği, Mis Sokak, Kesit 10 sonu..... 6
Şekil 1.15 : Akbank Sanat Galerisi, Kütüphane-Müzik Odası, 2004..... 7
Şekil 1.16 : Akbank Binasının üç yan binasında bir diş laboratuarı, 2004..... 7
Şekil 1.17 : Vakko Binası, 2004..... 7
Şekil 1.18 : Otantik giyim mağazası örneği, 2004..... 7
Şekil 1.19 : Lüks bir cafe&bar&restoranın oturma bölümü, 2004..... 7
Şekil 1.20 : Kallavi Sokak, salaş oturma bölümleri, 2004..... 7
Şekil 1.21 : Yeşilçam Sokak - yaz kullanımı, 2004..... 8
Şekil 1.22 : Yeşilçam Sokak'taki hediyelik eşya tezgahları, Kesit 18, 2004.... 8
Şekil 1.23 : Yeşilçam Sokak - kış kullanımı, 2004..... 8
Şekil 1.24 : Yeni açılan Irish Bar&restoran, Kesit 2, 2004..... 9
Şekil 1.25 : Yer değiştiren Borsa Restoran, 2004..... 9
Şekil 1.26 : Atlas Pasajı,yoğun olarak kullanılan pasaj örneği, Kesit 22, 2004..... 10
Şekil 1.27 : Surp Yerratutyun Ermeni Ortodoks Kilisesi, Kesit 26, 2004..... 10
Şekil 1.28 : Aznavur Pasajı, yoğun olarak kullanılan pasaj örneği, Kesit 31, 2004..... 10
Şekil 1.29 : Hacopulo Pasajı, Kesit 32, 2004..... 10
Şekil 2.1 : Hollanda, 1929..... 12
Şekil 2.2 : Choiseul Pasajı, Paris, 19. yüzyıl..... 17
Şekil 2.3 : Panorama Pasajı, Paris, 19. yüzyıl..... 17
Şekil 2.4 : George Bellows'un New York' Tablosu, 1911..... 19
Şekil 2.5 : Piet Mandrian'ın New York City' Tablosu, 1941-1942..... 19
Şekil 2.6 : George Bellows'un 'Pennysylvania Excavation' Tablosu, 1909... 20
Şekil 2.7 : George Luks'un 'Hester Street' Tablosu, 1905..... 20
Şekil 2.8 : John Sloon'ın 'Six o'clock' Tablosu, 1912..... 20
Şekil 2.9 : George Bellows'un 'Blue Morning' Tablosu, 1909..... 20
Şekil 2.10 : Galata Köprüsü, 1900..... 25

Şekil 2.11 : Galata Köprüsü, 1944..... 25
Şekil 2.12 : İstiklal Caddesi, 1908..... 26
Şekil 2.13 : İstiklal Caddesi, 1928..... 26
Şekil 2.14 : İstiklal Caddesi, 20. yüzyıl (1920-1960)..... 26
Şekil 2.15 : İstiklal Caddesi, 20. yüzyıl..... 26
Şekil 2.16 : İstiklal Caddesi, 1958..... 26
Şekil 2.17 : İstiklal Caddesi, gündüz, 2005..... 27
Şekil 2.18 : İstiklal Caddesi, gece, 2005..... 27
Şekil 3.1 : İstanbul'a göç, Taksim Meydanı..... 41
Şekil 3.2 : İstanbul, 1949..... 41
Şekil 3.3 : İstanbul, 20. yüzyıl sonu..... 41
Şekil 3.4 : Bahçeli Hamam Kubbesi, 2004..... 58
Şekil 3.5 : Bahçeli Hamam üzerine inşa edilen yapı, 2004..... 58
Şekil 3.6 : Türkü bar örneği, Kesit 10, 2004..... 60
Şekil 3.7 : Makro Paşa Restoran, Kesit 16, 2004..... 60
Şekil 3.8 : Nargile Kallavi Cafe, Kesit 37, 2005..... 60
Şekil 3.9 : Otantik Restoran - hamur açan kadın, Çiçek Pasajı, Kesit 27, 2005..... 60
Şekil 3.10 : Simitçi Dünyası, Kesit 4, 2004..... 61
Şekil 3.11 : Kahve Falları, 2005..... 61
Şekil 3.12 : AFM Cephesi, Kesit 4, 2004..... 63
Şekil 3.13 : Cepheleri kaplayan reklamlar, 2005..... 63
Şekil 3.14 : Hava Sokak – tabelalar, Kesit 20, 2004..... 63
Şekil 3.15 : Reklam ve kadın, 2004..... 63
Şekil 3.16 : Reklam ve kadın, 2005..... 63
Şekil 3.17 : İstiklal Caddesi'nde dolaşan gençler, 2004..... 63
Şekil 3.18 : Fransız Sokağı, Kesit 29, 2004..... 66
Şekil 3.19 : Fransız Sokağı, cafe&restoranlar, Kesit 29, 2004..... 66
Şekil 3.20 : M&N Cafe, 2004..... 67
Şekil 3.21 : Gloria Jeans Cafe&Bar, Kesit 1, 2004..... 67
Şekil 3.22 : Starbucks Coffee, 2004..... 67
Şekil 3.23 : Şark Pasajı, Kesit 52, 2004..... 69
Şekil 3.24 : Turkcell Binası cephesinde eski İstiklal Caddesi fotoğrafı, Kesit 45, 2005..... 69
Şekil 4.1 : Fetih öncesi İstanbul, Buadelmonte..... 73
Şekil 4.2 : Matrakçı Nasuh'un İstanbul planı, 16. yüzyıl..... 73
Şekil 4.3 : Tarlabaşı Sakızağacı Caddesi, 20. yüzyıl sonu..... 86
Şekil 4.4 : Kalabalığa içeriden ve dışarıdan bakmak..... 95
Şekil 4.5 : Marjinal gruplardaki değişkenlik..... 96
Şekil 4.6 : Farklı fiziksel ve sosyal yapılardaki Talabaşı – Cihangir..... 96
Şekil 4.7 : Tarlabaşı - Cihangir arasında kalan İstiklal Caddesi..... 96
Şekil 4.8 : Bir sınır ve 'temas' bölgesi olarak İstiklal Caddesi ve yakın çevresi..... 96
Şekil 4.9 : Galatasaray Meydanı'nda güvenlik güçleri, 2004..... 97
Şekil 4.10 : İstiklal Caddesi'nde kadın protestosu..... 97
Şekil 4.11 : Cumartesi Anneleri..... 97
Şekil 4.12 : İstiklal Caddesi'nde illegal yayın dağıtan öğrenciler..... 97
Şekil 4.13 : Galatasaray Meydanı, gençler için oturma ve toplanma mekanı, 2004..... 98
Şekil 4.14 : Çoğunlukla Galatasaray-Tünel arasında görülen tinerci çocuklar, 2004..... 98

ÖZET

BEYOĞLU-İSTİKLAL CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL YAŞAMIN KESİTLER ÜZERİNDEN OKUNMASI VE CADDEDEKİ KALABALIK

Bu tez, gündelik hayat pratiklerini ve kentsel yaşamı inceleyerek içinde bulunduğumuz durumu anlamak ve bu durumla ilgili soruları açmaya ve cevaplamaya çalışmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma, metropolde kentsel alanların barındırdığı yaşamları, bu alanlardaki değişimleri, değişimlerin nedenlerini, kullanıcı-mekan ilişkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Homojenleşmeye doğru giden kentlerdeki gündelik hayatın tekdüzeliğine karşı duran ve kendi kentsel imgesel zenginliği ile varolan kent merkezlerindeki yaşam, incelenmeye çalışılmıştır.

Metropolde ayrılmış ve yalıtılmış alanlar arasında *toplanma mekanları* alışveriş merkezleri haline gelmiş, kentliler birer tüketiciye dönüşmüştür. Kalabalıksızlaşan kentte kent merkezleri, karşıtlıkları içinde barındırarak, bu kentsel dönüşüm sürecine karşı duruşları ile varolmaktadırlar. Bu tezde, çalışma alanı olarak seçilen İstanbul metropolünün çekirdeği olan Beyoğlu- İstiklal Caddesi'ni sokak ve sokaktaki insan üzerinden anlamaya çalışan bir araştırma yapılmıştır. Tezin odağını İstiklal Caddesi'ndeki *kalabalık* oluşturur. İstiklal Caddesi'ne gelen insanların kim olduğu, niye buraya geldikleri ve nereye dağıldıkları sorularına cevap vermek için cadde boyunca kesitler alınmıştır. Taksim'den Tünel'e kadar caddeye dik alınan 60 kesit, buradaki kentsel yaşamın kesitleri olarak, iki farklı mekansal kullanıma odaklanılması gerektiğini göstermiştir: tüketim ve direnç.

Tarihi kent merkezleri iki boyutlu bir imaj olarak algılanmakta ve temsil edilmektedir. Bu tezde, algı ve temsil ile ilişkili olarak, kentsel mekandaki ilişkileri kavrayabilmek için üç boyutlu bir kentsel alan incelemesi yapılması gerektiği düşünülmüştür. Kesitler alarak yapılan bu kentsel araştırma, çalışma alanının üçüncü boyutunu vermeyi amaçlamıştır.

Kesitler, kesitlerin sayısal sonuçları ve çalışma alanındaki gözlemler çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bu kentsel incelemede, farklılıkları içinde barındıran İstiklal Caddesi ve yakın çevresindeki toplumsal yapı ve kentsel dönüşüm, tarih, bellek ve yeni ekonomik değişimlerle ilişkilendirilerek incelenmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

THE READING OF URBAN LIFE IN THE VINCINITY OF BEYOĞLU-İSTİKLAL STREET WITH SECTIONS AND THE CROWD OF THE STREET

This thesis is prepared with the aim of understanding our situation and answering and opening questions about this situation while observing practice of everyday and urban life. This work aims to investigate metropolitan urban life, user-space relationship, change and the reasons of change in metropolitan areas. The life in city centers which is against the monotonous everyday life in cities and existing with its own urban imaginary richness is examined.

Public space, between isolated and separated areas in metropolis, have become shopping centers and each one of city dwellers have transformed into consumers. Centers in the city which is evacuated in public domain, exists by resisting to the urban transformation process with containing the contradictions. In this study, Beyoğlu-İstiklal Street which is the core of İstanbul metropolis is selected as research area and Beyoğlu-İstiklal Street is investigated through street and the man in the street. This work focuses on the crowd of İstiklal Street. Sections through the street is perapared in order to answer the questions like “who is coming to İstiklal Street? why are they coming here? where are they dissolving into?’’. 60 sections prepared perpendicular to street from Taksim to Tünel which became sections of the urban life in this place , have indicated that there are two different spatial uses which have to be focused on: consumption and resistance.

Historical city centers have been perceived and represented as a two dimentional image. In this study it is assumed that in order to understand the relations in urban space, related with perception and represantation, a three dimensional reading had to be done. This urban investigation aims to give the third dimension of the working area, through sections.

The method of this study consists of sections, numerical data taken from those sections and observing of the area. In this urban study, social structure and urban transformation in the vincinity of İstiklal Street keeping differences in its own is examined in relation with history, memory and new economical changes.

1. GİRİŞ

1.1 Kesitler Üzerinden Bir Kentsel Alan Okuması-İstiklal Caddesi

Bu tez, iki boyutlu bir imaj olarak algılanan kent merkezi İstiklal Caddesi'nin üçboyutlu gerçekliğini ve ilişkilerini araştırmak amacıyla kesitler üzerinden bir inceleme yapılarak oluşturulmuştur.

Farklılıkların içinde barındığı ve birarada bulunduğu İstiklal Caddesi ve yakın çevresi karşıtlıklar ile açıklanabilecek bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereken bir kentsel alandır. Kesitler üzerinden incelemesi yapılan bu alanda mekanların kullanıcı kimlikleri ile ilişkisi incelenmesi gereken bir konudur.

İstiklal Caddesi'nin kullanıcıları ve sahipleri kimdir ve neden buraya gelmekte veya yerleşmektedirler? Bu soruların cevapları ileriki bölümlerde detaylı olarak incelenecektir. Bu bölümde kesitlerden çıkartılan sonuç ve gözlemlere dayalı genel bir inceleme verilmeye çalışılacaktır.

Dünya ölçeğindeki yeni ekonomik gelişim ve dönüşüm süreçleri kent yapısını ve gündelik hayatı dönüştürmektedir. Yeni kentsel mekanda görünen eşitsizliklerin artışıyla gelir düzeyindeki dağılımda kutuplaşma ve ayrışma ortaya çıkmıştır.

Şekil 1.1 Taksim-Galatasaray. 2005

Şekil 1.2 Galatasaray-Tünel. 2005

İstiklal Caddesi'nin sosyal yapısına bakıldığında iki farklı bölge arasında kaldığı görülür. Caddenin özelliklerini tanımlamak ya da açıklamak *bu farklı yapıların temas ettiği bir sınır olarak bu bölgeye* bakmayı gerektirir. Burada bahsedilen *sınır* kavramı, Tarlabaşı, Cihangir, Gümüşsuyu semtlerinin temas ettiği, etkileşim içinde olduğu bir alan olarak İstiklal Caddesi ve yakın çevresi için kullanılmaktadır. Kentin çeperi niteliğindeki, alt gelir grubunun yaşadığı Tarlabaşı ve orta-üst gelir grubunun yaşadığı Cihangir ve Gümüşsuyu semtlerinin arasında kalan bu cadde farklı kullanıcıları içinde barındırır. Beyoğlu'nda yaşayanlardan ayrı, bu koridoru dolduran kalabalığın büyük bir kısmı da özellikle Taksim ve Tünel tarafından gelmektedir. Gün boyunca buraya gelen farklı etnik, din, dil, kültürden insanlar birbirleriyle cadde boyunca çarpışmaktadır.

Kesitlere bakıldığında da görülecektir ki, İstiklal Caddesi'nde görülen bu karşılaşmalar, çarpışmalar ve karşıtlıklar, caddenin iki yanındaki uzun duvarların arkasında görünmeyen bölgede de yan yana durmakta ve bir araya gelmektedirler. Tarlabaşı ve İstiklal Caddesi üzerine yazılmış birçok tezde ve çalışmada bu iki bölge arasında bir uçurum olduğu söylenmektedir. Ancak kesit sonuçlarına göre, İstiklal Caddesi bir uçurum olmaktan çok, farklı yapıların bir araya geldiği ve temas ettiği bir etkileşim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekan kullanımlarına bakıldığında tüketim ile ilişkilendirilen mekanların çoğunlukta olduğu görülür. Caddeye gelen kalabalığın anagövdesini buraya tüketme amaçlı gelen insanlar oluşturur. Ancak, caddedeki kalabalık, Nişantaşı ya da Kadıköy-Bahariye'deki kalabalıktan farklıdır. Bu anagövdenin arasında dolaşan başka insanlar da vardır. Bu insanlar, tezde, marjinal gruplar olarak adlandırılmaktadır. Marjinal kavramı, sosyal, kültürel ve toplumsal olarak genel toplum yapısından ayrılmış, dışlanmış, 'öteki' diye nitelendirilen insanlar için kullanılmaktadır.

Bizans ve Osmanlı'da tarihi boyunca hep İstanbul'un ötekisi olan bu 'yer', hem fiziksel hem sembolik anlamları olarak toplumun farklı kesimlerince tarihten silinmek, baskı altına alınmak, sahip çıkılmak, yeniden canlandırılmak istenmiştir. İstiklal Caddesi'nin birbirinden farklı imge ve simgeleri vardır. Geçmişinden 1960'lı yıllara kadar gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu bu bölge, İstanbul'un Batı'ya açılan bir kapısı olmuştur. İslami kesimin ele geçirmek ve buradaki yaşamı kontrol altına almak isteği, 1994'teki belediye seçimlerinde de ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Taksim Meydanı'na yapılması düşünülen cami, İstanbul'un yaratılmak istenen İslami simgesiyle de ilişkilidir. Bunun yanında, üst ve orta gelir grubu, 19. yüzyıl yaşantısını nostaljik bir duyguyla geri istemekte, özellikle kültürel etkinliklerinden faydalanmak için orta sınıf entelektüeller Cihangir'de yaşamayı tercih etmekte, feministler, gay ve

Şekil 1.3. Büyükparmakkapı Sokak. 2004

Şekil 1.4. Büyükparmakkapı Sokak'ın üst katları. 2004

Şekil 1.5. Sahne Sokak'ın üstü. 2004

Şekil 1.6. Sahne Sokak (Balık Pazarı). 2004

Şekil 1.7. Çiçek Pasajı. 2004

Şekil 1.8. Çiçek Pasajı'nın yanan üst kısmının bir bölümü. 2004

lezbiyenler ve örgütler toplanıp seslerini duyurabilecekleri bir alan olarak burayı tercih etmektedirler.

'Hatay İli Samandağ&Antakya İlçeleri Yardımlaşma Derneği' de, feministler ya da diğer kadın örgüt ve dernekleri de buradadır. Doğulular da travestiler de burada toplanmayı ve buraya gelmeyi tercih etmektedirler. Bu marjinal grupların yanında sanatçı ve entelektüeller de bu mekanları kullanmaktadır. Burası sinemanın merkezidir, sinema festivalleri burada yapılmaktadır. Kesitlerde bir çok film şirketine rastlanmıştır. Önceden modanın merkezi olan Beyoğlu'nda şimdi de çok fazla terzi çalışmaktadır. Cafe & barlarıyla burası bir eğlence merkezi, sergi, festival ve gösterileriyle burası bir kültür merkezidir. Bunun yanında cadde, bir ticaret ve alışveriş merkezi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Binaların içinde gezildiğinde, farklı marjinal gruplar, ötekinin ötekisi olarak, içmekanlarda yan yana gelmektedirler. Bu marjinal grupların yanında, sokakta tinerci çocuklar, uyuşturucu kaçakçıları ve evsizlerle de karşılaşılır.

İstiklal Caddesi hem bir toplanma, hem de bir dağılma mekanı olarak karşımıza çıkar. Özgürlüğün mekanı olan bu kentsel alanda, herkesin birbirine *yabancı* olduğu bu caddede, insanlar kalabalık içine sığınır ya da kalabalıkta kaybolurlar. Sığınma ve kaybolmanın yanında legal ve illegal gösteri ve protestolar sık sık caddede karşımıza çıkar. İçmekanlarda da bir çok dernek, örgüt, parti, vakıf, oda kesitlerde görünmektedir. Bu toplanma mekanları, eylem ve gösterileriyle İstiklal Caddesi de dahil olarak, farklı grupların direnç mekanı olarak Beyoğlu'nun değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Genelgeçer olanın ve toplumun egemen iktidarının örgütlenmelerinin ve kurallarının karşısında yeralan bir alan olarak İstiklal Caddesi homojenleşen kentsel mekanların arasında bir çatlak oluşturur. Bu mekan, bir sınır olarak, kentsel alanda görülen hegemonik ve karşıt hegemonik güçlerin çarpışmalarının ve karşılaşmalarının yaşandığı bir yerdir.

Bu kamusal mekanda, örgütlü eylemlerin yanında sokak satıcıları ve zabıtaların kovalamacaları, Taksim'den Ağa Camii'ne kadar olan bölgede illegal yayın dağıtan öğrencilerin varlığı, caddedeki gündelik hayatın içinde sürekli olarak karşımıza çıkar.

Kesitlerin sonuçlarına geri dönecek olursak, İstiklal Caddesi'ni Taksim-Galatasaray ve Galatasaray-Tünel arası olarak iki bölgeye ayırmak yararlı olacaktır. Taksim-Galatasaray arası birinci bölge, Galatasaray-Tünel arası ikinci bölge olarak adlandırılacaktır. Bu iki alan arasında önemli farklar ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılda kentin önemli bir ticaret merkezi olan Galata, 20. yüzyılda bu önemini kaybetmeye başlar, bu yüzyıl sonunda ticaret merkezi Maslak tarafına kayar ve kentsel gelişim Şişli, Harbiye, Beşiktaş tarafında oluşmaya başlar. 19. yüzyılda asıl kalabalık Galata'dan, Tünel tarafından İstiklal Caddesi'ne gelirken, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Taksim tarafından gelmeye başlar. Eğlence merkezi ikinci bölgede çok yoğun iken bugün birinci bölge çok daha yoğun olarak kullanılmaktadır. Birinci bölgede alışveriş ve eğlence mekanları, rantla da ilişkili olarak, çok daha parçalı bir yerleşimde, küçük mekanlarda binaları doldururken, ikinci bölgede, çevredeki otoparkların varlığı ile de ilişkili olarak, büyük şirketler tek bir binayı ya da binanın bir katının tamamını kullanmaktadırlar. Ticari işlevlere bakıldığında birinci bölgede perakende satış çoğunlukta iken ikinci bölgede büroların daha yoğun olduğu görülür. Aşağıda gösterilen resimlerde 1921'de Karaköy'deki kalabalık ve 1945'te Taksim Meydanı'ndaki kalabalık gösterilmiştir.

Şekil1.9 Karaköy-Yüksekkaldırım Sokağı, 1921.[11]

Şekil1.10 Taksim Meydanı, 1945 [11]

Şekil 1.11. Nuri Ziya Sokak. Galatasaray-Tünel arasındaki az yoğunluğa bir örnek. 2004

Şekil 1.12. Ayhan Işık Sokak, Kontak Cafe. 2004

İstiklal Caddesi ile birlikte, caddeye dik olan sokaklarda da yoğunluk farkı görünmektedir. Birinci bölgede, rant nedeniyle, apartman girişleri mağazalara dönüşmüş, bina aralarındaki boşluklar, üstü kapatılarak, yukarıda verilen 'Kontak' cafe örneğinde olduğu gibi, cafelere çevrilmiştir. Birinci bölgede ara sokaklar, ikinci

bölgeye göre çok daha kalabalıktır. Taksim'den Tünel'e doğru gittikçe az da olsa konut sayısında bir artış görülür. Kesitlerin sayısal sonuçlarına göre, konut olarak kullanılan mekanlar % 4.5 oranındadır. Diğer kentsel işlevlerin yüzdesi konut yüzdesine göre çok daha fazla görünmektedir. İşyerlerinin kullanıcı ve sahiplerine bakıldığında, birinci bölgede daha heterojen bir yapı içinde orta ve üst gelir grupları görünürken, ikinci bölgede üst gelir gruplarının daha yoğun olduğu görülür. Ancak ikinci bölgede üst gelir grubuna ait işyeri ve eğlence mekanlarının yanında boş ve harap bina sayısı da birinci bölgeye göre daha fazladır.

İstiklal Caddesi'nin %20'si boştur. Bu oran, bu bölgenin kullanım çeşitliliği düşünüldüğünde çok fazladır. Restore edilen binaların yanında, yıkılmak üzere olan, bir kısmı çoktan yıkılmış ve kullanılamaz durumda olan birçok binaya rastlanmıştır. İstiklal Caddesi'ndeki karşıtlıklar cadde boyunca fiziksel yapıda da ortaya çıkmaktadır.

Özellikle eğlence mekanlarının bulunduğu binalarda, zemin, birinci ve ikinci katlar restore edilip kullanıma açılırken üst katlar ya birer depo olarak kullanılmakta ya da boş bırakılmaktadır. İstiklal Caddesi'nin üst katları çürüyen, yıkılmak üzere olan bakımsız ve harap mekanlarla sonlanmaktadır.

Şekil 1.13 İstiklal Caddesi'nin kötü yapılanan üst katlarına bir örnek, Balo Sokak, Kesit 24 sonu

Şekil 1.14 İstiklal Caddesi'nde kullanılmayan üst kat örneği, Mis Sokak, Kesit 10 sonu.

Caddeye üstten bakıldığında zemin ve sokak görünümüne zıt bir tablo ile karşılaşılır. Cadde ve yakın çevresi boylu boyunca birer kat yükselmiş gibidir. Kaçak yapılan son katlar, gecekondu mahallelerini andıran bir görünüm sunarlar. Çürüyen, boş katların yanında, kaçak katlar da binaların üst katlarını oluşturmaktadır.

Büyük ölçekte, Tarlabaşı ve Cihangir, Gümüşsuyu semtlerinin birbirinden farklı olan yapısı ile çevrelenen İstiklal Caddesi'nde bu farklılık ve karşıtlıklar daha küçük ölçekte, binalardaki yan yana ya da üst üste olan mekanlarda karşımıza çıkmaktadır. Lüks, temiz, restore edilmiş bina ve mekanların yanında, orta ve alt gelir gruplarının bulunduğu mekanlar bir arada yeralırlar.

Şekil 1.15. Akbank Sanat Galerisi, Kütüphane-Müzik Odası, 2004

Şekil 1.16. Akbank Binasının üç yan binasında bir diş laboratuarı. 2004

Şekil 1.17. Vakko Binası. 2004

Şekil 1.18. Otantik Giyim Mağazası Örneği. 2004

Şekil 1.19. Lüks bir cafe&bar&restoranın oturma Bölümü. 2004

Şekil 1.20. Kallavi Sokak, salaş oturma bölümleri. 2004

İstiklal Caddesi 1980 sonlarında yayalaştırmaya açılıp bu tarihi kent merkezinde canlandırma çalışmalarının başlamasının ardından, 1990 sonlarına doğru bu bölgede sosyal değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Soylulaştırma (gentrification) süreciyle birlikte, orta sınıf entelektüeller ve üst gelir grupları bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Üst gelir grubunun kendisi için yarattığı güvenlikli alanların yanında,

caddenin arka sokakları ve içmekanları güvenliksiz alanlar da barındırmaktadır. Örneğin Yeşilçam Sokak'ta rahatlıkla oturulup çay içilebiliyorken, hemen arkasındaki Küçük Bayram Sokak'ta fuhuş yapılmakta ve travestiler yaşamaktadırlar. Bu sokakta ayrıca sürekli kapkaç olayları yaşanmaktadır.

Caddedeki kentsel yaşam, vitrinlerindeki moda nasıl değişiyorsa o hız ve geçicilikte değişmektedir. Mekanların kullanımları zamanla yakından ilişkilidir. Günün yirmi dört saati hareketliliğin devam ettiği bu caddede, kalabalık, farklı zaman dilimlerinde yer değiştirmektedir.

Tünel Pasajı'nda gündüz üst katlardaki işyerleri dolu iken, gece pasaj bir oturma mekanına dönüşmektedir. Kalabalık, farklı saatlerde farklı yerlerdedir. Çiçek Pasajı gündüzleri yoğun olmazken, gece İstiklal Caddesi'nin en yoğun mekanlarından biri haline gelir.

Şekil 1.21. Yeşilçam Sokak-yaz kullanımı. 2004.

Şekil 1.22. Yeşilçam Sokak'taki hediyelik eşya tezgahları, kesit 18, 2004.

Şekil 1.23. Yeşilçam Sokak- kış kullanımı. 2004.

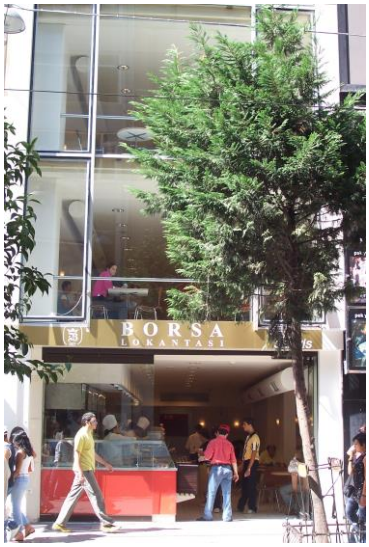
Değişim ve geçicilik daha uzun zaman dilimlerinde de ortaya çıkar. Yeşilçam Sokak'ta bir iki bina dışında çoğu bina boştur ve kullanılmamaktadır. Oysa ki sokak, yazları İstiklal Caddesi'nin en kalabalık sokaklarından biridir. Kullanılmayan binaların önlerine, geçici strüktürleriyle hediyelik eşya tezgahları dizilerek yazları sokağı

canlandırmaktadır. Kışları ise sokak, en az yoğunluktaki sokaklardan biri haline gelmektedir. Göründüğü gibi kalabalık, zaman ile ilişkili olarak sürekli yer değiştirmekte ama bölgeyi hiç terk etmemektedir.

Bu değişkenlik ve geçicilik içmekanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Kesitlerden çıkartılan en önemli sonuçlardan biri mekan kullanımlarındaki *değişimlerin hızı* ile ilgilidir. Kesitler, 2004 yazında alınmış ve değişkenlik nedeniyle hepsinin alındığı tarih üzerlerine yazılmıştır. Bugün gidilip bakıldığında kesitlerin bir kısmının değiştiği görülür. Bu değişim, kesitlerin alındığı 2-3 aylık süreç içinde de yaşanmıştır. İstiklal Caddesi'nde bulunan tüm işlevler için geçerli olan bu geçicilik ve değişkenlik mekanların kısa sürede (bazen bir hafta, 15 gün, bazen üç-beş ay) açılıp kapanması, boş olan mekanların dolup, dolu olanların boşalması ya da yer değiştirmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1.24. Yeni açılan Irish bar&restoran-Kesit 2, 2004

Şekil 1.25. Yer değiştiren Borsa Restoran, 2004

Örneğin, Kesit 2'de Zambak Sokak'taki ilk binada boş olan zemin katta 3-4 ay sonra 'Irish' bar&restoran açılmıştır, Kesit 6'ya giren Borsa Restoran, 15 gün sonra boşalmış, birkaç ay sonra da caddenin karşısında açılmıştır.

19. yüzyıl edebiyatında sokaklarda dolaşan Flaneur kadar sokaktaki kalabalık da önemli yer tutmuştur. Baudelaire, kalabalığı ve kenti birbirinden ayrılmaz iki kavram olarak düşünmüştür. Onun edebiyatında kalabalık aynı zamanda homojen olmayan birbirinden farklı insan tipleri ile betimlenir. İstiklal Caddesi bu anlamda, İstanbul'daki en önemli *kentsel* mekanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstiklal Caddesi, yoğunluk, sıkışıklık, insan kalabalığı ve mal bolluğunun yanında büyük boşluklarla da çevrilidir. Rantla ilişkili olarak küçük mekansal bölünmelerin oluşturduğu doluluğun yanındaki en büyük boşluk olan Galatasaray Lisesi; büyük

alanlar kaplayan konsolosluklar ve kilise avluları kalabalığın içinde sakin ve sessiz mekanlar oluştururlar.

Şekil 1.26. Atlas Pasajı, yoğun olarak kullanılan pasaj örneği, kesit 22. 2004

Şekil 1.27. Surp Yerrortutyun Ermeni Ortodoks Kilisesi avlusu, kesit 26. 2004

Şekil 1.28. Aznavur Pasajı, yoğun olarak kullanılan pasaj örneği, kesit 31. 2004

Şekil 1.29. Hacopulo Pasajı, kesit 32. 2004

1980 sonlarındaki canlandırma çalışmalarından önce bir çöküntü bölgesine dönüşmeye başlayan ve boşalan İstiklal Caddesi ve çevresi imalathanelerle dolmuştu. Günümüzde de imalathanelerin çok yoğun olduğu görülmektedir. Binaların üst katlarında bulunan imalathaneler genellikle tekstil ile ilişkili olan üretimler yapmaktadır. Bunun yanında binaların üst katlarında yeralan işyerleri genellikle moda evi ve hukuk bürolarıdır.

Karşıtlıkları ve farklılıkları sunulmaya çalışılan İstiklal Caddesi homojen bir yapı içermeyen, kullanıcı ve mekan çeşitliliğini içinde barındıran, bilindik kavram ve

kurallarla açıklanamayan bir karmaşa sergiler. Bu gürültülü sahnenin en önemli öznesi kalabalıktır.

Bu bölümde kesitlerden çıkartılan sonuçlar genel olarak verilmeye çalışılmıştır. İstiklal Caddesi ve yakın çevresi mekansal değişimlerin çok hızlı yaşandığı bir kentsel alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Alınan kesitlerle bu bölgenin 2004 yazındaki 'durum'u belgelenmiş olmaktadır.

Kesitler, mekansal kullanımları, kentsel yaşamı ve ilişkileri görmek ve göstermek amacıyla şematik olarak alınmıştır. Bu şematik kesitler çizilirken Vedia Dökmeci ve Hale Çıracı'nın 'Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu' kitabındaki cephe çizimlerinden yararlanılmıştır [1]. Ancak bu kesitler rölöve çalışması olarak değerlendirilmemelidir.

İstiklal Caddesi'nde kentsel yaşamın kesitler üzerinden yapılan bu incelemesi sonucunda, sıradan bir mekanda bir arada varolamayacak iki mekansal ve toplumsal kavram ile karşılaşılır: tüketim ve direnç. Bu iki farklı kavram İstiklal Caddesi'nde nasıl aynı anda ve bir arada varolabilmektedir? İstiklal Caddesi nasıl bir sosyal yapıyı içinde barındırmaktadır? Birbiri ile ilgisi olmayan bunca insan neden buraya gelmektedir? Bu sorular üçüncü ve dördüncü bölümlerde tartışılmaya ve açılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, 19. ve 20. yüzyılda kent merkezlerindeki kalabalıklarla ilişkili olan kent okumaları üzerinden, dünya kentlerindeki merkezlerle İstiklal Caddesi arasında karşılaştırmalar yapılmaya çalışılacaktır.

2. KENTLERİN KALABALIĞI

2.1 19. Yüzyılda Paris- Baudelaire'in Flaneur'u

Geçmiş geleneklerden kopma ile, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında bir bellek krizi yaşanır. Boyer, müzelerde depolama, biriktirme ve takıntılı bir şekilde toplama arzusunun geliştiği, geçmişle normal bağların koparıldığı bir ortamda oluşturulan düzensiz sınıflandırma girişimlerinden bahseder. Marjinal bölgeler gibi, susturulan ve dışlanan bölgeler uzak yerlere atılmıştır. Belleğe neyi geri getirmemiz gerekmektedir? Çılgınlık, delilik, karnavallar, festivaller, maskeli balo ve melodram, kadın çalışmaları ve siyah çalışmaları, ast-üst kültürler… Otoritenin bellekte silmiş olduğu farklılıklar yeniden keşfedilmeli, temsil ve imaj kodlarına karşı durulmalıdır. Belleğimiz, tüm programlanmış şeyleri ve tüketim kültürünün her yanı kuşatan mesajlarını altüst eden yeni bir kentsel harita yaratmalıdır. Boyer bu yeni okuma için, Walter Benjamin'in belirttiği gibi, 'geçmişin bellek imgelerini yeniden araştırmak, yeniden kavramsallaştırmak geleceğe yeni bir yol açar mı?' sorusunu sormuştur. [2]

Şekil 2.1. Hollanda, 1929.

Günümüz kentsel planlama, kamusal alan, gündelik hayat ve toplumsal durumun sorunlarını, bazı eleştirmen ve felsefeciler, samimiyetin, iletişimin ve kolektifliğin kaybolduğu, okunan ya da hatırlanan bir şeyin kalmadığı, 'yok-yer, yersizlik (non-place)' ile açıklanan durum içinde, hız faktörüyle oluşan yer altı metro ulaşım ağlarında, motorlu taşıt ulaşımında ve farklı insan gruplarının yalıtılmış, güvenlikli

sitelerde yaşamasında ararlar. Bu sorunlar, kentlerin, 19. yüzyıl içindeki kentsel deneyimlemelerde karşılaşılan kalabalığı ve kalabalık içindeki çarpışmaların dinamiğini kaybetmiş olması ile ilgilidir. İstiklal Caddesi, bu çarpışmalar için, çok katmanlı bir zemin sunar.

İstiklal Caddesi'ndeki kalabalığın dinamiklerini incelemeye başlamadan önce dünya kentlerindeki kalabalıklara ve bu kalabalıkların okumalarına bakmak yararlı olacaktır. 19. yüzyıldaki kent yaşamına dönüp bu dönem yazarlarının modenizmin ortaya çıkış sürecindeki ortamı nasıl değerlendirdiklerini incelerken diğer kentlerin cadde ve bulvarlarıyla İstiklal Caddesi karşılaştırılacaktır.

Goethe'nin 'İtalya Yolculuğu' (1786) kitabında, Sennet, hareketin dile getirdiği, özgürleştirdiği ve bireyselleştirdiği deneyimi gördüğünü söyler. Goethe, bu kitabında, harap, yıkık dökük, sokaklarından pislik akan İtalyan kentlerini anlatır. Yabancılarla dolu kalabalıklar arasında dolaşmanın onu duyusal bakımdan uyardığını fark eder. Venedik'te San Marco'daki kalabalıktan bahseder. En sonunda özlediği yalnızlığı gerçekten yaşayabilmektedir, insan hiçbir yerde, kendine ite kaka yol açtığı büyük bir kalabalık arasında olduğu kadar yalnız olamaz diye düşünmüştür. Aydınlanma kültüründe yazarlar fiziksel uyarımlar almak için gezmek istiyorlardı ama kalabalıklar çok da iyi betimlenmiyordu. Şehir reformcuları, kent kalabalığını şehrin her tarafına dağıtılması gereken bir hastalık olarak görüyorlardı. Kentli güruhtan korkuluyordu. L'Enfant, planlarıyla kalabalıkların Washington caddelerinde toplanmasını engellemek istiyordu. Benzer durum, Paris'te XV. Louis Meydanı'nın insanların ayrı ayrı dolaşmalarını sağlayacak hale getirilmeye çalışılmasında da görülmüştür [3].

19. yüzyıl yazarları, farklı gösterim tarzlarını araştırmaya başlamışlar, modernizmi yaratıcı malzeme ve enerji kaynağı olarak kullanmışlardır.

Baudelaire[1] ve başka bir çokları, ekonomik ve toplumsal değişimin enerjilerini, anlam ve güzelliğin, özgürlük ve dayanışmanın yeni biçimlerine dönüştürmek; insanların ve kendilerinin modernleşmenin nesneleri olmaktan öte özneleri olmasına yardım etmek için uğraşmışlardır [4].

19. yüzyılda, kalabalığa duyulan korku azalır, artık kalabalığa sığınılmaktadır. O, artık gözlenmekte ve incelenmektedir. Baudelaire, kalabalığa karışan adamdan,

[1] Charles Baudelaire (1821,1867), gerek klasik geleneğe, gerekse egemen çağdaş zihniyetlere karşı isyanı ve gerçekliğe kafa tuttuğu dizginsiz imgelemi, zamanında şiirlerinin yasaklanmasına kadar varan düşmanlıklar uyandırmıştır. 'Kötülük Çiçekleri (Les Fleurs du Mal-1857) ve 'Paris Sıkıntısı' 20. yüzyıl edebiyatının etkili kılavuzlarından olmuştur. Sanatın egemen ahlak, siyaset, bilim ve estetikle bağlantılı angajmanlarından soyunarak özerk bir cephe oluşturması yolundaki davası, onu modernizm düşüncesinin başına geçirir. Walter Benjamin, Jean-Paul Sartre, Claude Levi-Strauss, Paul de Man gibi çağdaş düşüncenin kurucuları, kimi tezlerini, onun incelemeleri içinden geliştirirler. [7]

elektrik enerjisiyle dolu bir depoya girmiş biri gibi söz etmeye başlar. Bunu da şok deneyimiyle anlatır [5]. Baudelaire, Paris'in sokaklarında ve pasajlarında dolaşarak kalabalık içindeki kahramanlarını betimler. O, Paris'in metropol yaşantısını anlatmaktadır. Baudelaire'in edebiyatında karşımıza çıkan flaneur, kentte aylak aylak dolaşan kalabalığın adamıdır.

19. yüzyıl edebiyatında sokaklarda dolaşan flaneur kadar sokaktaki kalabalık da önemli bir yer tutmuştur. İster Londra, Paris, ister Berlin olsun betimlemelerde kimsenin kimseyi tanıyamadığı, başı ve sonu belli olmayan bir kalabalığın varlığı söz konusudur. Değişen, flaneur'un bu kalabalığa nereden ve nasıl baktığıdır. Sonra sonra bu yazarlar, kent yaşamı değiştikçe, sokak gürültülerinin eksikliğinden bahsedeceklerdir.

Poe'nun öyküsü olan 'Kalabalığın Adamı'nda olaylar Londra'da geçmektedir. Yeni hastalıktan kurtulmuş olan kahraman, *özlemini* çektiği bir şeye camın arkasından bakmaktadır. Bu, *kalabalıktır* [5].

Poe, Londra'daki insanları, giyinişleri ve davranışlarına yansıyan tekdüzelikleriyle betimler. İnsanlar kendi kişisel çıkarları ortasında, umarsız yalıtılmışlıkları içindedirler. Bu insanlar küçük burjuvalar, soylular, tüccarlar ve avukatlardır [5]. Burada betimlenen kalabalık ekonomi ve ticaret ile ilişkilidir.

Baudelaire'in Paris'ine dönecek olursak, o Paris'i, yani kenti hep çok kalabalık anlatır. Kent ve insan tanımlarından çok kent ve kalabalığı birbiri ile aynı yere koyar [5]. Kent yaşantısını kalabalıklar oluşturur ve kalabalıkların enerjisi kentsel dönüşümü sağlar. Bu yazarlar gibi, İstanbul'a gelmiş olan ve İstiklal Caddesi'ni gezmiş olan 19. ve 20. yüzyıl yazarları da bu caddede dolaşan insanların büyüsüne kapılırlar.

Büyük kentlerdeki bu kitle, onları ilk kez gözlemleyenlerde korku, itici bulma ve dehşet duygularına yol açmıştır. Kahraman, modernizmin gerçek öznesidir. Bu, modernizmi yaşamak için kahramanca bir tutumun gerekli olduğu anlamına gelir. Kentsel yaşam, tehlikeli ve tedirgin edicidir. Baudelaire, günlük yaşamdaki tedirginliği ve korkuyu, doğadaki ile karşılaştırır: *'uygar dünyanın günlük şoklarıyla ve çekişmeleriyle karşılaştırıldığında, ormanın ve bozkırların tehlikelerinin lafı mı olur…'* [5].

Kitle içinde yabancı olma, birbirini umursamama ve birbirinden utanmama durumu, kitleyi topluma aykırı olanın sığınağı haline getirirken, bu yanı da dedektif öykülerinde yer alır. Dedektif öyküsünün toplumsal içeriği, bireyin izlerinin büyük

kentin kalabalığında silinmesidir. Kimliğini gizleyen flaneur de böylece bir dedektif olur. Bu onun avareliğini haklı kılar [5].

Modernist kültür, 1840'lara, Marx, Baudelaire, Flaubert, Wagner, Kierkegaard, Dostoyevski'ye kadar uzatılır. [4] Charles Baudelaire, ilk kez 'modernite' kavramını 1863 yılında yayımlanan, Constantin Guys adlı ressam üzerine yazdığı 'Modern Hayatın Ressamı' metninde kullanır. Baudelaire, moderniteyi sanatsal girişimin amacı ve modern hayatın bir 'niteliği' olarak görürken, onun için bu nitelik yenilik anlayışıyla özdeştir. Baudelaire'nin 'modernite fenomenolojisi', şimdinin yeniliğinde ortaya çıkar: [6]

'Modernite'yle kast ettiğim, bir yarısı sonsuz ve değişmez olan sanatın, gelip geçici, ele avuca sığmaz, koşullara bağlı olan diğer yarısıdır. Aslında güzelliğin kendisi de yalnızca 'ebedi, değişmez bir unsuru' değil, bu unsurda 'koşullara göre değişen, göreli bir unsur'u barındırır, bu unsurda '[yaşanılan] çağ, o çağın modaları, duygularıdır.' [6; s.10]

Baudelaire, gelip geçiciliğin, değişimin ve parçalanmanın farkında olarak kent yaşamının sıradan konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. O, yıkıcı düşünceleriyle eserlerini oluşturmuştur.

1850'li yıllarda Paris'in sıkışık, dar ve pis sokaklarının kötü havasından rahatsızlık duyulmaya başlandı. Mimar ve Baş şehir plancısı Haussmann, kentteki yıkım ve planlama çalışmalarına 1859'da başlamıştır. Bu yıkımdan önceki kalabalık, Baudelaire'in edebiyatının kahramanlarını oluşturur. Paris'in başıboş gezen insanlarının oluşturduğu bu kahramanlar, kozmopolit metropolün yapısında yer alır: paçavracılar, yosmalar, lezbiyenler, aşağı mahallelerin berduşları ve avareleri, aylaklar, çapulcular, haydutlar, komplocular, kumarbaz, sihirbaz ve hokkabazlardır. Paçavracılar ve lezbiyenler onun baş kahramanlarıdır. Endüstri yöntemleri sonucu kentlerde çoğalmaya başlayan paçavracılar ve endüstri üretimine dahil olarak erkeksileştiği düşünülen modernizmin kadın kahramanları, Baudelaire'in modern estetiğini oluşturur. Baudelaire, bu yapay doğayı endüstriden yalıtır ve ahlaksızlık anıtı olarak onu yine endüstrinin karşısına diker. Burada sözkonusu olan sentetik, sahte sekstir. Bu aynı zamanda onun, gerçekliğe ve doğaya, aynı zamanda da realist ve naturalist sanata itirazıdır [5],[7].

Baudelaire, gerçeğin ve doğanın tarafında değil, imgelemin, düşlerin, sahtenin, yapayın tarafındadır. Böylece soyut sanat doğar. Nesneler yerine sanatçının öznelliğine, maddi varoluş yerine ruhsal deneyimlere işaret eden bir alan oluşur. Baudelaire'e göre doğa doğru ve güzelse sanat da yanlış ve çirkindir, sahte ve sunidir. Modern sanatın sahnesi doğa olamaz çünkü kent de sahtedir, tanrısal değil

şeytanidir. Kahramanları da lanetlidir ve çirkindir. Doğa cennetse, kent cehennemdir. Baudelaire de bir kentlidir [7]. O, sanat üzerine düşüncelerini ve kendi sanatını bu kavramlar üzerine kurmuştur.

Kalabalığın adamı olan flaneur gibi dolaşmanın önemi, pasajların yapılmasıyla başlar:

'Cadde flaneur için konuta dönüşür; sokaktaki adam kendi dört duvarının arasında nasıl evinde olduğunu duyumsarsa, flaneur de bina cepheleri arasında kendini evindeymiş gibi duyumsar. Onun gözünde emaye kaplı parlak firma tabelaları, aşağı yukarı bir burjuva salonundaki yağlıboya tablo gibi bir duvar süsüdür; duvarlar, not defterini dayadığı yazı masasıdır; gazete kulübeleri kitaplıklarıdır; cafelerin balkonları da, işini bitirdikten sonra eğilip sokağa baktığı cumbalardır.' [5; s.131]

Flaneur bakınmaktan zevk alır, o kentin bütün ücra köşelerini dolaşır. Kalabalık içinde barınır. Modern hayatın görünümlerini gözlemler, kahramanlarını onların arasından seçer. Demir profilleriyle pasajlar onun mekanlarıdır. Benjamin modern dünyanın bir minyatürünü sunduğu için yapıtına 'pasajlar' ismini vermek istemiştir. Pasajlar, meta fetişizmini gözler önüne sermektedir [5].

Pasajlar, Haussmann'ın açtığı bulvarlar tarafından yok edilince, onların yerlerini büyük mağazalar, alışveriş merkezleri doldurur. Flaneur gaz lambalarıyla aydınlatılmış sokakların ve pasajların gözlemcisidir, pasajların önemlerini yitirmesiyle o da ortadan kaybolur.

Benjamin, Marx'ın tarihsel materyalist yöntemiyle, bugünün aydınlanmasını, tarihe taşımak istemiştir. O, somut ve düş kavramları üzerinden düşüncelerini oluşturur. Kavramların yerini görüntüler almıştır. O duyumsanan bilgiyi ve yaşanmış deneyimi önemser. Tarihe bakış açısı diyalektiktir. O, 19. yüzyıl pasajlarını araştırır. Kitabının sadece taslaklarını hazırlayabilmiştir. Bu taslaklarda malın fetiş olma durumundan (fantasmagorya, fantazmagori) bahseder. Ona göre 19. yüzyıl, kültürel varlıklarda fantasmagorya niteliği sergilemiştir. Burada önemli olan malın kullanım değeri değil değişim değeridir. Fantazmagori kapitalist üretim sürecini gözler önüne serer. Aldatıcı görüntü anlamına gelen fantazmagorinin en önemli mekanı da pasajdır.

Benjamin, pasajları kentin kılcal damarları olarak betimler. O; hayatın nabzının atmasını sağlayan hareketler, özel dükkanlar ve cafelerle ve kan pıhtısı gibi sürekli akış halindeki insanlarıyla pasajlara odaklanır. Aragon, 1927'de Opera Pasajı'nı ''insan akvaryumu'' olarak nitelemiştir. Bu niteleme, Benjamin'in bu yapıta başlamasına neden olmuştur [3],[5].

Şekil 2.2. Choiseul Pasajı, Paris. 19. Yüzyıl [5]

Şekil 2.3. Panorama Pasajı, Paris. 19. Yüzyıl [5]

19. yüzyıl Paris kentini andıran görünümüyle İstiklal Caddesi ve çevresinde de pasajlar karşımıza çıkmaktadır. Taksim-Galatasaray arasındaki birçok pasaj ve Galatasaray-Tünel arasındaki bazı pasajlar, işlevleri değişmiş olsa da, hala yoğun olarak kullanılmaktadır.

Pasajlar 19. yüzyılın başlarında bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır ama zaman içersinde de modern çağın bir ürünü olarak işlevini yitirip yok olmuştur. Haussmann'dan sonra Paris bir yabancılaşmanın mekanı haline gelmiştir. Bu dönemden sonra flaneur farklı şekillerde karşımıza çıkacaktır. 20. yüzyıl flaneur'lerine de kısaca bakılabilir. Artık o, pasajlarda değildir, bütün kentte dolaşmaktadır.

Flaneur, Dada'dan başlayarak bütün 20. yüzyıl avangardının sokak kahramanı olmayı sürdürecektir ama fragmanlardan modernite okumayı ve sökmeyi bırakmıştır. Çünkü onun mesaisi olan avarelik başlı başına sanat eserinin yerine geçmektedir. Dadacılar 1920'lerde, kentte rasgele dolaşmaktadırlar ve bu tesadüfi karşılaşmalardaki gizemi aramaktadırlar. Aynı zamanda, onlar, dakik kent hayatının yoksunluklarına dikkat çekerler. 1950'lerden başlayarak seslerini duyuran Durumcular ise, kent hayatına katılım sağlamayı ve onun dönüştürülmesini öngörürler. Onlar gündelik hayatta devrim yapmayı hayal etmişlerdir. [7].

Bir diğer üzerinde durulmak istenen nokta flaneur'un kent kalabalığı içindeki varoluş şekli ile ilgilidir. Flaneur'un varlığı ve kent içinde aylak aylak dolaşması, çalışmaktan dolaşmaya vakti bile olmayan burjuvanın yergisi gibi ortaya çıkmıştır. Flaneur zamanla ilgili bir sıkıntı duymaz, onun bütün zamanı serbesttir. Onun avare gezinmesi, zamanın rasyonelleştirdiği modern işbölümüne karşı bir gösteri yürüyüşüdür [7].

2.2 Kent Mekanının Bir Detayını Sunma- New York

Görsel sanat kullanılarak New York'un kentsel incelemesini yapmayı amaçlayan ve Ashcan Okulu ressamlarının çalışmaları üzerinden moderniteyi ve New York'taki kentsel çevreyi inceleyen Douglas Tallack'ın 'Kent Manzaraları: New York Kentini Haritalama ve Temsil Etme (City Sights: Mapping and Representing New York City)' metninde flaneur karşımıza çıkar [8]. Douglas Tallack'ın bu metni kent realistleri grubunu incelemektedir. Arhcan Okulu sanatçıları geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyılın New York'unu resmetmeyi amaçlamışlardır.

Jonathan Crary ve Chiristine Hollevoet 'Kentin Gücü/Gücün Kenti' Sergisi'ni (1992) organize ederler. Sergi, kentlerin geleneksel resimsel temsilleri ve postmodern planlama etkisinin karşısında kent mekanı ve görsel temsiliyetin eleştirisini getirmiştir.

Tallack'a göre kentin resmi Ashcan Okulu'nun ihtisasıdır. Geleneksel üslupları olan bu ressamlar (John Sloan, George Bellows, George Luks, Everett Shinn ve Aschan grup üyeleri) o günlerde 'yeni realistler' olarak bilinmekteydiler. Bu ressamlar, diğer erken Amerikan modernistlerinin, John Marin, Max Weber, Joseph Stella, tanımladıkları *soyut kentten çok toplumu ve insanları resmetme geleneğinde* sayılırlardı. Bu ressamların tabloları geleneksel perspektifleriyle karmaşık görünmeyebilirler ancak onlar, aynı zamanda modernizm görüşünü değiştiren kuramlardaki kent mekanı ve temsiliyetiyle ilgili teorik konularla ilgilidirler. Onlar kent mekanındaki insanları resmederler [8].

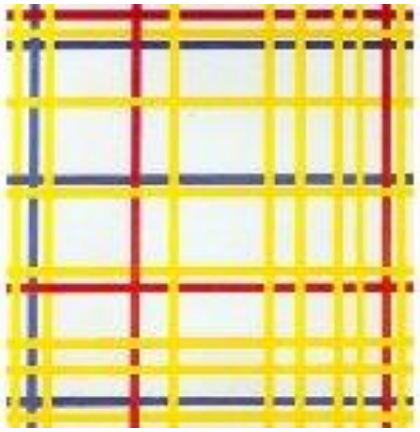
Metinde, George Bellows'un 'New York'(1911) tablosu ve Piet Mondrian'ın New York City (1941-42) tablosu karşılaştırılır. Piet Mondrian'ın tablosu Bellows'un realizminden ayrılan ve haritalama (mapping) /hareket (action) zıtlığından kopan ve postmodern kuramda temsiliyet görüşünü özetleyen gelişimin zirvesidir. O, yatay-soyut sunumdur ve mekansal olarak, New York'taki değişimi net olarak gösteremez [8].

New York tablosunda Bellows'un amacı New York'un anlamıyla eşdeğer anlam üreten bir tipik New York sokak görüntüsü yaratmaktır. Bu ressamlar, görünenden çok bilme ihtiyacı için çizerler bu yüzden tam bir impresyonist sayılmazlar. Onlar görünmeyen yüzlerin gösterilmesini amaçlarlar [8].

Ashcan sanatında problem kendini yerel manzara ve büyük kent arasındaki ilişki olarak ortaya koyar. Ressamlar kendilerini kent mekanın bir parçasının detayını sunmaya adarlar. New York kentini bu şekilde anlamaya çalışırlar. Kenti okumada

Şekil 2.4. George Bellows'un 'New York' tablosu, 1911.

Şekil 2.5. Piet Mondrian'ın 'New York City' tablosu, 1941-1942.

bu gerçekçiliğin altında yatan anlamlar önemlidir. Bellows'un 'New York' (1911) tablosunda demografik hareketler sonucu ortaya çıkan kent yaşamı, değişim, kentlinin zaman-mekan kavramının değişmesi, gökdelenlerin ortaya çıkması resmedilir. New York hareketli, canlı bir karmaşayı ifade eder. Burada bir çatışma ve bir mücadele vardır. Tabloda, yaşamın hızı gösterilmeye çalışılmıştır [8].

Bu resimlerde temel olan, geleneksel temsiliyet ile kent manzarası sunumunu ve New York kentinin değişim süreçlerini göstermektir. Metinde vurgulanan da modernitedeki geçicilik-değişim kavramları ve sokaktan kenti anlamanın önemidir. George Luks'un 'Hester Street'indeki (1905) adam Baudelaire'in 'flaneur'ünün Amerika'daki cisimleşmiş halidir, kendini katmadan egzotik kültürü gözlemleyen, sanatçının vekilidir. Resimde modern kadın- geleneksel erkekler, ve geleneksel erkekler-flaneur zıtlıkları vardır. Burada betimlenen kalabalık, New York'taki ticaret ve çalışma yaşantısını yansıtmaktadır. Tarihi değişim, sokak yaşamının bir 'an'ıyla sunulur [8].

Baudelaire'in 'flaneur'ü kenti düzensiz dolaşır ve modern kentin geçiciliğini yakalar. Dadaistler kenti aynı yollarla anlamaya çalışır. Ama Ashcan Okulu'ndaki çalışmalarda kentte bağımsız dolaşılmaz, onlar iş ortamını yakalarlar: sabahın erken saatlerinde çıkan gazeteler, işe geliş gidiş saatleri, alışveriş, çalışma vs. Burada dolaşan flaneur için 'zaman' önemlidir.

Baudelaire geçiciliği, modern tanımının merkezine koyar; modern, flaneur'un tesadüfi rotasıyla değil ekonomik motivasyonla ortaya çıkar. Luks'un yakaladığı alakalılık ve kopukluk anlamları Simmel'in 'yabancı' figürüyle birleşmektedir. Simmel 'yabancıyı' ekonomik motivasyon olarak ele alır. Modernite, hem gelenekseli hem de modern elementleri içerir [8].

Bellows'un 'Pennsylvania Excavation (Pensilvanya Kazısı, 1907)'nda hem temsiliyet hem de 'mapping' bir aradadır. Tabloda, mekansal ve geçici ilişkilerin çizilmesi, değişim içinde yapım aşaması, zamanın ve mekanın alanları kesiştirmesi söz konusudur. Tabloda, emek- ürün, doğal çevre- cehennem makinesinin dumanı karmaşası verilir. Grit sistemle merkezdeki yeni garın ilişkisi sorulan sorulardandır. 20 Y.Y. sanatında grid ikincil rolünü kırar, ve resim yüzeyine pareleldir. Tallack bunu, yine Mondrian'ın resmi ile örneklendirir. Bellows'un 'Blue Morning' tablosunda (1909), emek ve emeğin ürünü gösterilir. İşçi, binalar ve demiryolu resmedilir ve güç ve enerji gösterilir. John Sloan'ın 'Six O'clock' (1912) tablosunda hergün iş-ev arasında gidip gelen kentli gösterilir [8]. Tablolarda gündelik hayatın zaman dilimlerine büyüteç tutulmuş gibidir ve kentsel mekanın detayları sunulmaktadır.

Şekil 2.6. George Bellows'un 'Pennysylvania Excavation' tablosu, 1909.

Şekil 2.7. George Luks'un 'Hester Street' tablosu, 1905.

Şekil 2.8. John Sloan'ın 'Six O'clock' tablosu, 1912.

Şekil 2.9. George Bellows'un 'Blue Morning' tablosu, 1909.

Tallack'ın bu metninde, kent okumaları soyut olandan çok somut olan üzerinden yapılmıştır. Düşey temsiliyet, yatay haritalama arasındaki gerçeklik yer değiştirmektedir. Tablolarda düşeyliğin ve yataylığın arakesitleri verilmiştir ve sokaktaki tesadüfi okumalar üzerinde durulmuştur. Bu okumalar, geçicilikle birlikte, ekonomi ile de ilişkilidir, buna bağlı olarak iş ortamları resmedilmiştir. Resimler geleneksel bir temsiliyet gibi görünseler de kullanılan figürlerin tanımlanabilir ve

anlaşılabilir amaçları vardır. Onlar, görünenin arkasında saklı olan anlamlar ve işaretler üzerinden tartışırlar.

Aynı zamanda Tallack'ın metninde, zaman-mekan kavramları üzerinde durulur. Kentlerin geçmiş dönemleri üzerinden bugünü anlatan bu tablolarda çok katmanlı, değişken ve geçici olan metropol yaşamı yakalanmaya çalışılmıştır [8].

2.3 Kent Mekanında Yakın Temas ya da Mesafelerin Artması

Graeme Gilloch, 'Benjamin'in Moskova'sı, Baudrillard'ın Amerika'sı (Benjamin's Moscov, Baudrillard's America)' metninde [9] kamusal mekan, kent dinamikleri ve kolektif bilinç için kalabalığın önemini vurgular.

Gilloch, Benjamin'in Moskova gezisi ve Baudrillard'ın Amerika izlenimleri üzerinden Avrupa entelektüellerini de eleştirerek moderniteyi ve günümüzün durumunu tartışır. Gilloch'a göre her iki yazar da Avrupa burjuva kültürünün sonuna 'tanık' olanlardır. Benjamin'in izlenimci kent portreleri, kendisinin 'Denkbilder' (düşünülen-imgeler) olarak isimlendirdiği fragmanları anlamanın bir anahtarını sağlar. 'Denkbilder'lar imgesel minyatürlerdir. Benjamin, kentsel temsiliyetin yeni biçimlerini göstermeyi araştırmakta ve metropolitan varlığın akışkanlığını ve geçiciliğini yakalamaya çalışmaktadır [9].

Benjamin kentsel çevre ile 'yakın teması' araştırmıştır. O, kentteki önemsiz, rastlantısal ayrıntıların gösterimini sunar. Ona göre soyutlamadan kaçınılmalıdır, o kentin somut olan gündelik yaşamıyla ilgilenir ve kuramdan kaçınır. Kentteki fragmanları birleştirir, bir kentsel montaj oluşturur.

Benjamin, Rusya'ya gelen önyargılı ve peşin hükümlü Avrupa entelektüellerini eleştirir. Ona göre bilinçli bir Avrupalı, Rusya'da Avrupa'yı eleştirmeyi, yargılamayı ve gözlemlemeyi öğrenir. Bu anlamda Rusya bir denek taşıdır. Sokaktaki kalabalığın içinden, kentteki somut gerçekliği deneyimlemek öğretici ve sınırlayıcı soyutlamadan daha önemlidir. Kalabalığa karışarak onların içinde ilerlemek sokaktaki hareketi ve devinimi anlamanın en iyi yoludur ve kalabalıkta ilerlemek içinde oyalanmayı barındırır. Bu burjuva öznesinin (mesafeden ve iletişimden kaçınan) antitezi olarak görünür. Gezgin yukarıdan bir yerlerden bakmaz, o da herkes gibi aynı seviyeden bakar, Benjamin'e göre bu kıyaslanmaz bir dokunma deneyimidir. Ona göre Moskova'da burjuva öznesi için herhangi bir mekan yoktur. Moskova, burjuva öznesinin 'gelecek felaketinin' henüz bitirilmemiş formunu meydana getirmektedir [9].

Moskova ile karşılaştırdığında Berlin ölü bir kenttir. İnsanlar birbirinden izole edilmiş, birbirinden geniş aralıklarla uzak ve sokağın geniş yüzeyinde yalnızdır. Benjamin'in, kentsel alanını yarış pistine benzettiği Berlin, boş ve ıssız bir kenttir [9].

Bu okumayla paralellik gösteren bir diğer okuma da Baudrillard'ın Amerika okumasıdır. Her iki yazar da Avrupa'nın geciken kültürel ve entelektüel durumunu eleştirmektedir. Her ikisi de Avrupa'nın ötekisi üzerinden yeni bir dil oluşturmaya girişmişlerdir.

Benjamin'e göre Rusya, deneyimsel tehlikeli bir alan iken, Baudrillard'a göre Amerika geleceğin bir prototipini oluşturur. Amerika, modernitenin alanında naif bir gerçeklik ve kültürsüzlük sunmaktadır. O, Avrupa'nın tarihe ve geleceğe olan baskıcı bakışından bir kopuşu göstermektedir [9].

Octavio Paz'a göre Amerika tarihten kaçma ve korunma için bir ütopya inşa etmenin umudu ile yaratıldı. Amerika, Avrupa'nın en radikal antitezinin simülasyonudur. Baudrillard'a göre Avrupalı modern doğmuş ama modern olamamıştır [9].

Amerika'da bütün teoriler gerçekleştirilmiştir. Onlar, teorik spekülasyonlar yerine düşünceleri gerçekleştirmişlerdir ve bu onları modern yapan şeydir. Herşey göründüğü gibidir, gizli anlamlar içermezler. Orada, hiçbirşey saklanmaz, herşey yüzeysel ve transparandır. Benjamin'e göre, Moskova kültürünün kalite işaretleri mesafelerin azalması ve yeni bir yakınlık yaratma iken, Amerika kültürü Baudrillard'a göre mesafelerin radikal genişlemelerinde ve mekanın sonsuz genişliğinde yatar; sıradanlık, şeffaf yüzeylerin geçirgenliği, Los Angeles'in yatay uzanması... Burada dikeylik ya da yer altı yoktur, samimiyet ve kolektiflik yoktur, sokaklar ya da cepheler yoktur, merkez ya da anıtlar yoktur. Burada bireyin içinde ilerlediği çölde, okunan ya da hatırlanan bir şey yoktur, bellek yitiminin zaferi vardır [9].

Önceki metinlerde incelenen New York, Paris gibi kentler modernizmin yaşandığı yerlerdi. Modernleşmenin gerçekleşmediği yerlerde neler olmaktadır? Oralarda modernleşmenin anlamları daha karmaşık, daha karanlık ve paradoksaldır. 19. yüzyılın büyük bir bölümünde Rusya'daki durum da budur. Batı ekonomisi hızla ilerlerken, Rus İmparatorluğu'nun ekonomisi duraklamaya hatta gerilemeye başlamıştır. 19. yüzyıl boyunca, modernliğin en berrak ifadesi imparatorluk başkenti St. Petersburg'da karşımıza çıkar. Berman, Moskova ve Petersburg karşılaştırması yapar**.** Petersburg, Rus hayatını dolduran tüm yabancı ve kozmopolit unsurları temsil ederken, Moskova Rus halkının tüm yerli birikimi ve kendine ait geleneklerini

gösterir. Petersburg, kirlenme ve yozlaşmayı ifade eder. Moskova kutsalken, Petersburg dünyevidir [4].

St. Petersburg, Batılı mimarlar tarafından tasarlanmış ve Avrupa'ya açılan bir pencere olarak düşünülmüştür. Burası bir ticaret merkezi olacaktır. St. Petersburg geometrik ve düz hatlarıyla diğer Rus kentlerinden farklıdır. 18. yüzyıl boyunca kurulan kent, Rusya'da modern dünyanın bir simgesi haline gelmiştir.

Nikolas devrinde (1825-1855) kentin merkezi Nevski Bulvarı'na kaymıştır. Nevski Bulvarı, şehrin en uzun, en geniş, en iyi aydınlanmış ve en düzgün sokağıdır. Cadde boyunca saray, kütüphane, tiyatro, katedral ve vitrinli alışveriş yapıları yeralmaktadır. Bu sokak birçok bakımdan ayırtedici ölçüde modern bir ortamdır. Bulvar, düzgünlüğü, genişliği ve ferahlığı ile yeni yeni beliren trafik ve insanlar için mükemmel bir geçit haline gelmiştir. Aynı zamanda bu cadde, yeni tüketim ekonomisinin harikalarını sergilemektedir. Dokumalar, çizmeler, giysiler, kitaplar mağazalarda sergilenmektedir. Yabancı mallar, Fransız modası mobilyalar, İngiliz tekstili ve eyerler, Alman porselenleri ve saatleri, dışarıdaki dünyanın tüm o yasak ediciliği de ortalığa dökülmektedir. Tabelalar ya iki dilde ya da sırf Fransızca ve İngilizce'dir, çok azı Rusçadır. Burası alışılmadık ölçüde kozmopolittir. Nevski, Petersburg'da devletin hakimiyetinde olmayan tek kamusal mekandı. Hükümet onu gözetim altında tutabilmiş, ama orada gerçekleşen etkileşimleri yaratamamıştır. Böylece Nevski, toplumsal ve psişik güçlerin kendiliklerinden kaynaşabildiği bir tür özgür alan olmuştur [4].

Buradaki kentsel yaşam ve çarpışmalar, genelde İstiklal Caddesi'ndeki yaşama benzer ancak arada bir fark vardır. Nevski nasıl sonradan oluşturulan bir modernleşmeyle oluşturulmuş yapay bir kentsel alanda yeralıyorsa İstiklal Caddesi de bunun tersi, uzun tarihsel geçmişiyle, birkaç yüzyılın gelişimi sonucu, planlanarak yapılmayıp zaman zaman düzenlenen, yangınlarla şekillenen bir cadde olmuştur. Burası Petersburg gibi Batılılaşmayı simgelese de özel olarak bu amaçla oluşturulmamıştır. Pera'daki yaşam zaten Batı'daki yaşama benzer, yerli gayrimüslimlerin yaşantısıyla oluşmuştur. İstanbul zaten farklı kültürlerin ve yaşamların biraradalığını tarihi boyunca yaşamıştır.

Berman, Nevski Bulvarı ve Paris üzerine yazan, Dostoyevski ve Baudelaire'i karşılaştırır: her ikisi de birincil modern sahneler yaratmışlardır. Bu sahneler, kent sokağında, modern hayatın temel olanaklarını ifade eden karşılaşmalardır. Her iki yazar için de sokaktaki kişisel karşılaşma, politik bir olay niteliği kazanmaktadır. Fakat, ortada temel bir fark vardır, o da yazarların ortaya çıktığı iki kentin modernleşmesinin biçim ve içeriğidir. Paris sokakları, hızlı modernleşmenin, para ve

insan akışını hızlandıran dinamik burjuvazi ve aktif bir devletin araçlarıdır ve Paris'te, kendi hakları için örgütlenebilen ve harekete geçmeyi bilen bir kent nüfusu vardır. Baudelaire bu kalabalığın patlak vermeye hazır potansiyellerinden beslenmiştir [4].

Mekansal olarak bir Paris Bulvarı'na benzeyen Nevski Bulvarı ise, Berman'a göre herkesin gözlerini Batıdan ithal edilmiş parlak öteberiyle kamaştıran, ama bu parlak yüzeyin ardında hiçbir derinliğe sahip olmayan bir sahne dekoru gibidir. Batı tarzı üretici güçlerin gelişimi burada görünmez. Buradaki kentli, politik düşünce ve eylem yasağı yüzünden, eylemlerini 'yer altı'nda icra etmek zorunda kalmıştır [4].

Bu caddede bazı dönemler protesto ve eylemler olmuştur. Bunlardan ilki 1825'tedir. Anayasal reform lehine düzenlenen karmaşık gösteri hemen sönüp gitmiştir. 23 Eylül 1861'de Nevski'de üniversite öğrencilerinin bir politik gösterisi, 4 Aralık 1867 sabahı başka bir eylem olur ve bu gösteriler de gene dağıtılır [4].

Nevski Bulvarı gibi İstiklal Caddesi de birçok olaya tanık olmuştur. 19. ve 20. yüzyıl başlarında çıkan yangınlarla birçok binanın yok olmasını görmüş, 1955'te yaşanan 6-7 Eylül olaylarında kışkırtılan insanlarca talan edilmiş ve 1960'lardaki kanunlarla insanların göçlerine tanık olmuştur. 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarında, İstanbul'un çok az yeri bu kadar karmaşık günler geçirmiştir.

İstiklal Caddesi bazı dönemler toplumsal dramların da ana yatağı haline gelmiştir. Bu iki kenti birleştiren bir olay vardır, o da Sovyet Devrimi sonrasında İstanbul'a kaçan Rus göçmenlerdir. Sayıları 170 bin dolaylarına ulaşan bu Rus göçmenler Beyoğlu'nda parasız ve zor durumda kalmışlar, elçiliklere sığınmışlardır: [10]

'…Hıçkırıklara boğulmuş soylu St. Petersburg kadınları, merdiven basamaklarında titreyerek uyumaya çalışan çocuklar, umutsuzca seyyar satıcılık yapan yakın geçmişin büyük toprak sahipleri tam anlamıyla uğultulu tepeler atmosferi kurmuştu Galata sırtlarında, Tepebaşı'nda, binlerle sığınılan elçilik bahçelerinde.' [10; s. 11]

Kentlerin kalabalığına geri dönecek olursak, yukarıda bahsedilen kentlerin 19. yüzyıldaki kalabalığı İstanbul'da da vardır. Burası her zaman zengin bir etnik birleşim içinde olmuştur. Osmanlı döneminde özellikle, tarihi yarımadayı ve Galata'yı birbirine bağlayan Galata Köprüsü'nde yürüyen insanlar bu çeşitliliği göstermişlerdir. İtalyan yazar Edmondo de Amicis, 1874'te yayımlanan Constantinopoli (İstanbul) adlı kitabında köprü üzerindeki sahneyi betimler:

'Köprünün üzerinde durun, bir saat içinde bütün bir İstanbul'un önünüzden geçtiğini görebilirsiniz… Rum, Türk ve Ermenilerden oluşan bir kalabalığın ortasında, atının sırtında 'Destur! Savulun!' diye

bağıran iri kıyım bir haremağasını, harem kadınlarını taşıyan, çiçek ve kuş bezekleri işlenmiş bir Türk arabası izler… Koşar adım bir Müslüman kadın, peçesini örtünmüş bir esire, uzun dalgalı saçları ve küçük kırmızı başlığıyla bir Rum, siyah kukuletasını başına geçirmiş bir Maltalı, ulusunun en eski giysileri içinde bir Yahudi, rengarenk bir Kahire şalına sarınmış bir zenci, yastaymışçasına tepeden tırnağa karalara bürünmüş Trabzonlu bir Ermeni; bütün bu kadınlar ve daha birçokları, dünyanın çeşitli uluslarının kılık kıyafetlerini sergilercesine birbir geçerler oradan…' [11; s.9-10]

Şekil 2.10. Galata Köprüsü, 1900.

Şekil 2.11. Galata Köprüsü, 1944. [11]

Enis Batur, İstiklal Caddesi ile ilgili olarak, Walter Benjamin'in aylak şair Baudelaire, Paris ve 'pasajlar'ı üzerinde yürüttüğü çalışmayı tam olarak model seçmek elde olmasa bile, Pera'yı katederken, o yaklaşımın bir anahtar, bir kılavuz niteliği taşıyacağını belirtmiştir [10].

1870 yangınından önce kenti gezmeye gelenlerin konakladığı yer olan Pera, Herman Melville'nin de 10 günlüğüne geldiği İstanbul'da kaldığı yer olmuştur. Melville Pera sokaklarının dar, pis, karanlık, tehlikeli ve labirent gibi oluşundan bahseder. Bu gözlemleri yapan Melville, İstanbul'u dünyanın en güzel kentlerinden biri olarak görmektedir. Melville, Pera'nın çokkültürlülüğünden bahseder: ''burada insan kendini milletler arasında hissediyor. Lanete uğramış Babil misali.'' [10].

Bu çeşitlilik 1960'lara kadar devam eder. İstiklal Caddesi hep iş, eğlence ve kültürün merkezi olmuştur:

'…1939'dan bir duyuru: Klaveri, Paris'ten sutyenler, Amerika'dan korseler', aynı dönemde, Beyoğlu Yerli Mallar Pazarları şubesi harıl harıl çalışıyor; Tokatlıyan'dan Lebon'a, Nisuaz'a, Markiz'e, Degüstasyon'a, Çiçek Pasajı'na sıçrayan şairler, yazarlar, sanatçılar caddeden eksik olmuyorlar: Sait Faik, Orhan Kemal, Haldun Taner, Salah Birsel, Tanpınar, Avni Abraş, Orhan Veli…' [10; s.12-13]

İstiklal Caddesi'ndeki kalabalık Poe'nun Londra'da betimlediği ekonomi ile ilişkili kalabalıktan farklıdır. Burada ticari amaçlarla bir araya gelen insanların dışında bir

Şekil 2.12. İstiklal Caddesi, 1908. [10]

Şekil 2.13. İstiklal Caddesi, 1928. [11]

Şekil 2.14. İstiklal Caddesi, 20. yüzyıl (1920-1960). [10]

Şekil 2.15. İstiklal Caddesi, 20. yüzyıl. [10]

Şekil 2.16. İstiklal Caddesi, 1958. [11]

çok amaçla toplanan insan vardır. Yukarıda bahsedilen kalabalıklar, İstiklal Caddesi'ndeki kalabalığa göre çok daha homojen kalmaktadır. Burada farklı etnik gruplardan insanların varlığı çoklu bir kültürü meydana getirmiştir.

Cadde, heterojen yapısıyla, New York'a benzetilebilir. Farklı milletlerden insanların oluşturduğu kalabalık, Lewis Mumford'un New York yazılarında (1931-1940) bahsedilmektedir. Yazar, 1931'de Alman ve İrlandalı insanlarla çocukluk deneyimlerini anlatır. Bu tablonun içinde Yahudiler ve Rus göçmenler de yer almaktadır [12].

Şekil 2.17. İstiklal Caddesi, gündüz. 2005

Şekil 2. 18. İstiklal Caddesi, gece. 2005

Bu tezin başlangıç sorularından biri İstiklal Caddesi'ndeki kalabalığın neden burada olduğu ve bu kalabalığı kimlerin oluşturduğudur. Araştırma, mekan olarak İstiklal Caddesi ve kalabalığın dağıldığı, caddenin yakın çevresindeki, iç mekanları kapsamaktadır. Bu mekan kullanımlarını değerlendirebilmek için metropollerin dinamikleri ve kalabalıkları incelenmek istenmiştir. 19. ve 20. yüzyıl dünya kentlerindeki kalabalıklar incelenmiş ve bu kentlerdeki caddelerin İstiklal Caddesi ile bir karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır.

Kalabalıklığıyla bilinen İstiklal Caddesi'nin öneminin bir diğer nedeni ise, 19. yüzyıl kentlerinden farklı olarak günümüz kentlerindeki kalabalıkların dağılıyor oluşudur. Toplanma mekanları alışveriş merkezleri olmaya başlamıştır. İstanbul'da alışveriş ve tüketimin dışında birçok işlevi aynı anda içinde barındıran tek yer İstiklal Caddesi'dir. Bu cadde, *her şeyin* bulunduğu yerdir. Bu yüzden buraya İstanbul'un merkezi, çekirdeği denmesi yanlış olmaz.

Bu bölümde yeralan ilk üç başlıkta kentlerdeki kalabalık ve bu kalabalık içinde somut gerçekliği deneyimleme üzerine yazılmış yazılar aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki son başlık bugünün ve geleceğin durumuna ilişkin kentsel tanımlamalar içerecektir.

2.4 20. Yüzyıl Sonunda Kentlerde Kalabalığın Kaybolması

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde kent büyük bir değişim süreci sıkıntısı içine girer. Modernleşme ve hızla birlikte yeni bir kentsel durum ortaya çıkmıştır: Network (ağ örgüsü, sanal ağlar) kenti. Eski kent ortadan kaybolmaktadır.

Lieven de Cauter, 'Kapsülleşen Uygarlık (The Capsular Civilization) kitabında [13] içinde bulunulan bu yeni durumu Rem Koolhaas'ın 'S,M,L,XL' kitabındaki kent tanımıyla tartışır. Rem Koolhaas, yeni kenti 'generic kent' olarak adlandırmaktadır. 'Generic', üreteni belli olmayan ürün, umumi, genel, tüm cins, grup ve sınıflara tahsis edilmiş anlamlarına gelmektedir.

Burada bahsedilen kent özelliksiz bir kenttir, bu kentte her yer aynıdır. O, merkezsiz, kimliksiz ve tarihsizdir. Michael Sorkin, yeni kenti, güvenlikli bölgeler içeren, yersiz bir simülasyon olarak gösterir. De Cauter bu iki tanımı birleştirir: Merkezsiz bir kent yersizdir, kimliksiz ve tarihsiz bir kent, kimliğin ve tarihin simülasyonları ile kaynaşır [13].

Koolhaas kent gitgide bir havaalanına benzemeye başlarsa onun neye dönüşeceği sorusunu sorar. Eski kentlerin kimlik ve karakterine zıt olarak, o, hiçbir kimliğe sahip değildir. Kimlik ise merkezle ilişkilidir. **'**Generic' kent, merkez ve çeperin ilişkisini kırar. Tarihsiz olan bu kent homojendir. Koolhaas, Singapur örneğini verir. O, göç eden insanlar için bir yerleşim olarak 'generic' kentin kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Paris'i bir karikatüre benzetir, Londra'nın da kendi kimliğini kaybettiğini söyler [13].

'Generic' kentin en büyük endüstrisi nostaljidir. Turizm, kentin geçmişinin yıkımında yayılır, nostalji ve turizm ile kent, tüketim mekanına dönüşür. Yeniden sahnelenen görüntü içinde, bu kentte gerçek bir bellekten söz edilemeyeceği gibi hiçbir gerçeklikten de söz edilemez.

'Generic' kentte herkes turist ya da tüketicidir. Tek aktivite alışveriş yapmaktır. Ofis binaları işsiz kalmıştır çünkü çalışma evde yapılmaktadır ve oteller tüm diğer binaların yerine geçerek bir bütün haline gelmiştir. Oteller, 'generic' kentin 'generic' barınağıdır. Onlar 21. yüzyıl kentselliğinin modelleridir [13].

Koolhaas, kentin yeni bir tanımına ulaşır: kent, insanlarca ve süreçlerce en etkili yolda ikamet edilen bir uçaktır. Bu bir kente şimdiye kadar verilen en kentsel olmayan tanımdır. Koolhaas, bugünün ve geleceğin kentini tanımlamaktadır. Evrensel olan bu kentte genel tipolojiyi gökdelenler oluşturur [13].

Övülen kalabalığın kültürü boşluğun kültürü ile yer değiştirir. Boşluğun kentselliğinin görülür hale geldiği yer, Koolhaas'a göre atriumdur. Bu yeni bir kentsel matristir. Yeni kentsellik, yapay, kapalı içmekanlardır. Güvenlik anahtar kavramdır. Dışarısı gene tehlikelidir [13]. Cauter 19. yüzyıl pasajlarının otel atriumlarına dönüştüğünü söyler:

'Özel ve kamusal alanların arasındaki burjuva ayrımını yıkan, Benjamin'in 19. yüzyıl pasajları üzerine, yeni bir kamusal alan hayali okuması, otel atriumlarında, kapalı, yapay mekanlarda ve araba park alanlarındaki gezinti yerlerinde bir kabusa dönüşmüştür. İç ve dışı birleştiren özelliği barındıran pasajlar- Benjamin'in pasaj projesinde ortaya çıkan ikianlamlılık- korunan, özelleşen kamusal alanın yeni mekanlarında onun postmodern formunu alır. Postmodern flaneur, büyük içmekanlarda, alışveriş merkezlerinde, pazar yerlerinde, ofis binalarının ya da otellerin atriumlarında, havaalanlarının geçiş bölgelerinde vb. evcilleştirilir- boş mekanlar ve ıssız yerler (Bireysel eğlencenin olduğu mimari dekor). Pasajların postmodern versiyonları- alışveriş merkezi, yapay mekanlar, atrium. Bütün bu mekanlar 'iç'e dahil olur. İnsanlar sokağı ve dış dünyayı bırakmış gibi görünür.' [13]

Yeni sınır politikaları, ihraç, ret, hapsetme, zıtlık, gettolaşma, yabancılaşma sonucunda, şiddet kentlerde artmaktadır. Cauter, Koolhaas'ın kitabında şiddetin olmayışını eleştirir. Generic kent durgun, sessiz ve korkutucu derecede sakindir [13]. Kentin çöküntü bölgelerini ve orada varolan şiddeti önemsemeyen Koolhaas'ın 'generic' kent tanımı eksik kalmıştır.

Kentin bir havaalanına benzediğini ilk söyleyen Paul Virilio, şiddetin her yerde hazır ve nazır olduğundan bahsetmektedir. Ona göre kent bir geçiş bölgesidir ve şiddetin, hızın ve göçün yeridir. Generic kentin tablosu, Virilio'nun düşünceleri olmadan oluşturulamaz. Koolhaas'a göre, geçiş durumu, genelleşen hayatın şekli haline gelmektedir. O, şiddetin meydana getirdiği hareketlilikten bahsetmez. Çalışan sınıfın legal göçüyle, tankerdeki kaçak yolcunun illegal göçü arasında fark vardır ve ikisi bir aradadır [13].

Koolhaas, sokak ölüdür der. Kamusal alan agora tarafından değil onun artıklarınca oluşturulur. Kamusal mekan terk edilmektedir. Virilio'ya göre mekanın politikası zamanın politikalarıyla yer değiştirmektedir. (ulaşım, iletişim, hız, networkler (sanal ağlar)) Cauter, kamusal alanın boşalmasını *kapsülleşme* olarak adlandırır. Kapsül mimarlığı, yeni kentin mimarlığıdır. Fonksiyonları uzay kapsülüne benzer ve bu yapay bir dolaşma yaratır, dışarıyla iletişimi minimuma indirir, kendisini çevreden izole eden bir form oluşturur. Bu bakış açısıyla alışveriş merkezleri, Dünya gezegeninin istasyon (durak) mekanlarıdır. Generic kentteki atrium ve gökdelenler birer kapalı kapsüldürler. Kamusal alanın boşalması, kentsel mekanın korkunun yeri haline gelmesine neden olur [13].

Bugünün ve geleceğin tanımları yapılırken içmekanların önem kazandığı görülür. İnternet ve televizyon ekranı ise gerçek yaşamsal mekanlar olarak atriumların ve alışveriş merkezlerinin yanında yer alır. Mekan önemini kaybeder. Bu, kentin her yerde aynı olmasıdır, kent 'generic' olmaya başlamıştır. Görüldüğü gibi, 19. yüzyıldaki kent kalabalığı, 20. yüzyıl sonunda kaybolmuştur. Cauter'in bahsettiği kapsülleşme, yalıtılma ve iletişimsizlik ile ilgilidir. Bu anlamda, İstiklal Caddesi sokaktaki çarpışmalarla, bugünün ve geleceğin dönüşümünden ayrılmaktadır. İstiklal Caddesi kentsel yaşamda görülen bu dönüşüme karşı duran bir mekansallığı içinde barındırmaktadır.

Post-endüstriyel dönemde tarihi kent merkezlerine ne olmaktadır? Bu alanlar nasıl bir değişikliğe uğramaktadır? Kamusal alanın boşaldığı, kalabalığın bu alanı terk ettiği 20. yüzyıl sonunda, merkezlerde farklı bir gelişim görünür. Bu gelişim için üçüncü bölümde öncelikle kentsel mekandaki dönüşüm incelenecek ve gündelik hayat, moda, neo-teatral mekan başlıklarıyla, İstiklal Caddesi'ndeki durum aktarılmaya çalışılacaktır.

3. NOSTALJİK BİR TÜKETİM MEKANI OLARAK BEYOĞLU–İSTİKLAL CADDESİ

3.1 Son İki Yüzyılda Kentsel Dönüşüm

Bugün kent, melez yapısıyla daha kompleks bir hale gelmeye başladı. Bu tezde değişiminden bahsedilecek kent, metropoldür, küçük kentleri ve yerleşim alanlarını içermez.

Richard Sennet, 'Ten ve Taş' kitabında, kentlerdeki insanların bedensel deneyimlerini Atina'dan başlayarak inceler, bu dünya kentleri; Roma, Paris, Venedik, Londra ve New York'tur [3]. Sennet, insanların dokunma duyularının yerini görme duyularının aldığı bugünün metropolünü anlamak için geçmişteki kentsel yaşamları araştırmış, kamusal mekandaki değişimleri gözler önüne sermiştir.

Ortaçağ Paris'inde 1250 yılında, Sennet, Uygarlık tarihine, iktidar (kral ya da hükümdar) ve dinin yanında üçüncü bir güç olan ekonominin girdiğini belirtir. Notre Dame Katedrali yapıldıktan sonraki kutlamalar, sadece kralın onuruna değil *işi finanse eden bankerlerin* onuruna da verilmiştir. Sosyolog Max Weber 'Ortaçağ yurttaşı bir iktisadi insan haline gelme yolundaydı, oysa antik dönem yurttaşı siyasi insandı.' sözleriyle bu dönemdeki değişimi ifade etmiştir [3]. Pazarlarda tüccarlar ve mallar sürekli değişmeye başlamıştır. Kentlerdeki bu canlılığı sağlayan şey de kentler arası *ticarettir*. Bununla birlikte, Ortaçağ'da din ve ekonominin gerilimini görürüz. Bu çağda cemaat bağlarının karşısında bireysel özgürlük oluşmaya başlamıştır.

Ortaçağ Paris'i kilise ile devlet arasında bölünmüştür. Bir Ortaçağ kentinin üyesi kendine Fransızca'da 'bourgeois' diyordu. Tarihçi Maurice Lombard, burjuvayı şehirdeki ticaret sayesinde kozmopolitleşen biri olarak tanımlar hatta onun şehirler arası bir kavşakta olduğunu söyler. Burjuvalar kent mekanını kullanmaya başlarlar. Paris sokaklarının ortaçağdaki sıkışık ve dar dokusu, müteahhitlerin en karlı şekilde bina inşa etmek için tüm alanı doldurmalarıyla ilişkilidir. Sokak ekonomik bir mekan olarak işlev görmeye başlar. Kent sokaklarında başlayan alışverişin yanında tefecilerin ortaya çıkmasıyla zaman da faizle birlikte satılmaya başlamıştır [3].

Ekonomik zaman ve mekanda insanlar arasındaki bağlılıkla birlikte din de yavaş yavaş önemini yitirmeye başlar. Gündelik yaşam, çalışma saatleri ile örgütlenmektedir. Artık ekonomi dünya kentlerini şekillendirmeye başlamıştır.

1628 yılında William Harvey'in kitabının yayımlanmasıyla, vücut içi sıcaklıkla açıklanan farklar değişmeye başlar. Harvey'in kan dolaşımı ve solunum hakkındaki buluşları, Aydınlanma döneminde kentlere uygulanır. Kent artık serbestçe içinde dolaşılabilecek bir yerdir. *Sağlık* insan mutluluğu standardında *ahlakın* yerini almıştır. Barok çağdan itibaren kent, içindeki ana caddelerde rahatça dolaşımı sağlayacak şekilde tasarlanır. Bu dönemde, cadde ya da sokak (atardamar ve toplardamar işlevi gören) kentin önemli bir mekanıdır [3].

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Londra, Roma İmparatorluğu'ndan beri görülmemiş küresel bir nüfusun ganimetlerini sergilemekteydi. Büyüklük ve zenginliğin yanında geniş bir yoksulluk birbirinden yalıtılmış durumdaydı. 1850'lerde nüfusun dörtte üçü kırda yaşarken, 1945'lere gelindiğinde bu oran kentte yaşamaya başlamıştır. Bu yıllar arasındaki çağa 'kent devrimi' adı verilmesi bu yüzdendir. Londra o dönemde bu büyümeyi yaşayan kentlerin en önde geleniydi. Bu kentte diğer kentlerin sanayileşmelerinden çok, muazzam bir ticaret vardı. Walter Benjamin, kültürel olarak ele alarak Paris'e 'ondokuzuncu yüzyılın başkenti' demişti; Londra'ya da kentin *bireyciliğinden* yola çıkılarak 'ondokuzuncu yüzyılın başkenti' denebilir [3].

Marx'ın modern burjuva toplumunu tasvirinde kullandığı 'Komünist Manifesto'da söylemiş olduğu söz, ondan sonraki birçok felsefeciyi etkilemiş ve benzer imgeleri kullanmalarını sağlamıştır. Bu söz modern toplumun içinde bulunduğu durumu anlatmaktadır: 'Katı olan her şey buharlaşıp havaya karışıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ve insanlar nihayet gerçek yaşam koşulları ve diğer insanlarla ilişkileriyle yüzleşmeye zorlanıyorlar' [3].

Bir dünya pazarı doğmuştur ve yayılarak yerel pazarları yok etmektedir. Üretim ve tüketim giderek uluslararası bir nitelik kazanmıştır.[1] Köylü, zanaatkar ve yerel pazarları yerlerinden eden, dünya üzerinde yüzen büyük şirketler, her yana kollarını uzatmışlardır. Kırsal alanda da yaşam değişmiş ve çok sayıda insan köklerinden koparak, büyüleyici kent yaşamına duyulan arzuyla kentleri doldurmuştur. (Bu göç

[1] Son birkaç yıldır ismini duyurmuş olan Michael Moore, Amerikan yerel yönetimlerine karşı propagandalar yapmakta, çevreye de zarar veren şirketlerin yaptığı yanlış işleri ortaya çıkarmakta ve bunları medyada duyurmaktadır. Michael Moore'un yönetmenliğini yapmış olduğu 'Şirket (Cooperation)' (2004) filminde dünya üzerinde yüzen ve gezinen büyük şirketler, şizofren tanısıyla masaya yatırılmış incelenmektedir. Gözü dönmüş bu şirketler kendilerini asacak olan urganı bile satın alabilecek kadar kontrolden çıkmışlardır. Dünyadaki kapitalist güçlerin asıl güçlerinin bu şirketler olduğu belgeselde gözler önüne serilmektedir.

dalgaları 1970'lerdeki gibi olmasa da İstanbul'da hala devam etmektedir. Bugün o dönemin üçüncü jenerasyonu, birer kentliye dönüşmüş ve kent yaşamına dahil olmuş durumdadır.)

Bu sürat ve hız içersinde, her şey yıkılmak üzere inşa edilmektedir. Evler, mahalleler, kasabalar, şehirler, bölgeler ve uluslar ertesi gün yıkılmak, dağıtılmak, parçalanmak üzere inşa ediliyorlar. Marx, o dönemde, 20. yüzyıldaki kutupsallıkları gözler önüne serer: *''tatmin edilemez arzular ve güdüler, sürekli devrim, sonsuz gelişme, yaratma ve yenilenme. Diğer yanda da onun radikal antitezi, nihilizm, durdurulamaz yıkım, hayatın darmadağın olması, çiğnenmesi, karanlığın yüreği, dehşet…''* [4].

20. yüzyıl kentsel mekandaki değişimlere geçmeden önce kamusal mekan kavramının üzerinde durulması gerekir çünkü 'kamusal' kelimesi kent alanlarına uygulanırken yanlış değerlendirilebilmektedir.

Kamusal mekanın tarihine bakıldığında, onun 18. yüzyıl bitiminden önce kral veya aristokrasinin gücünün kutsandığı ve temsil edildiği bir mekan olduğu görülür. İktidarın gücü teatral sahnelerle ve anıtlarla (ve bunların üzerine yazılmış yazılarla) hatırlatılıyor ve sergileniyordu. Otorite sokaktaki varlığını devam ettiriyordu, ceza henüz hapishanelere hapsedilmiş değildi:

'Geç Ortaçağ ve Rönesans zamanlarının törensel kentini düşünün örneğin, bu kentlerin önemli birleşme ve kamusal mekanları, resimsel bir temsil olan, darağacı platformu ve tiyatro sahnesi yıllarını gösterir. Kent içinde krala ait gösteri alayının yürümesi, bu dramatik tablo, sadece kral otoritesinin kabulü yoluyla dönemleri değil, aynı zamanda onun kendi zorunluluklarının kentsel imajını da açığa vurur.' [2; s.7]

Kentteki kalabalığın yoksul kesimi en sonunda başkaldırmıştır. Kent mekanında, 18. ve 19. yüzyılın büyük politik devrimleri, demokratik kamusal alandaki kent mekanının ritüelini değiştirmiştir. Kamusal mekanın, insanların toplanıp sesini duyurabildiği bir yer olarak anlamı değişmiştir. Şimdi ise bu mekan, yasalarla düzenlenen bir sistemi gösterirken, egemen sınıfın rasyonelleştirilmiş kamusal alanı haline gelmiştir.

20. yüzyıl başlarında politika ve din alanlarında bir yer değiştirme söz konusudur. Bu, gücün sıfatlarının yer değiştirmesidir: Kutsal olanın otoritesi ve otoritenin kutsallığı yer değiştirmiştir. Lefebvre, kamusal mekanın tanımını şöyle yapmıştır: *'kamusal mekan, toplumsal pratiğin mekanıdır, üretimin ve çalışmanın toplumsal ilişkilerinin mekanıdır'* [14].

20. yüzyılda çalışan kesim tehlikeli bir sınıf olarak sokaklarda hak iddialarında bulunur ve kent mekanına zarar vermeye başlar. Kentsel mekanlar, tehlikeli alanlara dönüşmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da kenar mahallelerde geniş bulvarlar açılır. (İmparator III. Napoléon ve baş şehir plancısı Baron Haussmann'ın, Paris'teki kitle hareketlerini engellemek için geniş bulvarlar açması gibi. Buralardaki cadde genişlikleri iki ordu arabasının geçebileceği kadardır.) Devlet güvenlik alanlarında toplumsal düzeni garanti altına almak için kentlinin ihtiyaçlarını karşılamaya ve kenti güzelleştirme çabalarına başlamıştır.

Burjuva (egemen sınıf) kamusal alanı meşru kılınamadığı için anlamı da kaybolmaya başlar. 'Kamu' kavramı, son yıllarda yeni anlamlar almaya başlar: kuralsız bürokrasiler, etkisiz yönetimler, düzenli ve ağır vergiler vs. 'Özel', övülen bir imajla yeniden parlatılır, pazarlama özgürlüğü, seçimin, mal ve bolluğun yaşam şeklinin özgürlüğü cazip hale getirilmiştir. Kent mekanındaki kamusal mekanın önemi azalır, medyanın ve banliyöleşmenin etkisiyle özel mekan kamusal mekandan önemli hale gelir. Kent halkı, kamusal mekanlarda varlığını gösterememeye başlamış, marjinal gruplar olarak parçalanmışlardır [2].

Kentsel olma düşüncesi ya da kentsel planlamanın süreci, Aydınlanma dönemindeki rasyonelleşen mekanda oluşmuştur [2]. Bu planlamaların arkasında yatan düşünceler, ayaklanmaların sona erdirilmesi, toplumsal hareketi düzenleyen bir mimarlık inancı, sınıfların hak iddialarının ortadan kaldırılması, hastalıkların temizlenmesi yani hijyen dikkate alınarak tasarım yapılması gibi başlıklar altında toplanabilir.

1980'lerle birlikte, işçi birliği ve kolektif pazarlama zayıflatılmıştır, yüksek ve düşük gelirliler arasındaki kutuplaşma artmıştır. İşsizliğin artmasının yanında özel sektörde de bir artış görülmüştür. Bu durum zengin ve fakir arasında bir boşluk oluşturmuş ve bunun sonuçları kamusal alana da yansımıştır [15]. Oysa ki, kamusal alan bir süreklilik içermelidir, tartışma ve toplanma mekanlarını, ve bireysel mekanları içinde barındıran bir alan olmalıdır. Bugünkü kentler ise, kurnazca tasarlanmış bir parçalamaya dönüşmüştür. Bu alan içinde, 19. yüzyıl kentsel alanının yeniden canlandırılması için yapılan çalışmalar kentin süreksizliğindeki eklemelerden biri olmanın ötesine geçememiştir. Tarih ile yanlış bir ilişki kurulmuştur.

3.1.1 Kentsel Planlama

20. yüzyılın ikinci yarısında, Amerika ve Avrupa'da metropol ve kentler morfolojik ve mekansal değişikliklerin etkisi altında kaldı. Bu konunun içine birçok başlık dahil

olur: coğrafya, iklim, kültür, tarih, sosyolojik değişimler, ekonomik sistemler, politik organizasyonlarca belirlenen yerel özellikler vs.

Bu mekansal, politik ideolojik ve sosyolojik nedenler, geleneksel kent mekanını, parçalanma ve banliyöleşme ile değişikliğe uğratmıştır. Burada söz konusu olan, kent çeperlerinde yer alan yalıtılmış alanlar içindeki farklılaşmadan çok homojenleşmedir. Metropol, aynı zamanda toplanma ve dağılma zıt eğilimlerini içinde barındırır. Çeperdeki homojenleşmenin karşısında kent merkezinde (downtown'lar) heterojen bir yapı oluşmaya başlar.

Yeni iletişim sistemleri ve gelişen teknoloji, evrenselleşme, ekonomik düzen ve kapitalizmin yeni hareketleri ile mekansal sınırların yok olmaya başlaması, özel mekanların kamusal mekanların yerine geçmesini sağlamıştır. Parçalanmış bir kent yapısı ortaya çıkmıştır. Kentte, görünen fiziksel birlikteliklerden çok, sanal ağlar vardır. Bu yeni iletişim şekli iletişimsizliği beraberinde getirir.

Dirk de Meyer, 20. yüzyıl başında iki farklı kentsel model geliştiğini söylemektedir: modern kent ve modernist kent. 19. yüzyılda şekillenen modern kent, görsel uyarıcı bombardımanıyla metropol imgesine benzer ve tarihsel avangardlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. (Sinema yönetmeni Dziga Vertov'un filmlerinde bu kentsel model görülmektedir.) Modernist kent, tersine CIAM ile şekil alan kentsel planlama disiplinine esin kaynağı olur ve 19. yüzyıla dönen ütopik kentsel planlamayı oluşturur. Kente rasyonel bir bakış açısı ile yaklaşılmaktadır. Makinenin ve rasyonalitenin, modern hayatı tanımlamak için yeterli bir kavramlaştırmaya temel olabileceği fikrine, modernizmin kendi içinden bile güçlü itirazlar yükselmiştir [16], [17].

'Modernist kent modern kente zarar verir. Sanatsal avandgardlar modernitenin yüceliği ile metropolü büyülerken, modernist kent planlamacıları İngiliz Ebenezer Howard'ın 'Bahçe Şehir' modelinde olduğu gibi, Frank Lloyd Wright'ın 'Broadacre Kenti' gibi, endüstriyel metropolün boğucu havasına çözüm yolları ararlar. Andre Carboz bu şehirleri 'kentin dışı' diye özetler. Le Corbusier ve diğerleri katı rasyonel kentle kentin varlığını yer değiştirmek isterler.' [17; s.26]

Harvey, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan karşı kültür hareketlerini ve modernizm karşıtı akımları, postmodernizmin ilk olarak ortaya çıktığı ve olgunlaşarak belirginleştiği bir durum olarak görmektedir. Günlük yaşamı eleştiren, kurumsallaşmış iktidara, devletlere, bürokratik rasyonaliteye ve kurallarına karşı çıkan bu hareket 1968'lerde birçok dünya kentinde büyük isyan dalgalarına dönüşmüştür [16].

1950'lerden sonra artan banliyöleşme, otomobil ile ulaşım kolaylığı, bahçeli aile konutlarının ve alışveriş merkezlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1960'larda endüstriyel gelişim, banliyö otobanlarının çevresini sarmıştır. Kentte başka bir değişim daha olmaktadır. Konut alanları, iş alanları gibi mekansal ayrımlar, sınıfsal ayrımları da beraberinde getirmiştir; orta ve üst gelir grubu insanlar banliyölerde, farklı etnik kökenli insanlar downtown'larda yaşamaya başlamışlardır. Bunun sonucu boşalan kent merkezlerinde restorasyonlarla birlikte canlandırma hareketleri görülmeye başlanır.

Burada görünen sadece parçalanma sorunu olmakla kalmaz, çeperde oluşan konut alanlarındaki (metropolde ortaya çıkan 'yersizlik' duygusuyla geçmiş ve eski formlara duyulan özlem, sahte yaşam görüntülerine dönüşür) otantik mimari formların kentsel alanı işgal etmesi sorunu da ortaya çıkar. Kentleşme 'doğa'ya ihtiyaç hissi uyandırmıştır ancak, banliyöleşme de 'kent'e ihtiyaç hissini uyandırmaktadır [17].

Metropollerde, sosyolojik eğilim artık bireysellik yönündedir. Bu gün artan, zevke düşkünlük, konfor, sağlık alanındaki ve bilimsel alandaki gelişmeler, meta bolluğu, güvenliğin gelişmesi, kentsel durumda bireyselliğin artmasını sağlamıştır. İnsan bedeninin fiziksel deneyimi artık uyarıcıların (gösterilenlerin, işaretlerin ve kodların), ve yabancılaşmanın içinde gerçekleşir. Bu işaretler ve kodlar, medya toplumundaki reklam krallığıyla kent yaşamına dahil olur.

Kent, kent nüfusuna dolaysız etki eden uyarıcılar üretir. Simmel'e göre metropol sosyolojik dinamikler barındırmaktadır ve kentsel deneyim hissetmek, idrak, algılama gibi kavramlarla tartışılmaktadır. '*Yeni bir algı'* ortaya çıkmıştır. Büyük kentlerdeki yaşamlar uyarıcı kültürüne bağlıdır (culture of stimulation and culture of irritability). Kentsel yaşam şekli iki durumla karakterize edilir: '*farklılık ve stres'*. Arnold Hauser'e göre bu değişim teknolojinin gelişimi ile ilişkilidir, burada varolan 'hız'ın yeni hissidir. Tarihçi Karl Lamprecht (1856-1915) kenti '*uyarıcı kültürünün gürültülü sahnesi'* olarak tanımlar. Geçici bilinçlilik, hızın ve kontrol edilemez metamorfozun bilinçliliği söz konusudur. Bu uyarıcılar (stimuli), kaldırıma, trafiğe, sokağa, kapalı çarşıya, bulvarlara, mağazalara, medyaya ve bunlarla birlikte gündelik hayatın içine sokuşturulmuştur [17].

Günümüzde, fonksiyonel bölgelere ayrılmış planlamalar yerine farklılaşmış mekanların bir kolajı olarak algılanan 'kolaj kent' temasıyla oluşturulan planlamalar söz konusudur. Planlamacıların sözlüğünde *''kentsel yeniden canlandırma''*, *''kentsel yenileme*''nin yerini almıştır [16]. Son yirmi-otuz yılda kent yapısının temsili görünüşlerini etkileyen düşünceler kentsel alanların yeniden canlandırılmasına

ilişkindir. Bu canlandırma hareketleri, nostaljik düşüncelerce yerilerek ortaya çıkar. Şehir plancıları ve mimarlar, 1970 ve 1980'lerde kentin bu alanlarını, ''yeniden düzenlemek'' isteğiyle ele alırlar.

İçinde bulunduğumuz postmodern durum belirsizdir. O hem geç kapitalizmin karşısında durur hem de 20. yüzyıl başındaki çözümlere karşıt mekanlar üretir; kent otantikleşmiş alanlarla, geleneklere bağlılığa izin veren bir görüntüye dönüşür [2]. Kentsel mekanda görünen, tarihten alınan, birbirine karışmış formlardır. Fragmanlara ayrılmış metropolün insanları, geçmişin kaybedilen bütünlüğünü geri istemektedir. Bu da otantikliğin kent mekanına girmesine neden olur. Metropol insanları, anlamını yitirmiş bilinçsiz hafızalarıyla, nostaljik bir duyguyla eski kentin kamusal mekanlarının özlemini çekerler. Nostalji, geç kapitalizme karşı duruyormuş gibi görünse de ticari amaçlar adına tarihi kentsel alanların canlandırılmasında rol oynar.

1970 ve 1980'lerde kamusal alan toplumsallık ve işbölümü ile restore edilmeye başlandığında bazı şeyler kazanılmış ancak karşılığında bazı şeyler kaybedilmiştir. Bu durum paradoksaldır. Kent planlaması, toplumdaki farklı sesleri, ki bunlar kadınlar, azınlıklar, gay'ler ve marjinallerdir, dışlayan bir kent mekanının oluşumuna neden olur. Bütünün parçalanması, geleneksel olanın yıkımı, istenmeyen başka şeyleri beraberinde getirmektedir. Bu da bizim, hayali yaşam şekillerinin satıldığı toplumsal alanda çoklu seslerin ahlaki alanını kaybettiğimizi göstermektedir [2].

20. yüzyılın başında, 'modern olma'nın, geleneği silme, geçmişten kopma anlamlarına gelen karşıt bir potansiyeli vardı. 20. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise, toplumsal bellekteki tüm karşıt potansiyel tamamen bırakılmıştır, gelenekler tamamiyle 'yaratılmıştır' ya da homojenleştirilmiştir, ve 'tarih' satışa çıkarılmıştır ve yanlış sunulmuştur [2].

İçinde bulunduğumuz bu durumun paradoksallığının ve belirsizliğinin yanında 'açık' yapısını kentin değişen metaforlarında görürüz. 12. yüzyıla kısaca bir dönecek olursak filozof John of Salisbury, 1159'da 'Devlet bir bedendir' diyerek siyasi beden (yönetici-beyin, tüccar-mide, işçiler-ayaklar) tanımını yapmış sonra da şehrin formuyla insan bedeni arasında bir bağ kurmuştur. (Şehrin sarayı ya da katedrali-baş, ana çarşı-mide, evler-eller ve ayaklar) O, bilim adamı sıfatıyla, beynin nasıl işlediğini öğrenerek bir krala nasıl yasa yapması gerektiğini öğretmeyi amaçlıyordu [3]. Bedenle kent arasında kurulan ilişki, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında, organik metaforlarla karşımıza çıkar.

Nan Ellin, 1750'lerden 1880'lere kadarki dönem içinde kent ve kültürün 'doğa'nın terimlerinde yer aldığına dikkat çekmektedir. 19. yüzyılda tıbbın gelişimi ve zoolojik sınıflama ile, mimarlar kent ve beden arasında ilişki kurarken, sosyologlar da toplumu doğal bir organizma olarak kabul ederler. 19. yüzyıldan 1914'e kadarki dönemde bu organik metaforlar devam etmiş ve makine metaforu ile birleşmiştir. İskelet ve sinir sistemleriyle makinenin tamamlayıcı bir illüstrasyon olduğunu düşünürken Le Corbusier, 'Mekanik ve biyolojik benzerlikler yer değiştirebilir' fikrini belirtmiştir. İşlevselcilik, kent tasarımlarını etkilediği kadar toplumbilimcilerin düşüncesini de yönlendirmiştir. Burjuva yaşamının form ve normlarından kendilerini ayırmak isteyen modern mimarlar çalışmalarında bilimi araştırmışlardır; 1960'lara kadar kent ve kültür çalışmaları organik metaforu gölgede bırakarak, yerine makine metaforunu yerleştirerek gelişmiştir. Bugün ise, bu metaforlar iflas etmiştir [15].

Eski anlatıların, 'mit'lerin, model ve metaforların yok olması, yeni metaforların gelmesiyle sonuçlanmıştır: kent ve kültürün yeni metaforları 'metin' ve 'kolaj'dır. Bugünün kent ve kültür gelişiminde anlamlar işlevlerin yerine geçmiştir. Bu da beraberinde, kent ve kültürün 'okuması ve yazımı' ile oluşan subjektif yorumları getirmektedir.

Geçmiş deneyimler yeniden okunur (re-reading) ve yeniden yazılır (re-writing) olarak düşünülmeye başlanmıştır. Barthes kenti bir 'dil' olarak görürken, Christine Boyer kenti bir 'metin' olarak okumaya girişir. Artık insanlar kullanıcı rollerini okuyucu rolleriyle değiştirmelidirler [15].

Şimdiye kadar kentsel mekandaki değişimler ve bunların planlamaya etkileri üzerinde durulmuş ve 20. yüzyılın sonunda kentsel mekanın durumuna ve bu mekanla ilgili değişen algı şekilleri ve bakış açılarına değinilmiştir.

Mekan artık, hız ile birlikte, hareketin bir amacı haline gelmiştir; kent mekanları otoyolların düzenlenmesine ve onun ulaşımı ne kadar kolaylaştırdığına bakılarak değerlendirilmektedir. Otomobil ile hız, kent mekanının görüntülerine odaklanmayı güçleştirir ve kent, sinemadaki montaj teknikleri gibi, birbirinden kopuk görüntüler dizinine dönüşür [3]. Bugünün kent mekanı kopukluklarla anlatılmaktadır. Hayatın fragmanlara ayrılmış gerçekliği gözler önüne serilmiştir.

Burada üzerinde durulmaya çalışılan sadece, hızla birlikte kent mekanlarındaki görüntülerin algılanışındaki kopukluk değil, aynı zamanda parçalanmış yapısıyla kentsel alanların ve bu alanlarda birbirinden yalıtılmış bir şekilde yaşayan farklı etnik grupların ve sınıfların arasındaki kopukluktur. Bu kopukluklar kurnazca düşünülerek oluşturulan kentsel mekanın örgütlenmesinden kaynaklanır. Kent, otoritenin

kullandığı araçlardan biridir. Ancak şunu da belirtmek gerekir: kentsel mekan karşıt kavramlarla ve bu kavramların oluşturduğu gerilimlerle açıklanabilir; 'otorite' ve 'direnç' gibi. Bu karşıtlıklar dördüncü bölümün konusudur. Burada bahsedilen, kentle birlikte gündelik hayatın nasıl örgütlendiğine ilişkindir. Bunun için öncelikle gündelik hayata ve tanımlarına bakmak gerekir. Bu konunun tartışıldığı bölümden önce, 20. yüzyılda, Batı metropollerinden farklı olarak gelişen İstanbul Metropolündeki 'durum'a bakmak, İstanbul'da yapılan bu tezin araştırma konusu açısından önemlidir.

3.1.2 İstanbul Metropolünde Durum

Beyoğlu'nun tarihi ile ilgili bölümde İstanbul'un tarihine ve geçirdiği değişimlere de değinileceğinden bu bölümde sadece 20. yüzyılda yapılan kentsel planlamalardan ve meydana gelen değişimlerden bahsedilecektir.

İstanbul, Avrupalılar için Doğu'daki ayakları olduğundan çok önemli iken, Osmanlı için de Batıya açılan pencere konumunda olduğu için önemliydi. Bu iki durumu birleştiren, ticaret ve ekonomi olmuştur [18]. Bu kent, hem coğrafi anlamda, hem de tarihi olarak dünyanın iki yakasını bir araya getirmiştir.

Öncesinde Tarihi Yarımada ve karşısında küçük bir koloni olan Cenevizlilerin bulunduğu İstanbul'un, Batılılaşma sürecine girdiği 19. yüzyıldaki gelişimine bakacak olursak, kentsel durumunun 19. yüzyıl ortası ile 20. yüzyıl ortası arasında değiştiğini görürüz. Sanayi bölgesi olarak Haliç'in her iki yakası dolmuş, ticari faaliyetler Galata-Pera, Şişli ve Beşiktaş'a kaymış, yönetim de Batılılaşma süreciyle birlikte Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe ve Çırağan Sarayları'na geçmiştir.

Bu dönemde Yeşilköy'den Bostancı'ya uzanan Marmara'ya paralel demiryolu hattı üzerinde üst-orta gelir grubunun yaşadığı konut alanları oluşmuş, Boğaz kenarlarında da elit tabakanın anıtsal mesken kompleksleri yoğunlaşmıştır. Çok büyük bir nüfusu olmayan 19. yüzyıl İstanbul'u, Londra, Paris, Viyana gibi çok nüfuslu kentlerin karşılaştığı ulaşım, sağlık, konut, altyapı sorunlarıyla karşılaşmamıştır. Bu sorun, İstanbul'un gündemine 1950'lerde girer [19].

Uygulanan projelere bakılacak olunursa; 1839 Tanzimat Fermanı'ndan, 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar İstanbul için kapsamlı üç proje hazırlanmış ama hiçbirisi uygulanmamıştır. Projelerin amacı, ulaşım ağını modernleştirmek ve Batı kültürünü esas alan bir kent imajı geliştirmek olmuştur. Bu planlar; Helmuth von Moltke'un 1839 tarihli planı, F. Arnodin'in ve 20. yüzyıl başında Joseph Antoine Bouvard'ın planlarıdır [20].

Cumhuriyet döneminde, Türk ulus-devletinin İslami yaşamdan ‘seküler’ bir alana kaymasıyla, kentsel mekanda da bir dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. 1937 yılında hazırlanan Prost Planı fonksiyonel bölgeleme, konut alanları ve sanayileşme göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Bu planda kamusal mekan göz önüne alınmıştır.

Prost Planı, ‘hijyene dayalı, geniş bulvarlarla aşırı vurgulu bir güzelleştirme projesi’ olarak görülmüştür. Paris’in baş mimarı olan Fransız kent tasarımcısı Henri Prost, 1936’da Atatürk ile görüşmüş ve İstanbul’un modernleştirilmesi için hazırladığı İstanbul’un ilk master planını 1937’de vermiştir. Plan, 1950’ye kadar geliştirilerek uygulanmıştır. 1960’lara dek yoğun istimlaklar ve yol inşası bu plan temel alınarak sürdürülmüştür. Prost, Müslüman öncesi dönemlere bakmış, Greko-Romen ‘’Espaces Libres (Greko-Romen kentsel mekanlar)’’in koruyup ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Kamusal mekanda kadın-erkek birlikteliğinin özgürce gerçekleştirilmesi ve gençliğe verilen önem, dinin gücünü zedeleyici yol uygulamaları, motorlu taşıt ulaşım sisteminin etnik-dini sokak dokusunu yıkması, bu planın oluşmasında yer alan düşüncelerdir [21].

Ankara’da Jansen Planı’nın uygulanmasının ardından yönetim ihmal edilmiş olan İstanbul için de çalışmalar yapmıştır. Modern, hijyenik ve güzel bir kent tasarımı istenmektedir [21].

Ancak Prost Planı çok uzun bir dönem içinde uygulandığından bazı kararlar yetersiz kalmış, İstanbul 1950’lerde yeni sorunlarla karşılaşmıştır ve kentin genişlemesi kontrolsüz ve plansız devam etmiştir. Doğu-batı aksında E-5 karayolunun açılmasıyla bu karayolunun etrafı, orta ve üst gelir grubunun konut alanları ile dolmuştur. Bu kentsel genişleme ve yayılmalar plansız oluşumlardır.

Bu yıllarda, üst gelir grubunun Boğaz kıyılarındaki seyrek konutlarından daha farklı bir gelişim söz konusu olur. Artık kent içeri doğru yayılmaktadır. Bu dönemde en çok karşımıza çıkan şey yıkımlardır ve yıkılan alanların yerine yapılan karayollarıdır. Tramvaylar kaldırılmaya başlamıştır. Artık dönem motorlu taşıt dönemidir.

1956’dan itibaren Başbakan Adnan Menderes kent planlamasıyla ilgilenirken, yeni yollar açılmaya devam edilmiştir. İlhan Onurkan, 1957’de Beş Yıllık Kalkınma planı sırasında yapılan yıkımları, S. Petre B. Mais ve eşi Gillian Mais’in kaleme aldıkları ‘Mediterranean Cruise Holiday’ kitabındaki gözlemlerinin, üzerinden anlatır: şehir sanki bombardımandan çıkmış gibidir… Aksaray’dan geçerken her yerde buldozerleri görürler, aynı görüntü Mecidiyeköy’de de vardır. Bütün binalar yıkılmaktadır [22].

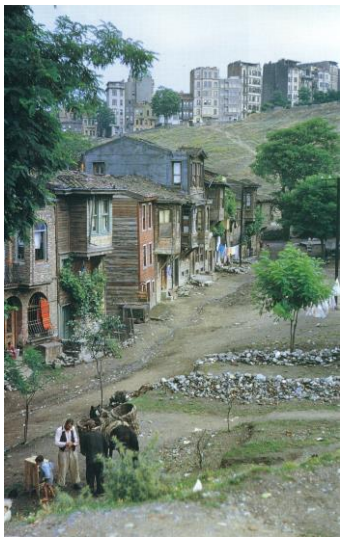
20. yüzyılda Berlin ve Paris'te kentsel planlamada güçlü bir politik özne vardı, Londra'da imarın öznesi büyük arazi sahipleriydi, Almanya'daki Ren bölgesinde ise gelişim kent merkezli değil bölgeseldi. İstanbul bu tiplerden hiçbirine benzemez. Ne politik ya da ekonomik bir öznesi, ne de bölgesel bir kentsel yaklaşımı vardır. Kent tek bir büyük şehir olarak ele alınmaya çalışılmış ve çözüm önerileri yetersiz kalmıştır [19].

1980'lerden sonra, başa gelen yönetimle, bütüncül bakış, yerini, çözümsüz İstanbul'a projeler yapmaya bırakmıştır. İş merkezi Barbaros Bulvarı çevresine kaymış ve gökdelenler burada toplanmaya başlamıştır.

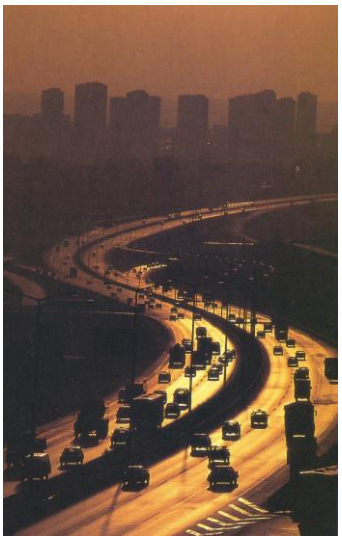
Bu yıllarda, gelir dağılımında dengesizlikler ve işsizlik gözle görünür hale gelir. Bireysel girişimciliği yücelten serbest piyasa arayışı ortaya çıkar. 1983'ten sonra hükümet, büyük şehirlere enflasyon altında ezilen sabit gelirliler için Toplu Konut Fonu sağlar. Bu fondan yararlanarak İstanbul'da 100 bin dolayında konut yapılır [23]. Aynı zamanda bu dönemde geliri dünya standartlarıyla ölçülen yeni İstanbullu üst gelir grubuna kentin içlerine doğru lüks konutlar yapılmaya başlanmıştır. Kentin merkezi boşalmış ve yeni işlevlere açılmıştır (Beyoğlu-İstiklal Caddesi örneği). Tarlabaşı'nda tarihi dokunun yıkılmasıyla açılan Tarlabaşı Bulvarı, yoğun bir araç trafiğini karşılamaktadır.

Şekil 3.1. İstanbul'a göç, Taksim Meydanı.

Şekil 3.2. İstanbul, 1949. [11]

Şekil 3.3. İstanbul, 20. yüzyıl sonu [52]

Batı metropollerinde çok daha öncelerden başlayan kırdan kente göç, özellikle 20. yüzyılın ortalarında İstanbul'da da yaşanmış ve kentin büyük ölçüde değişimine neden olmuştur. D.İ.E.'nin nüfus sayımı sonuçlarına bakacak olursak yaşanan göçle değişen yüzdeleri de görmüş oluruz. 1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 iken, İstanbul ilinin nüfusu 806.863 olarak tesbit edilmiştir. İstanbul'da

kilometrekareye düşen insan sayısı 1927 yılında 147 kişi iken, 2000 yılında 1928 kişiye yükselmiştir. Son 73 yılda İstanbul ilinin nüfusu 12.4 kat artış göstermiştir ve 2000 yılında 10.018.735'e yükselmiştir. En düşük nüfus artış hızı 1927-1935 yılları arasındadır, en yüksek artış ise 1965-1970 (%54.9) döneminde gerçekleşmiştir. 1999-2000 döneminde ise, %33.1'dir [24].

Kayıtlara bakıldığında, 1935 yılında İstanbul ilindeki nüfusun %56.9'u İstanbul doğumlu iken, bu oran 1945'te azalmış, 1950'de yeniden artış göstermiştir. 1950'den sonra sürekli azalan bu oran 1980'den 2000'e kadar hemen hemen aynı düzeyini korumuştur. 2000 yılına gelindiğinde, İstanbul nüfusunun %37.8'i bu ilde doğan kişilerden oluşmaktadır [24].

Bu göç dalgaları 1965-70 dönemlerindeki gibi olmasa da hala devam etmektedir. 1970'lerde gelenlerin artık, üçüncü jenerasyondaki çocukları İstanbul doğumlu birer kentli durumundalar. Kent çeperlerinde oluşan altyapısız kaçak yapılaşma İstanbul'un son 30 senede çok fazla büyümesine yol açmıştır. Kaçak yapılaşma sadece çeperlerde değil önemli merkezlerde de devam etmektedir. Tüm bu süreç ve gelişim, kuralsız ve aşırı kurallı bürokrasi, yolsuzluklar ve etkisiz yönetimlerle ilgilidir.

D.İ.E. sonuçlarına göre özellikle 1960-70'lerden sonra kırdan kente göçle oluşan çeperlerdeki gecekondular, ''üçüncü dünya metropolleri''nin manzaralarına benzemez, bu gecekondular daha çok orta halli mahalleleri andıran kaçak yapılaşmaya benzer. Gelir seviyesi çok düşük olan kesim ise, çeperde yaşayıp merkeze geliş gidiş masraflarını bile karşılayamayacak durumdadır. Bu grup, Tarlabaşı gibi merkezdeki çöküntü alanlarında yaşamayı tercih etmektedir.

İstanbul'un bir diğer sorunu sanayileşmenin, Batı metropollerinde olduğu gibi kırdan gelen köylü nüfusu emecek kadar bir istihdam yaratamamış oluşudur [23]. Göçle gelenler sadece düşük gelir grubundan değildir, yüksek öğrenim görmüş genç insanlar da metropol yaşamını tercih etmektedir. Metropoller, ticaretin, kültürel etkinliklerin en yoğun olduğu yerlerdir.

1980'lerden sonra, yalıtılmış siteler, otomobil ile ulaşım kolaylığı ve alışveriş merkezleri ortaya çıkmaya başlar. Kentte sınıfsal ayrımlarla birlikte işlevsel ayrımlar da oluşur. Sitelere kaçan üst gelir grubunun kalabalıktan kopmuş yaşamlarının yanında, önemli merkezlerden olan Beyoğlu'nda kentin entelektüelleri ile birlikte kentin 'öteki'lerinin oluşturduğu bir yaşam devam eder. Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması ve bölgenin canlandırılma çalışmalarının ardından yeni bir dinamiğe kavuşmuştur. Bu girişimler, Avrupa ya da Amerika'daki 'downtown'ların yeniden canlandırılma çalışmalarıyla çok benzerdir.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde kent çeperlerinde oluşan üst gelir grubunun yaşadığı yalıtılmış siteler İstanbul'da da çeperleri doldurmaya başlamıştır. Kentteki yoksul ve zengin kesimlerin yaşadığı alanlar, birbirine dokunmadan yan yana durmaktadırlar. Bu kentsel dönüşüm Batı metropollerindeki kadar belirgindir. 20. yüzyıl ortasından sonra metropollerin düşünülerek oluşturulan parçalı yapısı, farklı sınıflardan grupların kentteki homojenleşmiş alanlarda yaşamalarını sağlamaktadır.

Tarihi kentsel alanların koruma altına alınması ve canlandırılması girişimleri İstanbul'un birçok tarihi bölgesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu konu kapitalist sistem ve tüketimle yakından ilişkilidir. 'Ortaköy' örneğinde olduğu gibi, tarihi konut alanında yer alan binalar 'restore edilerek' cafe&barlara dönüştürülmüş ve kullanıma açılmıştır. Soylulaştırma (gentrification), tarihi kentsel alanların canlandırılması yoluyla prestij ve sosyal statü taleplerine yönelik bir sosyal değişim sürecidir. Yeni işlevler yüklenerek bu alanlar iş, eğlence ve ticaret merkezlerine dönüştürülmektedir. Beyoğlu-İstiklal Caddesi'nde ise daha karmaşık bir durum gözlenmektedir. Bu konu detaylı olarak ileriki bölümlerde yer alacaktır.

Artık ulusal ekonomiler global sermaye ölçeğinde işlemektedir. Global sermaye istediği yere yatırım yapmaktadır. Devletin ekonomiyi yönlendirme olgusu da giderek sona ermektedir. Kapitalist sistem ve tüketim, kozmopolit yapısıyla bugünün İstanbul'unu gündelik hayatını ve kentsel mekanını da kontrol etmekte ve şekillendirmektedir. İstanbul metropolündeki gündelik hayatı anlayabilmek için 'gündelik hayat', 'tüketim', 'gösteri' 'izleyici-tüketici' ve 'moda' gibi kavramlara bakmak yararlı olacaktır.

3.2 Gündelik Hayat

20. yüzyıl başlarında, işlevsel olan geleneksel olanın yerine geçti. Bilim, teknoloji ve toplumsal dönüşümlerle gerçekliğin mutlak niteliği yok olmaya başladı. Doğa, tarih, gelenekler, dinsel dogma, ahlaki buyruklar vb. kaybolmaya başladı. Henri Lefebvre, geriye iki önemli olgunun ayakta kaldığını söylemiştir: felsefe ve gündelik hayat [25].

Tarihsel materyalist bakış açısıyla; Baudelaire'in şiirleri ve edebiyatı, ve 19. yüzyıl kentsel mekanı ve toplumsal durumu üzerinden bugünü anlamaya çalışmış ve teorilerini geliştirmiş olan Walter Benjamin, metinlerinde Marx'ın 'mal'ın fetiş olma karakteri için kullandığı bir sözcük olan 'fantazmagori'yi sık sık kullanır. 19. yüzyıl edebiyatında, Baudelaire ve onun dönemindekiler, gündelik hayatın onlara sunduğu yabancılaşma, yalnızlık, sıkıntı gibi durumlardan kurtulmanın çaresini, sokaklardaki

kalabalığın olağanüstü görüntüsünde aramışlardı. Aslında Baudelaire, bu görüntünün arkasındakileri göstermeyen bir sis perdesi olduğunun bilincindedir ancak o, Paris sokaklarındaki kalabalıklar içinde bir arayış içindedir [5].

Henri Lefebvre, dili gündelik hayatı değiştirdiği ve başka biçimde gösterdiği için Baudelaire'i eleştirir. O, 19. yüzyılda önemsenmeyen gündelik hayatın ve sıradan olanın araştırılması gerektiğini düşünmektedir.

Marksist bir dünya görüşünü savunan Lefebvre, orta sınıfı ve yaşam şekillerini eleştirir. Gündelik hayatın mistik ve metafizik eleştirisini reddeder [26]. Bu toplumun tekrar 'şenlik' havasına bürünebilmesini proleterlerin sağlayacağını düşünmektedir. Sıradan olan gündelik hayatı yani felsefi olmayanı anlamanın tek yolunun bir felsefe eleştirisi geliştirmek olduğunu düşünür, ve 'ciddi' konuları, 'önemsiz, sıradan' konulardan ayıran felsefecileri eleştirir. Gündelik olanla gündelik olmayan arasında bir kopuş yaşanmıştır. Ona göre gündelik insan, felsefenin önünde kaybolmuştur. Felsefeciler kendi kapalı alanlarında kurgularını oluştururken, tutkuya ve neşeye daha açık olan gündelik insanın hayatı daha kayda değer gizemlilikler barındırır. O, gündelik hayatı dönüştürmek ister:

'… felsefi ve felsefi olmayan, üstün ve aşağı, manevi ve maddi, teorik ve pratik, 'eğitimli' ve eğitimsiz ayrımını artık kabul etmemek, o andan itibaren sadece devletin, politik hayatın, ekonomik üretimin veya hukuksal ve toplumsal yapının değil, aynı zamanda gündelik hayatın da dönüşümünü tasarlamak; ya da yeniden metafiziğe, Kierkegaard'çı iç sıkıntısına, Nietzsche'nin nihilizmine yönelmek.' [25; s.20-29]

Lefebvre gündelik hayatı bir tiyatroya benzetir, gerçek izleyicilerin yeniden ortaya çıkabileceğini düşünmektedir. Tarih, felsefe ve bilimin gündelik hayatın bir çalışması olması gerektiğini düşünen Lefebvre, felsefeyi harekete açmak istemiştir. Onun gündelik hayat eleştirisi, gündelik hayatın devrimine öncülük etmekteydi [26].

Bilinmeye layık görülmeyen gündelik hayatın önemsiz detayları incelenmeli ve yeni üretim çözümleri getirilmelidir. Gündelik olanda gizli olan zenginlik ortaya çıkarılmalı, olağandaki olağanüstülük bulunmalıdır. Gündelik hayat insanların toplumsal varoluşunun üretilme biçimini belirtir:

'Gündelik hayat mütevazi ve sağlamdır, doğal olandır, kısımları ve parçaları belli bir zaman kullanımı içinde, kuşkuya meydan vermeyecek bir biçimde birbirlerine bağlanan şeydir. Gündelik hayat, tarih taşımaz. Görünüşte göstergesizdir; kişiyi meşgul eder ve uğraştırır, yine de söylenmeye gerek duymaz; zaman kullanımında gizli olan estetiktir, kullanılan bu zamanın dekorunun estetiğidir. O, modernlik ile birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden, yeni olanın ve yeniliğin işaretini taşıyan şeyi anlamak gerekir: Parlaktır, paradokstur, teknik veya dünyevilik tarafından damgalanmış olandır. Gözüpektir, geçicidir,

kendini ilan eden ve kendini alkışlatan maceradır. Gündeliklik ve modernlik, karşılıklı olarak birbirini meşrulaştırır… Hermann Broch'un ifadesiyle, dönemin evrensel gündelik hayatı modernliğin arka yüzüdür, zamanın ruhudur.' [25; s.31]

Gündelik hayat, zaman dilimleri içinde uzun bir çalışma zamanıyla doludur ve üretimin merkezidir. Metalar, gereksinimler ve para ilişkileriyle sarmalanmış, yoksun bırakılmanın ve arzunun bastırılmasının alanıdır. Sürekli bir iletişimin olduğu bu alandaki en büyük çaresizlik yalnızlık ve yabancılaşmadır. Bu yabancılaşma, bireylerin birbirlerine yabancılaşmalarından ayrı, emeğin bireye yabancılaşmasıdır.

Lefebvre, önceden yapılmış olan toplum tanımlarını (Sanayi toplumu, teknoloji toplumu, bolluk toplumu, boş zaman toplumu, tüketim toplumu) eleştirerek kendi toplum tanımını ortaya koyar. Sanayideki gelişim kentten ve kentsel olandan ayrı düşünülemeyeceği gibi, teknolojinin kendisi değil kırıntıları olan teknik araçlarla bu toplum tanımlanamaz. Boş zaman toplumu da bu toplumun tanımlanması için yeterli değildir, çünkü serbest zamandan çok ulaşım, formalite gibi zorunluluklara ayrılmış zoraki zaman bireyin gündelik hayatını doldurmaktadır. Gündelik hayat bollukla birlikte her alanda yoksulluğu da getirmiştir; bolluk toplumu tanımı, bugünün kentlerindeki maddi ve manevi yoksulluğu göz ardı eder [25].

Günümüzdeki toplum ideoloji, cezalar ve yasalar ile korunmaktadır. Lefebvre'nin bu toplum için açıkladığı tanım; '*bürokratik yönlendirilmiş tüketim toplumu*'dur [25]. Toplumda baskı, görünüşte zararsız bir biçimde sürdürülür. Bastırma görevi aileye ve her bireyin kendi bilincine verilir. Arzular bastırılır, gereksinimlere egemen olunur. Bu toplumun desteği ve hedefi gündelik hayatın örgütlenmesidir. Gündelik hayata aykırı olan davranışlar bu toplumlarda yasaklanır.

Bürokrasi, toplumsal emeğin tamamı olarak metayı elinde tutar ve bunu bireylere dayatır. Gündelik hayatın boş zamanında 'şenlik'in yerini televizyon, sinema ve turizm almıştır. Piyasa tüketicilerin gereksinimlerini ve taleplerini bilmektedir ve hatta bu gereksinimler yönlendirilmekte ve üretilmektedir. Artık arzu yönlendirilmektedir. Birbirinden kopmuş gösterenler reklamlarda kullanılmakta, gösterilenler ise (yozlaşan üslup, yok olan tarihselcilik) kaybolmakta ya da onlar da tüketilmektedir. Eskitilmiş mobilyalar, eski üsluplardan etkilenilmiş eşyalar, sanat yapıtları… Kavramların içi boşaltılmakta, minimalist iç mekan düzenlemeleri, mobilyacıların vitrininde eskimiş görünümü verilen eşyaların yanında satışa sunulmaktadır.

Bu toplumun amacı, tatmin olsa da, birey anında başka bir tatminsizlik için uyarılır. Gereksinimlerin biri giderilirken bir diğeri başlar. Toplumda genel olan, tatminsizlik

ve rahatsızlık duygusudur. Bununla birlikte, gösterilenlerin artmasıyla anlamsızlık her yanı sarmıştır.

Gündelik hayatın yeniden üretimi ve değerlendirilmesi üzerine yazan Lefebvre'den sonra, gündelik hayatı değiştirmek isteyen ve onu farklı bir zemin üstünde yeniden yaratacak 'durumlar' inşa etmek isteyen Durumcular ve onların üyesi Guy Debord'a bakmak toplum yapısını ve bulunduğumuz durumu anlamak ve açıklamak açısından gerekli olacaktır. Sürrealistlerin ardından gelen bu grubun amacı, nesneler üretmeye yönelmiş sanatı ortadan kaldırmak, onu gündelik hayatın bir parçası haline getirerek gündelik hayatı sanatsal bir etkinlik olarak yeniden kurmaktı. Marx'ın teorileri ile birlikte, onlar, Lefebvre ve Lukacs'ı araştırırken 'ayrım' ve 'gösteri' kavramlarını ortaya atmışlardır [27].

Yaşanmış olan şey yerini temsile bırakmış, iyice sığlaşmış olan gündelik hayatın zaman dilimlerinden olan 'serbest zaman', 'televizyon, sinema, vs.' ile doldurulmuştur. Teknolojinin ilerlemesiyle dünyayı saran iletişim ağı ve bilgi sistemlerinin ortasında, kamusal alanda gittikçe büyüyen iletişimsizlikle, kalabalık içindeki yalnızlık, büyüdükçe büyümüştür. Artık ifadesiz suratlar, hiç konuşmadan, saatlerce birbirine bakarak metroda veya otobüslerde kendi evlerine dağılmaktadırlar.

Katılım ve kolektiflik yerini bireyselliğe bırakmıştır. Kapitalizmin mekanizmasının içinde yer alan 'gösteri', gündelik hayatın, meta dünyasının yapılandırıldığı alandır. [28] İnsanoğlunun kontrolünden çıkan gösteri ve temsiller, gündelik hayattan gerçekliği çıkartır, yerine sahte görüntüler bırakır. Gündelik insan artık seyirci konumundadır. Fiilen gerçekleşen şey, katılım değil seyretme, haline gelmiştir. Gündelik hayatın kısırdöngüsü olan iş-ev-kültürel faaliyet arası koşuşturmanın (aktifliğin) gizlediği bir pasif izleyen kitle, kentin kamusal alanlarını doldurmaktadır. Somut yaşam reddedilmektedir. Seyretmek bu toplumu pasifleştirmektedir:

'Gösteri ve fiili toplumsal etkinlik soyut bir şekilde karşı karşıya getirilemez; bu ikiye bölünme kendi içinde de ikiye bölünmüştür. Gerçek olanı tersine çeviren gösteri, fiili olarak üretilmiştir. Aynı zamanda yaşanmış gerçeklik de gösterinin seyri tarafından maddi olarak istila edilmiştir ve gösteriyi benimseyerek gösteri düzenini kendine katar. Nesnel gerçeklik her iki tarafta da mevcuttur. Bu şekilde sabitleştirilen her kavramın, aksi tarafa geçmekten başka bir temeli yoktur: Gerçeklik gösteri içinde birdenbire belirir; gösteri gerçektir. Bu karşılıklı yabancılaşma, var olan toplumun özü ve dayanağıdır.' [28; s.15]

Kente ve ekonomik yapıya bakıldığında, 1950'lerde, meta bolluğuyla dolan kent, yaşama alanında birbirinden yalıtılmış bölgelerden oluşmuştur. Güvenlikli ve

sınırlandırılmış konut alanları ile kentsel mekan parçalanmıştır. Bu alanlardaki zenginliğin ve meta bolluğunun karşısında ise dışlanmış alanlarda büyüyen bir yoksullaşma vardır.

Gösteriyi kişiler arasındaki imajlar dolayımıyla oluşan bir ilişki olarak gören Debord, gerçekliğin nasıl sahte bir dünya olarak sergilendiğini anlatır. Tüm yaşam bir gösteri birikimi gibidir:

'Yaşamın her bir görünümünden kopmuş olan imajlar, bu yaşamın birliğini yeniden kurmanın artık mümkün olmadığı ortak bir akışta kaynaşırlar. Kısmi olarak göz önünde bulundurulan gerçeklik, ayrı bir sahte-dünya olarak, salt seyrin nesnesi olarak, kendi genel birliğinde sergilenir. Dünyasal imajlardaki uzmanlaşma, aldatıcı şeyin hakikatle yüz yüze gelmekten kaçındığı özerkleşmiş imaj aleminde kendini tamamlanmış bulur. Genel anlamda gösteri, yaşamın somut tersyüz edilişi olarak, canlı olmayanın özerk devinimidir.' [28; s.13]

Kapitalist sistemin amacı olan gösteri, mevcut üretimin bir tasarısıdır. Sistemin ona ihtiyacı vardır. O, farklı biçimlerde gündelik yaşamda var olur; reklam, propaganda vs. Reklamlar ve propagandalar, birbirleriyle yarış halinde iken, talep edilen olarak 'en iyi şey' gibi kendilerini sunarlar. Her meta diğerlerini tanımaz ve kendini överek, en iyi olarak kendini dayatmaya çalışır. Sayıları giderek artan bu imajlar tüm toplumsal alanı doldurur ve gösteri toplumunu oluşturur. Onlar bir sahte görüntü olarak gerçekliğin üretilen nesnelerinin yerine geçer. Doğrudan algılanılamayan dünyada en önemli duyu, dokunma duyusunun yerine geçen görme duyusudur.

İnsanların metropol yaşantısında hissettikleri şey tedirginliktir. Simmel bu tedirginlik durumunu gözün etkinliğinin artmasına bağlar:

'Duymadan gören,,,görmeden duyandan çok daha tedirgindir. Burada büyük kentin sosyolojisi açısından karakteristik bir nokta söz konusudur. Gözün etkinliğinin, kulağın etkinliğine oranla ağır basması… büyük kentlerde yaşayan insanlar arasındaki karşılıklı ilişkileri belirleyici bir ögedir. Bunun başlıca nedeni de toplu taşıt araçlarıdır. Ondokuzuncu Yüzyıl'da, otobüsler, trenler ve tramvaylar gelişmezden önce insanlar birbirlerine tek kelime söylemeksizin, dakikalarca hatta saatlerce bakmak zorunda değillerdi.' [5; s.132]

'Lefebvre, 2. Dünya Savaşı sonrasında, bir kaymanın yaşandığını söyler, bu da göstergeden, göstergemsiye, sinyale geçiştir. Bu sistem, insanların ve bilinçlerin manipulasyonunu sağlayarak duyuları denetler ve onlar üzerinde hakimiyet kurar. Yönlendirilen bir toplum söz konusudur:

'Anlambilime göre göstergemsi, gösterge ve simgeden farklıdır. Karşılıklı olarak üzerinde uzlaşılmış olandan başka bir anlamı yoktur, eklemlenmiş birimlerin içine giren, bir başlarına anlam taşımayan

imgeler (örneğin harfler) gibidir. Davranışları kumanda eder, onları düzene sokar, denetler. Bununla birlikte, sinyaller, kodlar halinde gruplanır ve böylece zorlayıcı sistemleri oluştururlar.' [25; s.67]

Somut yaşamın değeri yitirilmiştir ve gösteri, görme duyularıyla, etkilenilen ve giderek yayılan bir *rasyonelliğin* sonucudur. İzleyici ne kadar çok seyrederse o kadar az yaşar, kendisini egemen ihtiyaç imajlarında bulmayı ne kadar kabul ederse kendi varoluşunu ve kendi arzularını o kadar az anlar [28]. İzleyici seyrettiği nesneye yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma beraberinde bu bolluk içinde bir yoksun bırakılma durumunu getirir. Yabancılaşılmış nesne üretildikçe, birey kendinden ve dünyasından da yabancılaşır.

Tüm topluma egemen olmuş olan meta fetişizmi ile, ekonomi dünyayı değiştirir. Sürekli bir üretim ve tüketim söz konusudur. Sanayi devrimi ve dünya pazarına yapılan yoğum üretim metanın gücünü ortaya çıkarmış, ve artık o, ekonominin üzerinde hakimiyet kurmuştur. Görülen dünya meta dünyasıdır ve gösteri de bu hakimiyetin ve gündelik hayatın deformasyonunun bir sonucudur.

Değişim değeri kullanım değerinin yerine geçer. Tüketici, yanılsamaların tüketicisi haline gelir. Debord, gösteriyi paranın öteki yüzü ve modern tamamlayıcısı olarak görür; gösteride kullanımın soyut temsili söz konusudur [28].

Kitle iletişim araçlarında sunulan deneyimlerle, yaşanan deneyimler arasında bir boşluk oluşur. Toplumun özdeşleşmek istediği, arzulanılan kişiler reklamlarda topluma sunulur. Kendi yaşamlarına yabancılaşan insanlar bu sahte yaşamların mükemmelliğine ulaşmaya çalışırlar, gençlik ve güzellik gibi. Bu, popüler kültür dünyasıdır.

Sennet, Psikolog Hugo Munsterberg'in 1911'de ilk sessiz filmi seyrettiğindeki, modern kitle iletişim araçlarının duyuları körleştirebileceği korkusuna ilişkin sözlerini alıntılar. Munsterberg'e göre dış dünya ağırlığını kaybetmiştir, mekandan, zamandan ve nedensellikten kurtulmuştur. O, hareketli resimlerin pratik dünyadan bütünüyle tecrit olma sonucunu yaratabileceğinden korkmaktaydı [3].

Gündelik hayatta sahte bir zaman döngüsü vardır. Gösteri toplumu zamanı da bir tüketim metası haline getirmeyi başarmıştır. Bu zaman dilimlerinin içine boş-serbest zaman, tatil,eğlence, kültürel tüketim ve turizm de girmektedir. Tanıtılan tatil ve eğlence çok cazip görünürler. Ancak tüm bunlar da bir gösteriden ibarettir [28].

Kent içinde bireyin nasıl olması gerektiği, nasıl giyinmesi, nasıl yemesi gerektiği tüm ulaşım güzergahlarında yazılıdır. Zamanı kullanma biçimi de işlevselleştirilmiş kent mekanlarıyla ona sunulmuştur. Mekanik zamanın örgütlenmesinden oluşan gündelik

hayat karşıtı tatildir. Otantiklik, turizm alanlarına hakim olmuştur. Geçmiş ve doğaya özlemle reklamları yapılan bu tatiller 2-3 haftalık tatil programları sunarlar. Bu sınırlı ve hesaplanmış bir zamandır ve tüketim de bu zamanın tamamını doldurur.

Yaşam şekillerine baktığımızda artık bir üsluptan bahsedilemez. Modanın yönlendirdiği gündelik hayatta 19. yüzyılın sonundan itibaren sanat yapıtı yerini estetiğe bırakır. Sanat, görsel bir nesne olarak üretilmeye başlanmıştır. Duvar rengine uygun tablolarla ve odada süs gibi duran heykellerle renkli hayatlarımız daha da renklendirilir!

Gündelik hayatı reddedenler de vardır: Kadınlar gündelik hayatın dışına çıkmak için çaba harcarken, pek amacı olmayan beceriksiz bir protesto doğar. En belirgin olan itiraz ve protestolar, 'gençler' grubunun bu topluma karşı yönelttiği reddediştir. Reddeden gruplar, şiddet yanlısı ve şiddet karşıtı olarak ikiye ayrılır. Reddediş gündelik hayattan çıkmak, ve yapıt üretmenin, uyarlamanın egemen olduğu başka bir hayat kurmak için harekete geçmeyi gerekli kılar. Bu 'başka hayat', farklı araçlarla sınanır: serserilik, uyuşturucular, kendine ait bir dil ve suç ortaklığı vs [25].

Gündelik hayat geçicidir, modern ve yeni olanı ifade eder. O, aynı zamanda kapitalist sistem tarafından örgütlenilendir. Meta dünyasıdır. Reklam ve sloganlarla dolu olan kentsel mekanın gösteri toplumunun hayatıdır. Doğrudan algılanılamayan dünyada görme duyusunun egemen olduğu yaşamı ifade eder. Gündelik hayat yönlendirilen toplumun hayatıdır ve kendi geçiciliği gibi geçici olan modanın önemli bir yer tuttuğu tüketim toplumunun hayatıdır. Modanın gündelik hayat üzerindeki hakimiyeti gözardı edilemez. Düşünceye, sanata, kültüre ve bütün alanlara yayılır.

3.2.1 Moda

Simmel, varoluşumuzun tek tek çelişkilerle yani bunların ikili yapısıyla tasvir edilebileceğini söyler. Bu ikilikler, insan vücudunun sükunete ihtiyacı olması kadar, harekete, etkin üretkenliğe ihtiyacı olması kadar edilgin alımlayıcılığa ihtiyacı olması gibi ikiliklerdir. Biyolojik düzeyde kalıtım ve farklılık, toplumsal yapıda toplum grubuna uyarlanma ve bireyselleşme gibi karşımıza çıkar. Bu karşıtlıklardan bir tanesi genellikle taklit yönündeki ruhsal eğilimle görünür. Simmel, 'taklidi', psikolojik kalıtım olarak, grup hayatının bireysel hayata intikali olarak tanımlar. Düşünülmeden ortaya konmuş olan bu davranış, bireyi eyleminde yalnız olmadığı duygusuyla rahatlatır. Taklit ederek yaratıcı etkinliği ve eylemin sorumluluğunu da üzerimizden atarız. Birey artık seçim yapmak zorunda değildir [6].

Başkaları gibi olma arzusu ve bireyselleşme toplumsal hayatın iki karşıt olgusudur. Bu olgular modanın ön koşullarıdır. Reklamlar, hem herkes gibi olmayı, hem de farklılaşmayı aynı anda bireye sunar. Simmel modanın bu ikili yapısından bahseder:

'Moda, verili bir örüntünün taklididir; bu nedenle de toplumsal uyarlanma yönündeki ihtiyacı karşılar; bireyi herkesin yürüdüğü yolda ilerlemeye sevk eder. Aynı zamanda da ayırt edilme ihtiyacını, farklılaşma, değişim ve bireysel aykırılık eğilimini de aynı ölçüde tatmin eder.' [6; s.106]

Moda insanların birbirini tanımak, aynı cemaat içinde yer aldıklarını anlamak için kullandıkları, gösteren- gösterilen ilişkisi olarak bir dil haline gelir. Farklılığı ne kadar öne çıkarırsa çıkarsın, moda bir 'üniforma' meselesidir. Gözde olan şey 'grunge' da olsa, 'hippy'lik de olsa, sonunda kendini o sistemin içinde tanımlayan kişi 'birörnek' olmayı kabullenmiş demektir [29].

Bazen en çirkin şeyler moda olabilir. Moda nesnel ihtiyaçlar gibi herhangi bir amaç gözetmeden ortaya çıkar. Bazen uygunsuz ve anlaşılmaz, bazen de estetik olanı hiç düşünmeden, standartların dışında yer alır. Moda, ayırt edilir; o, dikkat çekicidir:

'Modalar daima sınıf modalarıdır. Yüksek tabakanın modaları, kendilerini alt tabakanın modalarından ayırır; ne zaman ki alt tabakalar yüksektekilerin modalarını devralmaya başlar, o zaman yüksek tabaka bunlardan vageçer…. Moda sınıf bölünmesinin bir ürünüdür. Modanın ikili işlevi, hem belli bir toplumsal çevreyi bir arada tutar, hem de o çevreyi diğerlerine kapalı hale getirir… Buradaki iki temel işlev, bağlantılandırma ve farklılaştırmadır. Bunlardan her biri diğerini gerçekleştirir. Moda böylesi toplumsal ihtiyaçların ürünüdür, bunun sağlam kanıtı da şudur: Sayısız örneğe bakıldığında, modanın yaratımlarına gerekçe oluşturacak maddi, estetik ya da herhangi başka bir amaçla ilişkili en ufak bir neden bulunamaz.' [6; s.107]

Üst gelir grubunda moda olan şeyin orta sınıflarda da moda olmaya başlamasıyla, markaların taklitleri çıkmaya başlar. Bunlar çok ucuz da görünseler tüketilirler. İnsanlar o markaları alarak onun simgelediği şeylerle özdeşleşmek isterler. Kotun özgürlüğün simgesi olması gibi. Geç kapitalizmin, toplumun bilincini etkilediği reklam sloganları içinde yaşıyoruz:

'Bu dünyadaki yerinizin ne olduğunu pek de iyi bilmezsiniz. Gösterilenlerinizi giderek silikleşen gösterenlere, imgelere, nesnelere, kelimelere; gösterenlerinizi ise gösterilenlerinize, yani sizin neye inanmanız ve nasıl olmanız gerektiğini size göstermeye yardımcı olan propagandalara, tumturaklı sözlere ve açıklamalara bağlayarak birçok seraba kapılırsınız. Şu halde eğer televizyonda, radyoda, sinemada, basında göstergelerden oluşan bulutların üzerinizden geçmesine izin verir ve sizi yönlendiren yorumları benimserseniz, varolan durumun edilgen bir kurbanı oluyorsunuz demektir.' [25; s.31-32]

Moda geçicidir. Moda olan şey, topluluk tarafından benimsendiği anda modanın dışına çıkar. Onun yerine yeni bir moda geçer. O, yaygınlaştıkça yok olmaya başlar. O, hem yeni olandır hem de çabucak kaybolup gidendir. Moda gibi postmodernliğin durumunda da benzer bir geçicilik söz konusudur. Mitlerin ve geleneğin kaybolduğu anlam yoksunluğu içindeki postmodern durum içinde hayata egemen olan modanın geçiciliğini anlamak mümkündür. Moda, bilince bugünkü postmodernliğin içinde bulunduğu geçicilik durumundan dolayı bu kadar yakındır.

Her şeyi etkileyen moda, yeni isimler, yeni figürler, kimlikler arar. Sonuç olarak, aktörler değişse de değişmeyen bir süreç alttan alta işler [29]. Geçici olan görüntüler, kendilerini kesin bir biçimde gösterirler. Moda, toplumun bütün anlamlarını ve gösterenlerini ele geçirir. O, o kadar geniş bir alana yayılır ki, düşünceler, dinler, kuramsal ve bilimsel yaklaşımlar, bireycilik gibi birçok kavram onun içine dahil olur. O, gerçeklik gibi görünse de aynı zaman da imgesel olandır. Toplumun zihnindeki kavramları ele geçirir.

Kullanım değerinin yerine değişim değerinin geçmesi ile nesneler çeşitlenir, eskir ve kullanılmaz hale gelir. Bu değişim, modayı anlamamızı sağlayabilir. Moda bedene uygun olmak zorunda değildir. Önemli olan yeni olmasıdır. Bu yenilikten kasıt, her zaman, ilk defa moda olan anlamında olmayabilir. Sistem kendi çıkarlarını düşünürken çok önceden modası geçmiş olan ürünleri de piyasaya sunabilir. O, reklamlarla topluma sunularak yeni bir moda haline dönüştürülebilir. Reklamlar ve dergilerdeki çağrışımlar, orada sunulan imajlardan daha önemlidir. Bu anlamda slogan ve yazılar büyük önem kazanır. Neşe, şehvet ve güç tüketime sunulur. Bu durum genç olma durumuyla örtüştürülür: [6]

'…Gençlik durumu, zevkin, eksiksizliğin, tamamlanmamışlığın eşanlamlısı haline gelir, çünkü bu durumlara ait göstergelerin tüketimine izin verir…Bu gençlik durumunun yörüngesi içinde yer almayanlara tamamlanmışlığı, eksiksizliği, sevimliliği, zevki, bütünlüğü taklit eden gençliğe benzemeye çalışmak kalır.' [25; s.168]

Gençlik durumu gibi kadınlık durumu da tüketim toplumunda aynı yerdedir. Kadınlar gündelik hayatın içinde büyük bir öneme sahiptirler. Kadınlar reklam temalarını oluştururlar. Onlar sergilenen varlıklar olarak dergilerde yerlerini alırlar.

Kadınların modada ve tüketimde hem bir özne hem de bir nesne olma durumlarını anlayabilmek için Jane Rendell'ın 'Zevkin Takibi (The Pursuit of Pleasure)' metnine bakmak yararlı olacaktır. Jane Rendell Londra'nın kent mekanları ile ilgili olarak tarihi bir araştırma yapar. Kadının kentsel mekandaki yerine ilişkin olarak iki mekandan bahseder: konut ve çarşı. Kadın birincisinde sınırlandırılan, ikincisinde

sunulan ya da sunan durumundadır. Yani her mekanda, kadın edilgendir. Bu anlamda Rendell, kadının mekansızlığından ve göçebeliğinden bahseder [30]. Kadının gündelik hayattaki pasifliği onu bir nesneye ve bir 'mal'a dönüştürür.

19. yüzyılla birlikte kadın çarşılarda boy göstermeye başlar. Kadının mekanı çarşıdır. O, çarşıda satın alan ve satandır. Ama burada da aktif bir özne değildir. 19. yüzyıl boyunca kadın bir 'mal' olarak tanımlanmıştır. Rendell, çarşı içinde gezen 'rambler (avare, boş gezinen kimse)'dan bahseder. Baudelaire'in 'flaneur'u gibi, 'rambler' için de bakma eylemi keşfetme ve bilme ile ilgilidir. Kendisi görünmeden görmek ister. Görsel tüketim, mal tüketiminin zevk yeri olarak çarşılarda önemli bir rol oynar. Burada önemli olan bakmanın zevkidir. Seyreden toplumda, seyredilen metalardan biri de kadındır [30].

Kadınlar tarih boyunca mahkum edildikleri zayıf toplumsal konumları ve bireysellikten uzak duruşları yüzünden kendilerini modanın alanında bulurlar. Simmel'e göre, bu alan, bireye, beğenilerinin ve eylemlerinin sorumluluğundan azat olmuş bir halde kendini toplumun geniş akıntısına bırakma imkanı verir ve diğer yanıyla da belli bir dikkat çekicilik kazanma, bireyselliğini vurgulama, kişiliğini bireysel bir tarzda bezeme olanağı sunar [6].

Tüketim toplumunda genel koşullandırma gündeliğin örgütlenmesiyle başlar**.** Lefebvre, Roland Barthes'in 'Moda Sistemi' kitabına değinir. Barthes'in bu kitabı bir moda dergisinin iki yıllık yayınından oluşan bir derlemedir: [25]

'Moda sisteminin keşfinin/oluşturulmasının 'hakikat' olması için, gerçek kadınların bu elbiseleri veya mantoları giymeleri gerekmez; olsa olsa, gerçek kadınların, dergilerin okuyucusu olan kadınların, 'sunumlar'a eşlik eden söylemi okumaları gerekir. Belki de gerçek kadın okuyucular, sadece fotoğrafları yorumlayan kelimelerin ve metinlerin çağrışımlarını hissederler. Belki de sadece (terzi, mağaza, fiyatlar) okur ve izlerler. Asıl önemli olan şey bunun yazılı olmasıdır. R. Barthes, Özne'nin ortadan kaldırılmasını, paradoks noktasına kadar vardırır. Moda (ve bunu yapmaya hakkı vardır), hem fiziksel özne olarak bedeni, hem de toplumsal özne olarak uyarlamayı ortadan kaldırır. Bu şekilde konfeksiyondan ve hazır giyimden ayrılır. Kendi içeriğini dışlar: Alıcı ve tüketici kadın, tüketim simgesi kadın, mal olarak (bedeni de dahil olmak üzere) kadındır bu.' [25; s.160-161]

Gündelik programlamaların kodları vardır. Bu kodlar öznel bir okumayla bireyin düşlerine girer. (gülen kadın, çocuksu kadın vb.) Düşlerdeki bu imgeler gündelik hayatta, mobilyaya, eve, dekorasyona vs. yansır. Bunlar bireyin arzularıdır. Kendisi de böylece bu kodlanmış arzularla tasarlanmış olur.

Moda, giysilerden ayrı, yaşam biçimlerini ve tarzlarını da kapsar. Son zamanlarda içinde yaşayan insanların yaşantısıyla hiç ilgisi olmayan minimalist üslupla döşenmiş içmekan düzenlemeleriyle karşılaşıyoruz. Bunların bazıları, daha renkli, daha karmaşık ve daha yapay olana dönüşebiliyor. Aslında mobilyalarda da giysilerde olan moda 'durumu' söz konusudur. Moda olanı beğenmek ya da bir yaşantı içinde onun kimlikle bütünleşmesi gibi bir durum söz konusu değildir, önemli olan günün modasına ayak uydurabilmektir. İçselleştirmek, hazmetmek de söz konusu değildir. Hatta kimlikle bütünleşmek değil yeni bir kimliğe bürünmek söz konusudur.

İstiklal Caddesi'ndeki mekanlar da günün modasına göre değişir. (Bu yüzden cadde boyunca alınan kesitler sadece o günün tarihine aittir. Bir hafta sonra içmekanları değişmiş bir çok binaya rastlamamız bundandır.) Burada bahsedilen moda, yaşam tarzına bağlı olan içmekan düzenlemeleridir. Bu moda olan mekanlar, binaların içini doldurur ve bir sonraki moda gelene kadar orada varlığını sürdürür. Şimdilerde moda olan tango, çaça gibi dans kurslarının verildiği salonların, İstiklal Caddesi'nin üst katlarını doldurmaya başlaması gibi. Her giyim, sanat, davranış, görüş formunun da moda olduğu bu durum içinde moda olan yaşam şekilleriyle beraber mekansal işlevler de değişir.

İktidar dünyanın her çağında kendisini simgelerle tanımlar. Bugünün simgesi de markalardır [29]. Bu durum belli gruplara aidiyetle ilişkilendirilmiştir. Bir gruba dahil olmak isteyen bir insan, o grubun modası olan kıyafetleri giymek zorundadır. En revaçtaki markaları almalıdır. Bu aidiyet biçimseldir. Bu gruptakilerin dış görünüşleri aynıdır. Statüleri gereği, o grubun gittiği mekanlara da gitmeleri zorunludur.

Sonuç olarak, moda insandaki bütün zıt eğilimleri temsil eder. Başkaları gibi olma arzusu, bireysellik; bağımlılık, özgürlük vs. Baudelaire'e göre modernitede yaşanan her an, hemen ardından sona ermek zorundadır. Yani 'şimdi' geçmiştir, 'yeni' eskidir, moda ölümdür [7]. Modernitedeki hız ve geçicilik modada da geçerlidir. Moda aynı zamanda belli sınıflara aittir. Aidiyeti sağlar.

3.3 Teatral ve Neo-Teatral Mekan

İstiklal Caddesi'ndeki kentsel yaşam incelenirken, gündelik hayat ve moda bölümlerinin ardından gelen bu bölümde tüketim ve turizm ile ilişkili kavram ve tartışmalar değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle kentsel mekanla ilgili sorulara ve sorunlara geri dönmek gerekecektir.

Generic kent tanımında Koolhaas, kamusal mekanın boşaldığından ve insanların teatral kent merkezini terk ettiklerinden bahsetmektedir. Kamusal mekan, gelecekte nasıl bir değişim yaşayacaktır? Teatrallik olmadan kent varolamaz. Kentsel mekanın kendisi tarih boyunca sahnelenen bir olgu olmuştur. Kent bir manzara olarak ele alınırsa bu gündelik hayatın manzarasıdır. Kentsel olan toplumsal ve sosyaldir. Kent cafesiyle, sinemasıyla sokağıyla toplumsallaşır. Bu kentsellik teatraldir. Boyer, günümüz kentlerini, eski kentlerin teatralliğinden ayırarak, neo-teatral olarak niteler. Bu bölümde yeni gelişmekte olan bu durum incelenmeye çalışılacaktır.

Kent, çeşitli kültürlerin toplandığı bir yerdir (ulusal, yabancı, üst ve alt kültür, sanat ve ticaret, güç ve güçsüzlük, merkezilik ve marjinallik, yuppiler ve bohemler, vb.). Roma'dan itibaren kent teatral olanı sunar, bu bir dünya sahnesidir. Kent toplumsal rituellerin alanıdır, fonksiyon ona kamusal özelliğini verir. Kentsellik bir dramadır. 19. yüzyıl yazarları bunu tanımlamışlardır. Kentli, flaneur olarak, bir aktör ve bir izleyicidir [13].

Eski kent merkezleri, son yıllarda insanlar tarafından istila edilmektedir. Kentlerdeki kalabalık kaybolmaktadır ancak onların yerine yeni bir kalabalık geçmiştir ve bu kalabalık tarihi kent merkezlerinde ortaya çıkmaktadır. De Cauter bu son olguya *yeni kitleler* der. Bu, kentsel turizmin global gelişiminin bir parçasıdır. Londra'da merkez, turist kitlelerince ele geçirilmiştir. Bu kitle yalnızca yabancı turistten oluşmaz, o kentte yaşayanları da kapsar [13]. Yeni kitledeki insanlar ya bir turist ya da bir tüketicidir.

Nostalji, eski kent merkezlerini şekillendirir. Kent bir imaja dönüşür. Cafeler, restoranlar, eğlence mekanları, broşürlerle tanıtılmaya başlanır. Burada yer alan mekanların reklamları yapılır, gazete ve dergilerde yayınlanır.

Kültür, eğlence ve alışveriş merkezi olan İstiklal Caddesi'ndeki mekanların da gazetelerde reklamları çıkmaktadır. Bu haberlerden birinde Beyoğlu ve tarihi yarımadadaki Sultanahmet, İstanbul'un iki kalbi olarak gösterilmektedir. Yeni açılan mekanlar, moda olmuş Beyoğlu'ndaki yerlerini almaktadırlar [31].

Kent içinde yeni bir sahne kurulmaktadır. Sahne ve tiyatro terimlerini kullanan Boyer, kentin teatral hale gelen yenileme ve değişimini işaret eder: amaç teatraldir; kentin spesifik bir görsel imajını sunma. Mimarlık ve tiyatro, zevkin ve manzaranın yerlerini tasarlama metodlarına benzer olarak kullanılır, onlar dekoru, süsü ve cepheyi manipule eder. Kurgu ve simülasyonlar modern kent merkezlerini doldurur. Korumanın nostaljik sanatı, tarihsel projeler olarak görünür. Yeni ve eski formların her ikisi, ticari, eğlence ve hayali yolculukların bir oyunudurlar. Her ikisi de görsel

manzaralardır ve otantiklik ile ilişkilidirler. Geç kapitalizm, bulvarla, tarihselleştirilmiş sokağı yer değiştirir. Boyer'in bahsettiği kentsellikte tiyatro ve manzara benzer metaforlardır. Boyer'e göre, sahne kurgusu çağdaş kentin sendromlarındandır. Kent bir manzaradır, bu manzara sahtedir ve bir tüketim manzarası haline gelir [13].

Boyer, liman bölgelerinin bir süs olan kentsel çevrelere dönüşerek turizm ve kültür mekanlarıyla dolduğunu söyler. Burada söz konusu olan yerin, mimarlığın ve tarihin tüketimidir. Dünya kentlerinde, Londra, New York, Tokyo, Amsterdam, Brüksel'de, turizm eski kentlerin en önemli fonksiyonlarından birisidir. Bu tehlikeli bir durumdur. Yeni bir mekan olarak *deniz kenarı dinlenme yeri*, kentin eğlence merkezleri olarak çoğalmaktadır. Bu yeni mekan, eski, tüketilmiş, demode olmuş metropolün yeni kentsel karakteridir. O, bu duruma Akdenizleşme der. *Akdenizleşme*, Yunan agorasına geri dönüş değil, yeni kamusal yaşamın işaretidir. Fakat daha çok reklamı yapılan hayali dünyanın kentine enjeksiyonudur: evrensel sahil yapısı. Koolhaas bu alanlarda, aktivite ve boş zamanın kesişmesinden bahseder [13].

De Cauter, kentlerdeki neo-teatrallik ve teatralsizleşme arasındaki diyalektiğe dikkat çeker. Kapsülleşmeye karşı Akdenizleşme, kamusal mekanın boşalmasına karşı kentte yeniden-yatırım, kitlelerin kaybolması, yeni kitlelerin ortaya çıkması, eski kentin kaybolması, yeni bir kent tipinin doğması, kentsel mekanın teatralsizleşmesi ve kentin yeni sahnesi [13]. Teatralsizleşme yeni kentsel gelişimlerdir; yan yana gelme, bölünme, kentsel yayılma, otoyollar, network kenti, geçiş:

'Teatralsizleşme, izole edilmiş kentsel alanın bir manzara ve simülasyon haline gelmesi. Tarihin kaderi, tarihsiz bir mekansal düzen içinde: tema park mimarlığı. 'Generic' bellek. Tüm bunlar kalabalıkla ilgilidir. Onlar ne kadar çok banliyöde kaybolurlarsa, o kadar çok eski kentte ortaya çıkarlar. Kent network (sanal ağ örgüsü) kenti tarafından ne kadar çok ele geçirilirse, kent pazarlamasını o kadar çok görürüz. Prestijli müzeler ve eğlence mimarlığı kamuyu çekmenin bir parçasıdır. Gerhy Bilbao Müzesi, kültürel turizmin dünya haritasında yerini alır.' [13]

Kamusal mekan boşalmakta bunu yanında yeniden sahnelenmektedir. Yalıtılmışlığın karşısında kamusal mekanların yeni görselleştiği yerler olan alışveriş merkezleri yer almaktadır. Tarih yeniden canlandırılmakta ve eğlence mekansal olarak kenti tüketmek için kentlilere sunulmaktadır. Bu durum, İstanbul'da da karşımıza çıkmaktadır. Yeni teatrallik eleştirilmektedir ancak kültür teatral olmayan bir mekanda da oluşmaz. Kamusal mekanın neo-teatralliği İstiklal Caddesi için de söylenebilir mi? Bu bakış açısı ile ele almak, İstiklal Caddesi'nin neo-teatral bir kent merkezi olduğunu söylemek, onun karmaşık yapısını anlatmak için yeterli midir? Yoksa bu tanımlama, bu cadde için, sınırlı ve tek yönlü bir bakış açısı olarak mı kalır?

Boyer'in neo-teatral kent tanımına benzer bakış açısı 'post-kentsel' kavramında da karşımıza çıkar. Tüketim, pazarlama pratikleri, medya ve turizm ile yeniden şekillenen kenti, Sarah Chaplin ve Eric Holding *Post-kentsel Adres: Los Angeles, Las Vegas, New York (Addressing the post-urban: Los Angeles, Las Vegas, New York)* metninde 'post-kentsel' kavramı ile birleştirir. 'Post' kavramı pazarlama statüsü ve kentin imajı olarak modern bir düşünceye işaret eder.

Post-kentsel, post-endüstriyel ya da post-modernle eşanlamlı değildir. O, endüstrileşme ya da kentleşme karşıtıdır, ekonomik, sosyo-mekansal, sosyo-politik güçlerin bir karışımıdır. O, gentrification (soylulaştırma), globalleşme, çokkültürlülük, kozmopolitiklik ile güçlerin değişimini birleştirir [32].

'Post-kentsel' kavramı, Elizabeth Wilson, Anthony Widler ve Paul Virilio tarafından da kullanılmıştır. Wilson, alışveriş merkezlerine, tema parklarına ve havaalanlarına referans verir, Vidler'e göre bu kavram kentleşmenin sonuna işaret eder. Marjinler merkezi istila ederler. Post-kentsel, liberal hümanizmin ve kamusal alanın bir sonudur. Her ikisi de özelliksiz kentlerden, romantikleşmiş müzeler olan kent merkezlerinden bahsederler. Virilio'ya göre *post-kentsel,* onun tanımladığı *'overexposed kent'te* ortaya çıkar, yeni iletişim teknolojileri, uzaklık ve zaman algısı değişmektedir. Holding ve Chaplin'in odaklandığı ise, daha çok tüketimle ilişkilidir [32].

Otantikliğin söz konusu olduğu 'post-kentsel' durum, İstiklal Caddesi'nin bugününe işaret etmektedir ancak Las Vegas'ta da görünmekte olan bu durum orada çok daha abartılı görüntülere dönüşmektedir:

'1970 sonlarıyla, Las Vegas bir gece ve kumar eğlence merkezi olmaktan çıkıp, aile için tatil yeri haline gelmişti. Gündüze dayalı bir eğlence söz konusuydu. Araba parkları lunaparkların yerlerine geçti. Ve son zamanlarda burası, bütün kentlerin simülasyonu ile doldu: New York, Paris, Venedik temsilleri, çoktan inşa edilmişti. Post-kentsellikte yeni bir otantiklik söz konusudur.' [32; s.196]

Kentin bir bölümünün yaratılan imajı, gezi programlarıyla ve eğlence düzenleyenlerce sermayeye çevrilir. Gerçek kent bu imajda yaşar, onun tüketilme deneyimi sunulur ve onun kendi imajı yeniden-tüketilir, New York'un Times Meydanı ya da Londra'daki Trocadero Merkezi'nin yeniden gelişimi gibi. Reklamlar, post-kentsel mekanları, planlamadan daha çok etkilemektedir. Jameson, kültürün ticarileştiğini, ticaretin kültürel hale geldiğini söyler [32].

Chaplin ve Holding, iki post-kentsel mekanda yoğunlaşırlar: McDonaldlaşma ve Disneyleşme. İspanya'da Bilbao'da Gehry'nin Guggenheim Müzesi, temsili bir ticaret

haline gelmiştir. Gazeteciler ona, küçük düşürücü bir benzetme olarak, McDonalds'a referans veren, 'McGuggenheim' demişlerdir [32]. Bu örnekte, mimarlığın bir araç olarak kullanıldığı görülür.

McDonalds'ın stratejileri, sadece hamburgerlerin düzenlenmesi, hazırlanması, servis edilmesi ve tüketilmesi durumu ile ilişkili değildir, aynı zamanda gündelik hayatta karşılaşılan tüketici deneyimlerini şekillendirir. McDonaldlaşma, tüketiciyi deneyim riskinden kurtarır, benzerliği ve bilinen nicelikleri üreterek. McDonaldlaşan toplumda, tatmin deneyimden daha önemlidir [32].

Post-kentsel deneyim geçmiş ve gelecek, gerçek ve sanal, kamusal ve özel arasında oluşur. Tüm bu gelişimler ve tanımlar İstiklal Caddesi'nde nasıl ortaya çıkmaktadır? En yoğun kullanımın tüketim mekanları olduğu İstiklal Caddesi'nde bu konu incelenmesi ve tartışılması gereken bir konudur. Otantiklik, nostalji, tüketim, turizm bu alandaki kentsel mekanları şekillendirmektedir. İstiklal Caddesi post-kentsel ve neo-teatral bir mekan olarak değerlendirilebilir mi?

3.4 Nostaljik Bir Tüketim Mekanı Olarak Beyoğlu-İstiklal Caddesi

Beyoğlu-İstiklal Caddesi, İstanbul'un çekirdeği konumundadır. Onun mekansal kullanımlarını bakmak istediğimizde kültür, eğlence, iş gibi bir çok işlevi barındırdığını görürüz. Tarihi Cenevizlilere kadar uzayan Galata ve Pera (Beyoğlu)'nun bel kemiğini oluşturan bu cadde, en son 1870 yangını ile bugünkü şeklini almıştır. Caddenin kullanım yoğunluğu bütün tarihi boyunca çok fazla olmuş ve dönem dönem azalsa da çekiciliğini hep korumuştur. Caddenin yayalaştırılması 1980'lerin sonuna rastlar. Dalan'ın tarihi alanda yaptığı yıkımlarla (1985'lerde) Tarlabaşı Bulvarı'nı açması ile İstiklal Caddesi'ndeki yoğun taşıt kullanımı da bu caddeye kaydırılmıştır.

Bu noktada, tarihi kentsel alanların bu dönemdeki kullanımlarına tekrar dönmek yararlı olacaktır. Kapitalizmin çok sayıdaki uzantıları artık folklora dahil olan kırsal yerleşim alanlarını, turistik tüketim için yeniden canlandırmaya başlar. Bu alanlar turistik yerler olarak tatilcilere açılır. Bunun gibi kent içindeki alanlar da benzer bir nostalji ile tüketim nesnesi olarak yeniden canlandırılırlar. Beyoğlu-İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılmasının tüketim kültürünün ortaya çıktığı yıllara rastlaması bir tesadüf müdür?

Tüketim kültürüne ve kentsel alanların düzenlenmesine baktığımızda, Tarlabaşı Bulvarı ve İstiklal Caddesi'nde aynı anda gördüğümüz iki ayrı tavırla karşılaşırız:

Bunlardan biri, tarihi kentsel alanları yıkıp, kenti ve gündelik hayatı yapılandıran ve düzenleyen otomobil için yollar açmak; diğeri de bu tarihi kentsel alanları korumak ve müze haline getirmek. Bu eşzamanlı tasarıları Debord gösteri kavramıyla açıklar:

'…Uzlaşmaz iddialar, zengin ekonominin birleşik gösteri sahnesinde itişip kakışırlar; farklı ünlü-metalar toplumun düzenlemesiyle ilgili çelişkili tasarıları eşzamanlı olarak desteklerler: kent gösterisi müze haline getirilmiş mahallelere ihtiyaç duyarken, otomobil gösterisi eski kentleri yıkıp geçen mükemmel bir ulaşım ağı ister.' [28; 65, s.37]

Daha farklı uzlaşmaz iddialar, İstiklal Caddesi'nde daha küçük ölçeklerde de yaşanmaktadır. 17. yüzyılın ilk yarısında, Ağa Camii'nin karşı çaprazına inşa edilen Bahçeli Hamam, üzerine inşa edilen yapının içinde kalmış, kubbesi bir kat arasına sıkıştırılmıştır. Hamam önemsenmeden inşa edilen bina, hamamı saklamış, sonradan ise 'Hamam Cafe' adında bir cafe açılarak, tarihi hamam bir tüketim mekanına dönüştürülmüştür. Tarihi binanın önemi fark edilmiş, neyse ki geç kalınmadan kubbesinden yaralanılma imkanı bulunmuştur!

Şekil 3.4. Bahçeli Hamam Kubbesi, 2004.

Şekil 3.5. Bahçeli Hamam üzerine inşa edilen yapı, 2004.

İstiklal Caddesi'ndeki kalabalığın büyük bir bölümünü, kültürel etkinlik, eğlence ya da alışveriş için olsun, 'tüketmek' için gelen insanlar oluşturur:

'Bu toplum içinde 'kültür' de bir tüketim maddesidir. Özgürmüş gibi geçinen bu tüketici etkinlik şenlik havasına bürünür.Yapıtlar, üsluplar doymak bilmeyen tüketime sunulurlar. Kent, özel bir keyifle yenilir, yutulur. Bu durum, bir gereksizliğin ve tatminsizliğin ifadesidir; çevre kentlerde oturanlar, yabancılar, banliyöde oturanlar, turistler, özellikle açgözlü bir iştahla kentlerin merkezine saldırırlar. Böylece her nesne ve her yapıt kendi ikili yaşamını elde eder: duyumsanabilir bir yaşam ve imgesel bir yaşam.' [25; s.110]

Burada yaşayan insanların bir kısmını da nostaljik bir tarihi kent mekanı olarak İstiklal Caddesi'ni güvenlikli sitelerde yaşamaya tercih etmiş olan entelektüel kesim oluşturur. Bu konuyla ilişkili olarak, İstanbul ve Batı metropollerini karşılaştıracak

olursak; Batı metropollerinde bu kentsel alanlar eğitimli büyük burjuvalarca tercih edilirken İstanbul'da bu alanları eğitimli orta sınıfın tercih ettiğini görürüz. Ancak soylulaştırma (gentrification) sürecini ifade eden bu durum kaçınılmaz bir sonu gösteriyorsa bir süre sonra İstiklal Caddesi ve yakın çevresindeki yerleşim alanlarında yaşanabilecek değişim de gözardı edilmemelidir.

Yıkılmış kent merkezlerinin canlandırılması tüketim ve boş zamanları değerlendirme tarzı turistik örgütlenmelerin yanında nostalji ile de yakından ilişkilidir. Nostaljik bir bakış açısıyla kamusal mekanı kurtarma çabalarının ele alınması tarihselciliğe dönüşebilecek bir tutumun ortaya çıkmasını sağladığı için tehlikelidir.

Bir yanılsama olarak, yalıtılmış, güvenlikli siteler, banliyöler ve buralardaki müstakil evler, kent merkezi ile karşılaştırıldıklarında, sağlığı, güneşi ve yeşilliği temsil ederler. Oysa ki bu alanlar da kentin bir parçasıdır. Üst gelir grubundaki insanlar, kent merkezindeki tehlikeli, korunaksız ve farklı grupların (marjinal gruplar, 'ötekiler' de dahil) bir arada bulunduğu alanlardan kaçıp korunaklı alanlarda yaşamak isterler.

Sitelerdeki yaşamlar, huzur, sessizlik ve dinginlik içinde, bakışlardan uzak, kent merkezindeki olaylardan uzak bir tablo sunar.

Gündelik hayattan kopuk, merkezin dışında yaşayan kent sakinleriyle, merkezde oturanlar arasında bir fark vardır. Merkezde oturanlar, geçmişten faydalanırlar, gündeliklik ile kurdukları ilişkileri diğerlerinden farklıdır. Kentin imgesel varoluşu, merkez dışındaki kurgusal durumdan daha az hayal kırıcıdır. Kentteki karşılaşmalar, çarpışmalar, etkinlikler, anıtlar bu imgeseli destekler. Gösterenler kitlesi, gösterilenlerden çok az kopmuştur. Kentsel imgesel, uyarlanmaları destekler [25]. Çeperde ise, sahte-doğa ve sahte-görüntüler yaratılır. Bu yüzdendir ki entelektüel kesim, kent merkezlerinde yaşamayı tercih eder. Bu caddelerin, İstiklal Caddesi'nde olduğu gibi, dinamikleri bitmez, yaşam hala canlıdır.

Eski zamanlara duyulan nostalji, bir taraftan kentteki gündelikliği korur ve gündelik hayatın devamlılığını sağlar, diğer taraftan bu kentsel alanları kapitalist düzende tüketilebilecek bir tüketim mekanı (nesnesi) haline getirir. Bu durum paradoksaldır.

Kesitlerden çıkarılan sayısal sonuçlara göre, kesitlere giren 3300 mekanın %16.2 si eğlence mekanlarından oluşuyordu. Bu yüzdenin içinde cafe, kıraathane, cafe&bar, restoran, şarapevi, cafe&restoran, cafe&bar&restoran, börekçi, bowling salonu, meyhane, pastane gibi mekanlar yer almaktadır. Genel olarak bu mekanların %33'ünü cafe&bar, %23.3'ünü cafe, %18'ini restoran, %14'ünü bar, %3.2'sini meyhane, %3'ünü kıraathaneler oluşturmaktadır.

Şekil 3.6. Türkü bar örneği- kesit 10, 2004.

Şekil 3.7. Marko Paşa Restoran- kesit 16, 2004.

Şekil 3.8. Nargile Kallavi Cafe- kesit 37, 2005.

Şekil 3.9. Otantik Restoran- hamur açan kadın, Çiçek Pasajı- kesit 27, 2005.

Bu eğlence mekanlarının kullanım şekilleri önemlidir. Cafelerin içinde değerlendirildiğinde, %22'si nargile cafe iken, %10 internet cafe, %8'i fal cafe, %7'si oyun (tavla-iskambil vb.) cafe, %5.6'sı türkü cafe ve %3.2'si bilardo cafedir. Restoranların içinde ise, %33'ü meyhane, %9 fast food, %12 dürümcü, %8.8 ev yemekleri (otantik, şark sofrası, mantı evi), %2 Rus Lokantasıdır.

Cafe&barlara baktığımız zaman, %10'u türkü bar, %8.6'sı rock bar, %1.2'si de jazz bar olarak görünmektedir. Cafe&pastanelere baktığımız zaman ise %77'sini simitçi dünyaları oluşturmaktadır.

Küresel olan fast foodların yanında, 'geleneksel fast food' olarak son zamanlarda İstiklal Caddesi'nde ve Türkiye'nin bir çok kentinde karşımıza çıkan 'simitçi dünyaları' ya da 'simit sarayları', küreselliğin yerel olarak dönüştürülmesini göstermektedir.

Dönerciler, köfteciler gibi yerel sermayeli ayaküstü mekanları fast food mantığıyla dönüştürülmektedir. Seyyar satıcıları nostaljik bir 'dekorasyon'a dönüştüren bu

tutum simit için temiz içmekanlar sağlamaktadır. Burada söz konusu olan süreç, doğrudan bir küreselleşme değil küresel olanın yerelleşmesidir [33].

Şekil 3.10. Simitçi Dünyası- kesit 4, 2004.

Şekil 3.11. Kahve falları, 2005.

Kesitlerin sayısal sonuçlarına tekrar baktığımızda, tüm bu eğlence mekanlarının %13'ünü türkü, nargile, şark sofrası gibi kavramlarla adlandırdığımız otantik mekanlar oluşturmaktadır.

Otantiklik, Türkiye, Yunanistan, İspanya ve Japonya gibi zengin kültürel mirasa sahip ülkelerde vernaküler mimarinin yeniden tasarlanması yoluyla yaratılır. Otantiklik, turizm amaçlı örgütlenmelerde global ve yerel değerlerin bir gerilimini temsil eder. İmajın gücü görsel tüketimle kültürel turizme egemen olur [34]. İstiklal Caddesi'ndeki eğlence mekanlarında kitsch ve otantik mekanların çok fazla olduğu görülmektedir. Bu konuya ilişkin olarak otantiklik ve kitsch kavramlarına bakmak gerekir:

'Özünde, kitsch dediğimiz türün önemli niteliklerindendir, gerçeğin değil de onun bir benzetmesinin, bir taklidinin ortada bulunması ve insanların o yalancı gerçeği işin aslıymış gibi kavraması. Kitsch tam da budur. Hiçbir zaman otantik bir boyutu yoktur kitsch'in. Doğal olana referansla üretilmez. Daha önce üretilmiş hatta üretile üretile tüketilmiş şeylerin bir çoğaltmasıdır. Gerçekle ilişki kurmak bir yana, ondan kopmayı ve gerçeğin üstünü örtmeyi bir yöntem ve ilke olarak benimser.' [29; s.68]

İstiklal Caddesi'nde görülen bu durumlar turistik ve ticari amaçlı örgütlenmelerdir. Bu örgütlenmeler, sembolik amaçlı nesnelerle dolaysız ilişki kurar.

Anlamların kaybolduğu bugünkü ortam içinde, insanlar otantik olana ihtiyaç duyarlar. Nostalji ile ortaya çıkan otantiklik durumu, global tüketim kültürünün homojenleşen etkileriyle, toplumsal ve kültürel değerlerin yıkıldığı bir yapıştırma olarak ortaya çıkar [34].

İstanbul'da yersizlik duygusuyla çeperlerdeki lüks sitelerde ortaya çıkan otantiklik vernaküler mimarinin yeniden tasarlanmasına dönüşmüştür. İstiklal Caddesi'ne geri dönecek olursak; ticari amaçlarla sayıları artan ve caddeyi saran otantiklik durumu, bağlamından koparılarak konulan otantik nesnelerle türkü barların, nargile cafelerin ve mantı evlerinin içmekanlarını doldurmaktadır.

Paris'te cafelerdeki günlük konuşmalar, devrim öncesinde siyasi grupların oluşumu ve toplanmasına dönüşmüştü. Devrimin patlak verdiği zamanda da her siyasi grubun toplandığı ayrı bir yer vardı. Haussmann yıkımı sonrasında geniş caddeler, cafelerin sokağa yayılmasına imkan verdi ve bu açık hava siyasi grupların toplanmasını engelledi. Dışarıda oturanlar sokağı seyrediyorlardı. Bu geniş caddelerde oluşan cafeler çok büyüktü. Burada artık insanlar, sessiz sessiz oturmaya başladılar, artık cafe müdavimi yalnız kalmaya hakkı olduğunu düşünüyordu [3]. Kamusal mekanların siyasi bir alan olmaktan çıkmasına benzer olarak; Türkiye'de 20. yüzyıl sonlarında, türkü barlar ve nargile cafeler daha çok solcu kesimin sahiplendiği mekanlarken, sonradan milliyetçi kesimin mekanları haline geldi. Siyasi bir kimliği olan bu mekanlar bugünün apolitikliği ve pasif duruşu içinde herkesin gittiği mekanlara dönüştü. Otantiklik geçmişe duyulan özlemle ve ticari amaçlarla tüketime sunuldu.

İstiklal Caddesi'nde gözlemlenen bir diğer durum da, birçok cafenin önüne ya da penceresine konmuş yazılardır: 'kahve sizden fal bizden', 'tarot falları bedava...' İnançların, bağlılıkların, mitlerin kaybolduğu ve akılcılığın hüküm sürdüğü modern dünyada, insanlar tarot ve kahve fallarına başvurmaktadırlar. Bu akıldışılık İstiklal Caddesi'ndeki cafelerde ticarileşir.

İçmekanlardan çıkıp caddeye dönersek, caddede 'izleyen' ve 'izlenen' bir kalabalık görürüz. Bu kalabalık içinde son moda kıyafetlerle gelen gençler çoğunluktadır. Genç kızlar, suluboyayla boyanmış Japon çizgifilmlerinden çıkmış gibidirler. Cadde boyunca binaların sağır cephelerine yapıştırılmış 'gülen kadın, çocuksu kadın, aşık kadın vb.' reklamların sundukları sahtelikle bu insanların yapaylıkları birleşir.

Orhan Pamuk İstanbullu olma durumunu hüzünle bütünleştirir, 20. yüzyılın ortasında insanlar bulundukları politik, sosyolojik ve toplumsal durumun içinde solgun renksiz kıyafetler giymektedir. Kimse bunların dışında giyinmez, o dönemki insanlar mütevazidirler [35]. Baudelaire, modanın, bulunduğu toplumun ruhsal durumunu yansıttığını söyler [7]. Ancak bu açıdan baktığımızda çok renkli hayatlarımızın olduğunu ve mutluluk içinde yaşadığımız sonucunu çıkarmamız gerekir ki durum hiç de böyle değildir. Bu 'öyleymiş gibi olma' durumuna işaret eder. Moda tüketimi sağladığı gibi tüketici 'ben'i de biçimlendirir. Baudelaire'nin iddiasını başka bir

yönden ele alırsak, kıyafetlerin içinde bulunduğumuz postmodern durumu sergilediğini söyleyebiliriz. Abartılı saçlar, çocuksu takılar ve aksesuarlar, bir tarafına gül yapıştırılmış çingene pembesi şapkalar 'çılgın ve çok eğlenen bir toplum' imajı çizer. Spor, klasik ve fantezinin birbirine karıştığı bu tabloda, 'süs' spor ayakkabının üzerinde parıl parıl parlar. Kısa temas içindeki bu insanlar kendilerini en çarpıcı biçimde göstermek isterler:

'Metropol kişisel olan şeyi yutar. Metropol içinde insan kendi kişiliğini ortaya koymak gibi güç bir işle karşı karşıyadır. Bu da nitel farklılaşmayla dışa vurulur. Farklı olma, dikkat çekici olma.' [6; s.131]

Şekil 3.12. AFM cephesi- kesit 4, 2004.

Şekil 3.13. Cepheleri kaplayan reklamlar 2005.

Şekil 3.14. Hava Sokak- tabelalar- kesit 20, 2004.

Şekil 3.15. Reklam ve kadın, 2004.

Şekil 3.16. Reklam ve kadın, 2005.

Şekil 3.17. İstiklal Caddesi'nde dolaşan gençler, 2004.

Taksim Meydanı'ndan İstiklal Caddesi'ne doğru yürümeye başladığınızda reklam ve yazılarla birlikte 'ekran'ların da bu meydanda yer aldığını görürsünüz. 'Ekran', gösteri toplumunda 'izlenen' bir gösteren olarak mekansal olanı dışlar. İzleyen kitle için mekanın önemi kaybolur. Caddeye girdiğinizde bir gösterge bombardımanına tutulursunuz. Burada sadece görsel değil aynı zamanda duyusal bir uyarılma da söz konusudur. İnsanlarla çarpışarak ilerlerken gözünüzün gördüğü, 'yüzler' ve 'uyarıcılar'dır. Tarihi cepheleriyle İstiklal Caddesi'nin iki yanındaki binalar, birer pano gibi caddenin üçüncü boyutunu oluştururlar. Asıl görünen karmaşadır, yaşanan da çarpışma ve 'uyarılma'dır.

Debord, yaşamın bir gösteriye dönüştüğünü söylemişti. Taksim Meydanı'ndaki ekran, diğer dünya kent merkezlerinde de kentsel yaşamı dolduruyordu. New York'ta Times Meydanı'nda, bu toplanma ve kutlama mekanında, büyük televizyon ekranları vardı. Aynı durum Las Vegas'ta da vardı. 1997'de Yeni Yıl kutlamaları, Las Vegas'ta televizyonla gösterilmişti. Kentler, kendi mekansallıklarını dijital ekran etkileri ile yer değiştirmişlerdir [32].

Metropol insanı uyarıcı yoğunluğu içinde yaşar. Bu hızlı ve kesintisiz uyarıcılar, metropol insanının gündelik hayatını doldurur. Kasabalarda daha düzenli ve alışıldık bir hayat varken metropol sarsıntı ve çalkantılarla doludur. Metropol insanı bu karmaşanın karşısında ayakta kalmaya çalışır. Bunun yanında dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik metropol yaşantısının nitelikleridir. Hayat formundaki bu netlik bıkkınlığa neden olur. Aynı zamanda içinde bulunulan uyarıcı bombardımanı bir süre sonra insanların hiçbirşeye tepki vermemesine dönüşür. Bıkkınlığın özü, farklılıklar karşısında kayıtsızlaşmadır. Bu metropol hayatında kendini korumanın bir yoludur. Bu durum İstanbul metropolünde de geçerlidir. Bu kayıtsızlaşma mesafelilikle sonuçlanır. İnsanlar komşularını tanımazlar. Yakın temas durumuyla karşılaşanlar, yabancılık ve tiksinme hissi yaşarlar [6]. İstiklal Caddesi, iş-ev arasında koşuşturulan ve mesafeli yaşam şekli içindeki metropol yaşantısında farklı bir deneyim yaşatır. İnsanları zorunlu olarak duraklatır ve çarpıştırır.

Bu mesafe aynı zamanda bir özgürlük alanı da sağlar. Siyasi gruplar, akraba bağları ve dini cemiyetler gibi kendi içine kapalı küçük çevreler kişiye çok daha az serbestlik tanır [6]. Herkesin birbirine yabancı olduğu İstiklal Caddesi'nde insanların kendisini özgür hissetmesi bundandır.

Metropol insanı bireyselliği ile birlikte yalnızdır. Özgürlüklerini feda etmemek için yalnızlığı tercih eden bu insanlar, kültürel etkinlikleri de takip etmek için hem merkezde hem de yalnızlıklarının rahatsızlık yaratmayacağı semtlerde otururlar. İstiklal Caddesi'nin Cihangir semtinde de çok fazla yalnız insan oturmaktadır [36].

İstiklal Caddesi'nde dolaşanların kıyafetlerinin rengi değişmişti, rengi değişen sadece kıyafetler değildir, sokağın kendi rengi de değişmiştir. 2004 yılı sonunda yerleştirilen 'parlak-beyaz' aydınlatmalar, caddenin hep biraz karanlık ve loş olan ortamını değiştirmiştir. Sokak bir alışveriş merkezi gibi daha güvenlikli ve aydınlık bir hal almıştır.

Güvenliği arttırılmaya çalışan İstiklal Caddesi, içinde barındırdığı çeşitlilikten arındırılmak istenmektedir. Soylulaştırma (gentrification) süreciyle ortaya çıkan değişimde mekanlar ve işlevleri değiştirilir, değiştirilen bu kentsel mekanlar kamusal mekan olmaktan çıkarılır, kendi içine kapalı güvenlikli alanlar haline gelir.

3.4.1 İstiklal Caddesi'nde Şark Pasajı, 'Sokakla Bütünleşen' Cafe&Barlar ve Cezayir (Fransız) Sokak

Son birkaç senedir, Cihangir ve Galata konut alanlarındaki konut fiyatlarında büyük artışlar gözleniyor. Bu durum, üst ve orta gelir grubunun burada iş ve ev sahibi olmak istediğini gösteriyor. Üst gelir grubunun bu istekleri prestij ve itibar taleplerini karşılayan kurgulanmış mekanlarla ortaya çıkıyor. Karmaşayı ve tehlikeyi içinde barındıran Beyoğlu'nun gündelik hayatından farklı olan bu mekanlar, İstiklal Caddesi boyunca çoğalmaya başlamıştır:

'…bu tür kurgulanmış mekanlar, her tasarım nesnesi gibi seçmeci, rasyonel ve ideal bir içerikle tasarlanıyorlar. Tıpkı yüksek duvarların içine kapanmış güvenlikli siteler, alışveriş merkezleri gibi…' [37; s.3]

Gündelik hayatın sıkıntılı, bunalımlı, kontrollü, tekdüze durumuna karşı olan oluşumları ve dinamikleri içinde barındıran tarihi kent merkezleri, sanatçılar ve entelektüeller tarafından benimsenir ve popülerlik kazanır. Bu durum sosyal bir değişim sürecini gösterir (soylulaştırma: gentrification). Yaklaşık son yirmi yıldır Beyoğlu gibi tarihi kent merkezlerinde de görülen sosyal statü, prestij ve kalite taleplerine yönelik olarak restorasyonlar, ticari amaçlarla üretilirler ve bir imaj tasarımı olarak kurgulanırlar. İstanbul'da Ortaköy gibi semtlerde de buna benzer değişim süreçleri gözlenmektedir.

Bunun örneklerinden biri, geçtiğimiz yıl açılan Fransız Sokağı'dır. Bir yapıştırma gibi duran, 'kentsel süreklilik düşünülerek yaratılmış' Fransız Sokağı, kentsel mekandaki süreksizliği gösterir [37]. İstiklal Caddesi'ndeki yayalardan ve mahallede yaşayanlardan çok, otomobilleriyle gelen insanların, İstiklal Caddesi'ne, Beyoğlu'na ya da Cezayir Sokağı'nın çevresindeki diğer sokaklara hiç girmeden, ulaştıkları bu

mekan, yukarısındaki ve aşağısındaki konut alanlarında varolan başka yaşam biçimlerinin arasında kalır. Bu sokak, birbirinden farklı karmaşık olguları, yaşamları ve insanları ile İstiklal Caddesi'nden farklı olarak, homojen bir yapı içerir.

Şekil 3.18. Fransız Sokağı- kesit 29, 2004. [36]

Şekil 3.19. Fransız Sokağı, cafe&restoranlar, kesit29, 2004. [36]

Magazin dergilerinden birinde Fransız Sokağı ile ilgili bir yazıya bakacak olursak yaratılmak istenen mekan hakkında bilgi edinebiliriz. 'Galatasaray'ın Küçük Paris'i' başlıklı metinde şunlar yazılıdır:

'Artık buraya da Fransız kalmayın. İstanbul'un kültürel ve eğlence hayatının merkezi olan Beyoğlu'nda sanatın, eğlencenin, sohbet ve kültürün yeni adresi 'Fransız Sokağı' oldu.' [38; s.16]

Türkiye'nin dış itibarına katkıda bulunmak, kültürel ve sanatsal potansiyelimizi yansıtmak vb. söylemlerini Paris özentisi ile oluşturulmuş bu mekanda ortaya koyma istekleri bu düşüncelerin naifliğini göstermektedir. Fransız Sokağı kurucusu ve Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Taşdiken, İstanbul'un tarihi ve kültürel değerlerini çağın gerçeklerine uygun olarak yeniden canlandırmak fikri ile bu projeye başladıklarını belirtir:

'Bu bir Beyoğlu projesidir. Beyoğlu'nun tarihi, kültürel ve sanatsal dokusunu gün yüzüne çıkarmak, tarihten gelen çokkültürlülük yapımıza kendi insanlarımızın ve tüm dünyanın dikkatini çekmek,… Avrupa Birliği sürecindeki Türkiye'nin dış itibarına bir nebze de olsa katkıda bulunmak… bizim arzumuzdu.' [38; s.17]

Peynirciden, çiçekçiye, kozmetikten, şarapevine, galeriler ve kültürel aktiviteleri barındıran bu sokak 1-4 Temmuz 2004 tarihinde açıldı. Amaçları, Kanuni zamanında Fransızlara ayrılan bu bölgeyi yeniden canlandırmak olarak gösterilmişti! Sokak, tarihi ile ilgili olmayan sahte bir imajla yaratılmıştır.

Bir kültür projesi olarak düşünülen bu proje, sokağın eski kamusallığını elinden alıp, sosyal anlamda yapılan dışlamalarla da başka türlü düşünceleri içermektedir. 'Kurgulanan' sokağın açılışı ve sonrasında sokak girişinde uygulanan güvenlik

önlemleri onların seçmeci tavırlarını göstermektedir. Sonraki günlerde sokağın kamusallığını denetleyen bu tutumları eleştirilince güvenlik kapısı yerine bir güvenlik görevlisi yerleştirilmiştir:

'Cisimleşmiş özenti. 'Fransız Sokağı' dekoru, tam anlamıyla 'İstanbul'a rağmen Fransa'daymış gibi olma' özentisinin cisimleşmiş bir hali olarak görünüyor… Uygulayıcı firma Afitaş A.Ş., Fransız Sokağı ile başlayan bu karlı projenin hemen aşağısında, bir de İtalyan Sokağı kurmayı hedeflediklerini söylüyor.' [37; s.3]

Galatasaray Lisesi'nin arkasında yer alan Cezayir Sokağı ve Cezayir Çıkmazı'nın restore edilmesiyle birlikte sokağın adı da Fransız Sokağı olarak değiştirilmiştir. Sokakta restoran, cafe ve şarapevlerinin yanında birçok kültürel faaliyetin bulunduğu mekanlar olduğu söyleniyor olsa da, hakim mekansal kullanımın cafe ve şarapevleri olduğu sokağa gidildiğinde görülecektir. Sokakta yeralan bütün mekanların isimleri de tabi ki Fransızca'dır. Sokakta Fransız şarkıcıların CD'leri ve kasetleri satılmakta, yalnız Fransız yemeklerinin satıldığı restoranlar yer almaktadır. Popüler olan bu sokakta, sabahları sokak henüz dolmadan, mankenlerin fotoğraf çekimleri de yapılmaktadır.

İstiklal Caddesi boyunca görülen seçmeci cafe&barlar (Gloria Jeans, Starbucks Coffee vs.) son birkaç senedir 'sokakla bütünleşen' bir görüntüyle (kış aylarında şeffaf bölücülerle kapatılıp) zemin katlardaki mekanları doldurmaya başladılar.

Şekil 3.20. M&N Cafe, 2004.

Şekil 3.21. Gloria Jeans Cafe&bar- kesit 1, 2004.

Şekil 3.22. Starbucks Coffee, 2004.

20. yüzyıl 'izleyici'lerinin yaptığı gibi bu cafelerde oturanlar, dışarıdaki kalabalığı kendilerinin dahil olmadığı bir görüntüye, bir manzaraya bakar gibi 'izlerler'. Onlar, farklı insan gruplarını içinde barındıran kalabalığın güvenliksiz karmaşasına karışmak istemeden oturup izlemeyi tercih ederler. Bu izleme, her iki tarafın birbirine

yabancılığını gösterir. Caddeden bakıldığında ise, bu 'vitrindekiler' ve 'vitrindekileri seyredenler'e dönüşür.

Georg Simmel'e göre, toplu taşımanın ortaya çıkmasından önce insanlar çok nadiren uzun süre sessisce otururlardı, ama artık cafe ve publarda oturma biçimleri bu hali aldı: [3]

'Kitap okuyan ya da sessizce pencereden dışarı bakan sıkış tıkış bedenlerle dolu tren vagonu, 19. yüzyılda ortaya çıkmış büyük bir toplumsal değişikliğe işaret ediyordu: Sessizlik bireysel mahremiyeti korumak amacıyla kullanılıyordu. Vagonlarda olduğu gibi sokaklarda da insanlar, yabancıların kendileriyle konuşmamasını, yabancıların konuşmasına mahremiyetlerinin ihlali gibi bakmayı bir hak gibi görmeye başladılar. Hogarth'ın Londra'sında ya da David'in Paris'inde bir yabancıyla konuşmanın onun mahramiyetini ihlal etmek gibi bir yananlamı yoktu; insanların kamuya karıştıklarında konuşmaları bekleniyor ve onlarla konuşuluyordu.' [3; s.309]

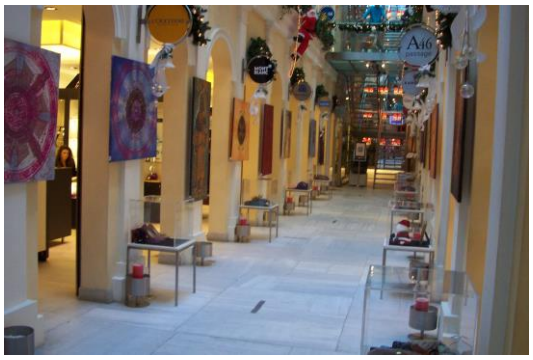
Beyoğlu'nda restorasyonu yapılan ve 2003 Aralık ayında açılan Markiz'in bağlı olduğu Şark (Oryantal ya da Şark Aynalı Pasajı) Pasajı'nın da Fransız Sokağı'na benzer olarak yarı-kamusal bir mekan yaratma iddiası var. Kapıdaki güvenlik uygulamasıyla pasajın kamusal geçiş alanı kontrollü bir alışveriş merkezinin içmekanına dönüştürülmüştür. Steril bir içmekan düzenlemesiyle seçmeci tavır burada da görünmektedir.

Pasajlar, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ortamın fiziksel anlamdaki göstergesidir ve ticaret zenginliği, bol mal arzı, talep paralelinde Batıdaki malların buraya kadar geldiği mekanlardır. Bu mekan çeşitliliğin mekanıdır. Ancak sokaktaki insana, Beyoğlu insanına kapalı hale getirilmiş olan Şark Aynalı Pasajı, beş yıldızlı otel lobisine girmişsiniz hissi yaratan lüks dükkanlarla doldurulmuştur. Pasajın eski işlevleri ve çeşitliliği kaybolmuş durumdadır [39].

Yoğun yaya trafiğiyle beslenen İstiklal Caddesi'nde kendine özel otoparkı ile birlikte yapılan bu pasajın restorasyonu, hangi insan grubunun burayı kullandığını göstermektedir. Pasajın konsept ve marka karması geliştirme çalışmalarını üstlenen AK's Danışmanlık, pasajın giriş çıkışlarının kullanıldığını ve hatta günde yaklaşık dört bin kişinin bu pasajı ziyaret ettiğini belirtiyor! [40] Oysa ki görünen hiç de bu değildir. Süreyya Evren yapının restorasyonu sırasında insanların yüzlerini cama dayayıp içeriyi nasıl seyrettiklerini anlatırken, içerden dışarıdaki yüzlerin cama yapışarak nasıl deforme olmuş gibi göründüklerini betimler [41]. Bu betimleme, pasajın bügünkü halinin bir görüntüsü gibidir. Aynı zamanda bu, 'iki taraf (İstiklal

Caddesi-Şark Pasajı, İstiklal Caddesi'ndekiler-pasajdakiler)'ın birbirine nasıl yabancılaştığını gösterir.[1]

Richmond Oteli ve içinde açılmış olan 'Lebon' ve karşısındaki 'Markiz' pastanelerinin benzerlikleri, her ikisinin de geçmişin kalburüstü kesimini ve bu kesimin Avrupa özlemini karşılamak amacıyla açılmış olmalarıdır. Geçmişinde, bankacı, nazır çocuğu, gazeteci, şair, yazar ve çevirmenlerin bilim, sanat ve felsefe konularının konuşulduğu bir mekan iken bugün en iyi markaların satıldığı bir tüketim mekanı haline gelmiştir. Markiz Pastanesi, 1970 başında bir oto yedek parçacısına satılmış, sonradan koruma altına alınabilmiştir ancak estetik bir dekora dönüştürülen bu pasaj, insanların geçtiği bir mekan olmaktan çıkmıştır. Markiz ve Şark Pasajı için şimdi, neyi özleyeceğini şaşırmış kafası karışık, Avrupa'ya benzemeye çalışan ve yeni bir kimlik kaygısıyla dolu yeni bir hedef kitle söz konusudur. Yeni oluşturulan görüntü de gerçek değil sanal bir görüntüdür [42].

Şekil 3.23. Şark Pasajı- kesit 52, 2004.

Şekil 3.24. Turkcell Binası cephesinde eski İstiklal Caddesi fotoğrafı- kesit 45, 2005.

Bu pasajın bugünkü durumu, tüketim toplumunun kucakladığı nostalji sonucunda kamusal alanı ortadan kaldırmıştır. Tarihi mekanlardaki soylulaştırmanın (gentrification) altında yatan da bu nostaljiden başka bir şey değildir.

Sonuç olarak; bu nostalji İstiklal Caddesi'nden baktığımızda Beyoğlu'nu canlandırıyor, ve bu kalabalığın bir kısmını buraya topluyorsa da bir yandan da kendi özel, güvenlikli alanlarını yaratan kesimin burada yerleşmeye başlamasına neden oluyor. Gündelik hayatın dönüştürülebileceği yer, kent merkezindeki tarihi kentsel alanlar olarak ortaya çıkar. Kentin çeperlerindeki hayal kırıcı sahteliğin yanında buradaki imgesel varoluş, çarpışmalar, etkinlikler ve tarih, belleğin canlı kalmasını sağlamaktadır.

[1] Nostaljik bir duyguyla sorduğunu itiraf ederek Süreyya Evren: 'Öncelikle açılan Markiz Pastanesi değil, Markiz kompleksiydi. Pastane ise bu resimde bir vitrin ve bir 'PR' kozu rolündeydi. Markiz'in pastane olarak hayatta kalması ve muhafaza edilmesi için ciddi çaba sarfetmiş Haldun Taner'e eşi aracılığıyla sunulan teşekkür plaketi de kafaları karıştırdı. ''Huzur doluydu bu salon. Temizlik, seviye ve güleryüz. İnsanın böyle manevi barınaklara ihtiyacı büyük'' diyen Taner, acaba kapıda koruma görevlilerine çantasını kontrol ettirirken nasıl bir huzur hissedecek, ünlü markaların getirdiği 'dünya trendleri'nde ve 'Buz Hol'de nasıl bir manevi barınak bulabilecek…' sorularını sorar. [41]

Kentsel mekan kullanımlarındaki değişimler, sadece fiziksel ilişkilerle değerlendirilemez. Kentsel mekan, toplumsal, ekonomik ve politik güçlerin ürünüdür. İstiklal Caddesi ve yakın çevresindeki kentsel yaşamın bir araştırmasının yapıldığı bu tezde bahsedilen güçlerle kent arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde, globalleşme ve geç kapitalizmin kent mekanına etkisini görebilmek için kentsel dönüşüm, örgütlenen gündelik hayat, moda ve neo-teatral mekan başlıkları altında bugünkü durum ve metropol hayatı incelenmiştir.

İstiklal Caddesi özellikle 1980'lerden sonra kent merkezlerinde ortaya çıkan tüketim ve turizm mekanları ile doldurulmuştur. Artık kentler de birer piyasa nesnesi olarak sunulmaktadırlar. Bu anlamda İstiklal Caddesi nostaljik bir tüketim mekanı (nesnesi) olmaktadır. Boyer'in ve Holding'in tanımlarıyla da değerlendirecek olursak burası bir post-kentsel, neo-teatral mekan olarak karşımıza çıkar. Ancak post-kentsel, neo-teatral, tüketim, gösteri ve yönlendirilen tüketim toplumunun tekdüzeliği gibi tanımlar İstiklal Caddesi'nin yapısını anlatmak için yeterli değildir. Burası örgütlenilen gündelik hayatın mekanı olduğu kadar gündelik hayatın dönüşümünü sağlayabilecek dinamikleri de içinde barındıran ve bu özelliği ile diğer dünya (neo-teatral olarak nitelendirilen) kent merkezlerinden ayrılan bir caddedir.

Tüketim onun bir yüzüdür. Diğer yüzünü direnç oluşturur. İstiklal Caddesi'ni hem gerçek hem sahte, hem teatral hem de neo-teatral olarak mı değerlendirmek gerekir? Bu sorular dördüncü bölümde cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

4. BİR DİRENÇ MEKANI OLARAK BEYOĞLU-İSTİKLAL CADDESİ

4.1 Beyoğlu'nun Tarihi

Beyoğlu'nun tarihsel, sosyal, kültürel ve kentsel gelişimini daha iyi değerlendirebilmek için; öncelikle İstanbul'un tarihine ve kozmopolit yapısına bakmak gereklidir.

Tarihi boyunca Pagan, Hıristiyan ve İslam kültürlerine tanıklık eden İstanbul; Fenikeliler, Yunanlılar, Persler, Bizanslılar, Vikingler, Gotlar, Bulgarlar, Araplar, Venedikliler, Cenevizler ve Türkler gibi birçok din, dil ve ırktan insanın yerleştiği ve yaşadığı bir dünya kenti olmuştur [43].

Kent, 25 yüzyıl öncesinde Megaralılar'ın kurduğu bir Yunan kolonisiydi. Sonra Perslere, tekrar Yunanlılara ve Roma'ya ev sahipliği yapan bölge, I. Konstantin'in Doğu Roma İmparatorluğu'nu kurduğu 330 yılından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar, iki büyük imparatorluğun, Bizans ve Osmanlı'nın başkenti olmuştur [20]. İstanbul, Bizans ve Osmanlı döneminde tarihi yarımadada surlar içinde yeralıyordu ve karşısında, özerk yapısıyla Galata bulunuyordu.

Yüzyıllar boyunca Hıristiyan ve Müslüman hükümdarların tarihsel mirasını özümseyip yansıtan İstanbul; 1453'de Fatih Sultan Mehmet'in fethinden sonra; Yeni Roma'dan İslam şehrine dönüşümünde önemli bir metamorfoz yaşamış; kentte, Bizans dokusu bozulmaya başlamış ve İslami şartlara uygun bir kent yaratılmak amacıyla birçok anıtsal yapı inşa edilmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik gücünün zayıflamaya başlamasıyla kentte gelişim yavaşlamıştır. 19. yüzyılda Avrupa Devletlerinin gelişmesi ve Osmanlı'nın durumunun kötüleşmesiyle birlikte Avrupa'nın kültürel ve fiziksel etkisinde kalan Osmanlı başkenti İstanbul, batı tarzı bir kente dönüştürülmek istenmiştir [20]. Surlar içindeki kent, o döneme kadar en yoğun yerleşme alanı ve ticaret merkezi olan tarihi yarımadadan surların dışına doğru gelişmeye başlamıştır. Bu yüzyılda kentte görülen üç ana yerleşimden (tarihi yarımada, Üsküdar ve Galata-Pera) biri olan Galata-Pera, Batılı tüccarlara ev sahipliği yapması nedeniyle, bu yeni gelişimin ve Batılılaşma hareketinin merkezi olmuştur. Batılılaşma hareketiyle birlikte, 1856'da

saray Topkapı'dan, Çırağan Sarayı ve Dolmabahçe'ye taşınmış ve üst sınıf Müslümanlar da padişahı izleyip bu bölgeye yerleşmişlerdir.

İstanbul, çok kültürlü metropollere benzer görünse de, onlardan farklı bir kültürel yapıya sahiptir. Burada, birbirinden farklı kültürlerin yan yana gelmesinden oluşan bir yapı değil, tarihi boyunca farklı kültürlerin katmanlaşarak oluşturdukları bir ortak kültür söz konusudur. Ömer N. Soykan İstanbul'un bu özelliğinden şu şekilde bahsetmektedir;

'New York bir dünya kenti olarak deyim yerindeyse dünyayı içinde toplamıştır, hemen her ulusun üyeleri, her kültürün öğeleri oradadır… Bu durum New York ölçüsünde değilse bile, İstanbul'da da söz konusudur. Ama onun New York'tan önemli bir ayrımı ve ayrıcalığı var: İstanbul farklı kültürleri içinde toplayan bir kap değildir, tersine bu kültürler, tarih boyu bu kabı ve içini oluşturmuştur.' [44; s.61]

İstanbul'un çok kültürlü yapısı, tarihi boyunca devamlılığını korumuştur. 1453'de fetihle birlikte Türkler de bu kozmopolit yapı içine girmişlerdir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet boşalan İstanbul'a Anadolu'dan azınlıklar getirtip yerleştirmiş ve bunun yanında Avrupa'dan gayrimüslimler de gelmeyi sürdürmüşlerdir. Kısacası fetihten sonra, kentin çok kültürlü yapısı değişmemiş ve yeni gelenlerle ve değişimlerle birlikte devam etmiştir [20].

Beyoğlu'nun gelişimine göz atacak olursak; İstanbul'da tarihi yarımada ve Galata-Pera bölgesinin, iki farklı ortam içinde geliştiklerini görürüz. Fetihten önce Galata, Bizans'ın Konstantinopolis'i karşısında bir Ceneviz yerleşmesi olarak yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de tarihi yarımadanın karşısında (o zamanlar İstanbul deniyordu) Levantenlerin yaşadığı bir yer olarak gelişimine devam etmiştir. Galata bir suriçi yerleşim olarak 19. yüzyıla kadar gelişmiş, 18. ve 19. yüzyılda da Pera gelişmeye başlamıştır. [43] Pera, Kanuni Sultan Süleyman döneminde; burada yaşayan zengin bir tüccar, Venedik Cumhuriyetinin elçisi ve devletle ve uluslararası ilişkilerde etkin bir insan olan Andrea Gritti'nin oğlu Alvise için söylenen 'Beyoğlu' adıyla anılmaya başlamıştır [45]. Bir diğer bilgiye göre, Fatih Sultan Mehmet, Trabzon Rum Devleti'ni aldığı zaman (1461), son Trabzon İmparatoru'nu İstanbul'a getirtmiş, oğlu Aleksisos İslamlığı kabul ederek Tünel civarına yerleştiği için bölgeye 'Beyoğlu' denmiştir [46].

Buodelmonte'nin planında, fetihten önce, surlarla çevrili Galata ve üstünde boş Pera bölgesi görünmektedir. 1537 tarihli Matrakçı Nasuh'un İstanbul haritasında ise üçgen halinde bir Beyoğlu vardır. Bu Beyoğlu surlarla çevrilidir ve kendi içinde Cenevizlileri ve Venediklileri birbirinden ayıran bir sur daha görünmektedir [43]. (Şekil 4.1, 4.2)

Şekil 4.1. Fetih öncesi İstanbul, Buodelmonte. [43]

Şekil 4.2. Matrakçı Nasuh'un İstanbul planı, 16. yüzyıl.

17. yüzyılda Avrupalı zenginler ve yerli gayrimüslimler, Pera'da bahçeler içinde geniş konaklar inşa ettiler. 18. yüzyıla kadar bağlar ve meyve bahçeleriyle kaplı olan Pera, 'Pera Bağları' olarak bilinirdi. 1700'lü yıllara gelindiğinde, Beyoğlu bugünkü Tünel-Galatasaray caddesi ile bu caddenin yan sokaklarından oluşan bir yerleşimdi. Cadde dar ve bakımsızdı. Batıda ve doğuda mezarlıklar ve incir bostanları vardı.

18. yüzyıldan itibaren elçiliklerin buraya yerleşmesi ve Tıbbiye'nin Galatasaray'a taşınmasıyla Pera bir odak noktası olmaya başlayacaktır [46].

1780 yılına doğru, Beyoğlu; merkezi Balıkpazarı ve Galatasaray olan iki kısımdan oluşmaktadır. İstiklal Caddesinin Galatasaray – Taksim arasındaki kısmı Topçu Kışlası (Taksim Kışlası) ve Grand Champs Mezarlığı ile sınırlıdır [46].

1840'lı yıllarda Galata büyük bir ticaret limanı olmuş, çok miktarda ithal mal girdisi sağlaması da bölgeye zenginlik getirmiştir. Yeni ithal mallar, Pera'daki Avrupa yaşamının bir uzantısı olarak, buradaki mağazalarda satılmaya başlanmıştır [47].

1860'larda Pera'da oteller ve restoranların sayısı artmıştır. Paris bulvarlarındakilere benzer, kumaş satan dükkanlar açılmıştır. Kahvelerin mekansal özellikleri de Paris'tekilere benzerdir. Café de Luxembourg bu kahvelere bir örnektir. Lebon ve Markiz de benzer olarak bu niteliktedir [18].

1870 yılında Tarlabaşı, Taksim ve Galatasaray bölgesinde çıkan Büyük Beyoğlu yangınıyla caddenin Taksim-Galatasaray arası bugünkü şeklini almıştır.

19. yüzyıl sonlarında mekan kullanımlarına bakıldığında, Tünel Meydanı ve yakınında cadde boyunca moda evleri ve terziler, çizmeci ve gözlükçüler yer alıyordu. Devamında tütün tüccarları, terziler, şapkacılar, mağazalar, cafeler, fotoğrafçılar, ipekli kumaş satan mağazalar, döviz büroları, kürkçüler, saatçiler, baharatçılar, fesçiler, piyano kursları veren yerler bulunuyordu [47].

Ticari bir merkez olan Galata'nın tersine Pera bir üst sınıf ikametgah bölgesi olarak gelişmiştir. Ancak 18. yüzyılda Pera'ya bitişik Aya Dimitri adlı Rum köyünün (Tatavla) ve Taksim'deki Ermeni mahallelerinin gelişmesi bu bölgeyi ekonomik açıdan daha heterojen hale getirmiştir. [20] Pera'da, orta sınıfın yerleşip ahşap mahallelerin kurulması 19. yüzyıl ortalarına rastlar. Bu yüzden Beyoğlu yangınları 19. yüzyıldan itibaren görülmüştür[1] [46].

Pera, aynı zamanda mimari anlamda da Avrupa'daki teknik gelişmeleri takip etmiştir. Bölge fiziksel çevresi, kentsel yapısı ve mekansal kullanımları açısından bir Batı kenti olarak gelişmiştir. Kentsel doku; sıkışık binaların birleşerek oluşturduğu büyük adalardan, bu adaların ortasından geçen ve sokakları birbirine bağlayan pasajlardan, yeşilsiz ve karanlık sokaklardan oluşmaktadır. Birebir olmasa bile bölge, Paris'in 19. yüzyıl kentsel yapısıyla benzerlik göstermektedir. Cadde 19. yüzyıl Osmanlı mimarisindeki Batılılaşma hareketlerinin özgün örneklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Batıyı yakalamaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu da, Pera'yı yaptığı yeniliklerde öncü olarak kullanmıştır.

1855'te hükümetin kurduğu İntizam-ı Şehir Komisyonu, kenti ondört daireye ayırır ve 1857'de, Batılı anlamda ilk belediye örgütü olarak kurulan ve çalışmaları diğer alanlara model olan; Pera, Galata ve Tophane'yi kapsayan Altıncı Daire-i Belediye oluşturulur. Yaptığı çalışmaların bazıları; 1870 yangınından sonra kagir binanın zorunlu hale getirilmesi ve kamusal alan çalışmaları, Taksim ve Tepebaşı'nda iki park düzenlenmesi ve mezarlıkların kentin dışına Şişli tarafına taşınması, ulaşımı kolaylaştırmak için 1863'te Galata surlarının yıkılması, 1870 sonrasında tramvay hatlarının yapılması, Eminönü-Galata aksının oluşturulması, 1860'larda Pera Caddesi'nin genişletilmesi ve en önemli aks olarak vurgulanması, 1898'de Galatasaray-Tünel arasındaki kısmın da genişletilmesi olarak sayılabilir [18],[20]. Bu

[1] 18 Temmuz 1811 yangını, Firuzağa, Kuloğlu, Tomtom gibi semtlerde, 27 Temmuz 1831 yangını Çukur Mahalle'de çıkmıştır, Dörtyolağzı, Taksim, Tatavla ve Aynalıçeşme semtlerinde birçok ev ve dükkan; 1 Şubat 1857'de Sakızağacı'nda 209 bina yanmıştır. 5 Haziran 1870 yangını Büyük Beyoğlu Yangını diye anılır, Tarlabaşı'ndan Taksim'e oradan cadde boyunca Galatasaray'a kadar yayılmıştır. 500'den fazla büyük bina ve 3000 kadar ev ve dükkan yanmıştır. 13 Mayıs 1873'de Şahkuku Mahallesi'nde Mevlevihane civarında 60 bina, 28 Ağustos 1891'de Hammalbaşı'nda 21 bina;15 Mayıs 1912'de Kumbaracıyokuşu'nda 31 bina, 18 Ocak 1913'de Tatavla'da Büyükakarca'da 28 bina, 6 Aralık 1914'te Kumbaracı Yokuşu'nda 18 bina, 1 Mayıs 1921'de Küçükparmakkapı'da 15 bina yanmıştır. [46]

çalışmaların yanında, bu dönemde 1871-1875 yıllarında, Pera-Galata arasında, Londra ve New York'tan sonra dünyanın üçüncü tünel projesi uygulanır [48].

Cumhuriyetin ilanından sonra, elçiliklerin taşınması ve ticaret alanını yitiren azınlıkların bölgeden ayrılmasıyla Beyoğlu nüfusunda değişim yaşanmaya başlar. 19. yüzyıldaki gayrimüslim ve Levanten yoğunluğu, 20. yüzyılın ikinci yarısında yerini Müslüman yoğunluğuna bırakır. Bu yüzyıl başında, 'Grand Rue de Pera' ismi 'İstiklal Caddesi' olarak değişir. Çevre semtlerin gelişmesiyle birlikte Beyoğlu 20. yüzyıl başlarında hala şehrin önemli merkezlerinden biri konumundadır.

20. yüzyıl ortalarında ise Beyoğlu'nda bir çöküş yaşanır. Kırsal göçle birlikte tüccarların ve zengin ailelerin bölgeye ilgisi azalır, sinemalar kapanmaya başlar. Artık caddede porno filmler, ucuz mal satan dükkanlar ve imalathaneler göze çarpmaktadır.

20. yüzyıl sonunda, entelektüel kesimin bölgeyi sahiplenmesi, İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması, tramvay hattının tekrar getirilmesi; festivaller, sanat galerileri, eğlence mekanlarıyla birlikte Beyoğlu'nda tekrar canlanmıştır.

Beyoğlu'nun geçmişinden günümüze sosyal yapısını, mekansal kullanımlarını ve değişimlerini daha iyi anlayabilmek için kitaplara da göz atmak yararlı olacaktır.

Tarihine geri döndüğümüzde pek de sık anlatılmayan bir özellikle karşılaşırız, bu üzerinde durulması gereken bir noktadır. 1850-1860 arasındaki Beyoğlu'nu Beyoğlulu bir Rum olan Dr. Zoiros Paşa şöyle anlatmıştır:

'Ondokuzuncu asrın ortalarında Beyoğlu cadde, sokak ve evlerinin hal ve vaziyeti, halkın, ezcümle kadınlarının kıyafetleri, giyiniş tarzları bambaşka idi. Caddeler dar, sokaklar yamru yumru idi. Sefarethaneler, konsoloshaneler, zengin Rumların bazı ermeni Katoliklerinin ve İstanbul'da yerleşmiş olan ecnebilerin mükemmel kagir evleri, ve Avrupa'nın ikinci ve üçüncü derecedeki otellerini andırır birkaç oteli istisna edilirse, bütün binalar ahşaptı. Ve bitabii bu binalarda konfor namıyla bir şey aranamaz idi. Cadde ve sokaklar temiz de değildi.' [46; s. 2706]

Pera'nın özellikle 19. yüzyıl ortasından 20. yüzyıl ortasına kadar olan dönemini nostaljik duygularla anan yazarlar, temiz(!) sokaklarında şık kıyafet ve şapkaları ile dolaşan insanların yanında ne orta veya alt sınıftan ne de serserilerden söz ederler. Reşat Ekrem, Pera'nın kaliteli ve lüks yerlerinin yanında kötü işletilen yerlerinden de bahsetmiştir. Pera o zaman da sadece üst gelir grubunun yaşadığı homojen bir yer değildir, heterojen bir yapı içermektedir. Yine de o dönemde bugünkü kalabalığa sahip değildir. Türk kadınları geceleri sokağa çıkamamakta, kamuya açık kent içi gezinti yerlerinde erkeklerden ayrı saatlerde ve sade kıyafet zorunluluğu ile

gezinebilmektedirler. Gayrimüslim kadınlar ise, çok nadir olarak meyhanelere gidebilmektedir. O günkü toplum yapısı; özenli giyim kuşamla çıkılan İstiklal Caddesi gezintilerinin betimlemelerinde gördüğümüz gibi; edebiyatta, ayıklanarak sunulmaktadır. Sokak manzarasındaki orta ve düşük gelir grubundaki insanlar, lüks mağazaların şık vitrinlerinin arkasında kalmakta ve çoğunluktaki kullanıcılarının arasında kaybolmaktadır. Bu anlatım tarzları, nostaljik bir bakış açısıyla bazı yaşam şekillerini gözardı etmektedir**.**

Eser Tutel de, 20. yüzyıl ortalarında Beyoğlu'nu nostaljik olarak anlatmıştır. Kendi dillerini konuşan balıkçı Rum ailelerden, Sahne Sokağı'nın başındaki gayrimüslimler için olan özel domuz kasabından, geceleri sokaklardaki karnavallardan, Arnavut sütçü, Kastamonulu çıracıdan, göçmen seyyar muhallebiciden, Yahudi seyyar makaracıdan, Rumca dua okuyan ve beş vakit namaz kılan anneanneden, Rumca bilmeyen, Anadolu yemeği yiyip Yunan harfleriyle Türkçe yazan Karaman kökenli Rum tanıdıklarından, Atatürk'ün ardından elinde haç, ağzında Türkçe dualarla yas tutan kadından, şık, büyük mağazalardan, eski sinema salonlarından bahseder. Bu anlatımlarda birbiri içine geçmiş kültürleri ve yaşamları görürüz [49].

Bugüne gelindiğinde isimleri ve mekanları değişmiş başka cafeler, restoranlar ve sinemalar caddeyi doldurur. Enis Batur 2000'li yıllardaki İstiklal Caddesi'ni şöyle anlatıyor:

> Gençlerin gözünde bambaşka bir gerçeklik taşıyordu Beyoğlu. Kaktüs'te ya da Café Kafka'da saatlerce tünedikleri; Pandora'da ya da Librairie de Péra'da saatlerce eski-yeni kitapların arasında eşelendikleri; sinsi bir yağmurun altında tek başına, umutsuz Tünel'e dek yürüdükleri; iç açıcı bir bahar gecesi, sevgilisiyle sarmaşdolaş Narmanlı'ya daldıkları; bir gösteri sırasında kovalandıkları, bir başkasında seslerinin kısıldığı; Sultani'nin bahçesinde rock konseri dinledikleri, Galatasaray'da ilk kez Tomris'e ya da Firuzan'a, Asmalımescit'te de Ferit'e ya da Orhan Duru'ya rastladıkları düş panayırıydı burası. Bir seferinde Müjde Ar çıkmıştı şu kapıdan. Onat Kutlar oturmuştu yanlarındaki şu masaya. İskender geçip gitmişti hışımla önlerinden. Şaşkın serseri Baudrillard'ın, Eco'nun yürüdüklerini görmüşlerdi Beyoğlu'nda. Kallavi'de kutlamışlardı okulun bitişini. Şu internet cafede seyretmişlerdi Galatasaray'ın UEFA'daki final maçını. Yakup'ta karar vermişlerdi Amerika'ya gitmeye. Pek azı farkındaydı şimdi: Beyoğlu onlarda, onlara yazılmaktaydı. [10; s.14]

İstiklal Caddesi bazı dönemlerde canlılığını kaybetse de son iki yüzyılda kentin en önemli caddelerinden biri olmuştur ve caddenin önemi, değişen mekansal kullanımlar içinde günümüze kadar gelmiştir. Özerk yapısıyla tarihi yarımadanın karşısında yeralan Galata önemli bir ticaret merkezi iken 18. ve 19. yüzyılda gelişen Pera da bu ticaret merkezinin bir uzantısı olarak oluşmuş ve ticaret, moda ve eğlence merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Burası Batılılaşmanın simgesi olmuş

ve bölgenin fiziksel yapısı da Paris'e benzerlik gösteren bir niteliğe sahip olmuştur. Bölgenin sosyal yapısı ise üst ve orta gelir gruplarından oluşan heterojen bir yapı içermiştir.

Tarihi yarımadadaki yaşamdan farklı olarak Galata ve Pera, İstanbul'da yaşayan insanlar için yasakların ve kuralların karşısında her zaman bir özgürlük alanı olmuştur.

20. yüzyıl ortalarından itibaren burası ya gözden çıkartılmak istenmiş, ya da nostaljik bir bakış açısıyla geçmişinin geri getirilmek istendiği bir kartpostala dönüşmüştür. Bugün, 2000'li yıllarda kentin atardamarı olan bu cadde, içinde barındırdığı farklılıkları ile yeni ve başka bir kozmopolit ortam sunar. Geçmişindeki sosyal yapı ve bugün bu yapıdaki değişimler bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak aktarılacaktır.

4.2 Beyoğlu'nun Sosyal Yapısı

Pera nüfusu, Levantenler çoğunlukta olmak üzere Rum, Ermeni, Yahudi ve Türklerden oluşuyordu. Burada yaşayan, Rus, Bulgar ve Çerkezler de vardı. Levantenler ve diğer gayrimüslimler Taksim-Tünel arasındaki bölgede otururken, Türkler ise Tophane ve Azapkapı bölgelerinde yerleşmişlerdi.

1848 yılında Pera'nın nüfusu, 66.700'ü Müslüman, 70.700'ü de gayrimüslim olmak üzere, toplam 137.400 idi. 1882-1886 yılları arasında ise, 125.000 müslüman, 190.000 gayrimüslim vardı [47].

Azınlıkların içinde en yoğun olan Rumlar'ın Fener'deki Rum-Ortodoks Patrikhanesi dünyada dini ve mali bir yönetim merkezi haline gelmiş, Rumlar da böylece ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştu. Yönetimde de etkin olan Rumlar, üst kadrolarda çalışırken bir kısmı da tüccar veya bankerdi. Rumların diğer azınlıklara göre etkinlikleri daha fazla olmuştur. Ermeniler de Rumlar gibi fetihten sonra İstanbul'daki belli bölgelere yerleştirilmişlerdir. Ermenilerin sayısı Rumlara göre daha azdır. Onlar, 1863'te millet statüsüne kavuşturulmuşlardır. Kuyumculuk, zanaatkarlık ve mimarlık gibi meslekleri olan Ermeniler de devlet görevlerinde yer almışlardır [18].

12. yüzyılda Galata'da İtalyan Yahudileri yaşamaktaydı. Fetihten sonra Anadolu'dan da Yahudiler getirtilmişti. II. Beyazıt döneminde, 1492 yılında İspanya'da Katolikliği kabul etmeyenlerin ülkeyi terk etmesi konusunda zorlanmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na kabul edilen Sefarad Yahudileri de gelmişlerdir. Yahudilere diğer etnik gruplara göre daha hoşgörülü davranılmış, din ve geleneklerine karışılmamıştır. Yahudiler 15. ve 16. yüzyıllarda en parlak dönemlerini

yaşamışlardır. Osmanlı yönetimi dış ilişkilerde, ticari ve mali alanlarda Yahudilerden yararlanmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla onların etkinlikleri de azalmıştır. 18. ve 19. yüzyılda zayıflamış ve gerilemişlerdir. 1830'larda cemaatin başına geçen Avram Kamondo, Yahudileri bu çöküntüden kurtarmaya çalışmıştır. Yahudiler daha çok Kuledibi, Karaköy ve Balat'ta yaşarladı. Tüccarlara simsarlık yaparlardı. Zenginleri de tefecilik yapıyorlardı [18],[47].

Genellikle devlet memuriyeti yapan Türkler ise, Tünel'deki tekke dervişleri, Galatasaray iç oğlanları ve görevli yeniçerilerden oluşuyordu. Onların çoğunluğu Kasımpaşa, Fındıklı ve Beşiktaş civarında yaşıyordu.

Beyoğlu'nun tarihi bölümünde bahsedildiği gibi, Rum, Ermeni, Yahudi ve Türklerin yanında Levantenler de Beyoğlu'nda yaşıyorlardı.

Gayrimüslim vatandaşların sayısı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gittikçe azalmaya başlar. Göçten en az etkilenen Yahudilerin toplam sayısı on sekiz bin dolayında, Ermenilerin ise yaklaşık atmış bin kadardır.

Bugün Rumların, Türkiye'de sayılarının dört bin dolayında olduğu sanılmaktadır. Rumlar ve Ermenilerin büyük bölümü İstanbul'da yaşamaktadır [50]. Gayrimüslimlerin sayılarının azalmasının nedenleri 20. yüzyıl ortalarında yaşanan bir dizi olay ve yasayla ilişkilidir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, İstanbul'daki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan pasaportluların sayısı kat kat artmıştı. Bunların üzerine 100.000 kadar Rus eklenince, Beyoğlu'nun kozmopolit yapısı daha da belirginleşmişti. Elçiliklerin Ankara'ya nakli sırasında (1927-1929) yabancı sayısında biraz azalma oldu. Ancak ilk azalma Lozan Antlaşması ile olmuştur. Bir kısım yabancı o dönemde İstanbul'u terk etmiştir (1923-1925). 12 Kasım 1942'de yürürlüğe giren Varlık Vergisi ile gayrimüslimler ekonomik alanda üstünlüklerini yitirmeye başlamışlar ve bu dönemde az da olsa bir miktar yabancı daha ülkeyi terk etmiştir. 1948'de İsrail'in devlet olmasıyla, 1950'li yıllarda Yahudilerin bir kısmı da İsrail'e gitmiştir [51].

Beyoğlu, 1955 yılında hatırlanmak istenmeyen olaylara tanık olmuştur. Bu yıldaki 6-7 Eylül Olayları'nın nedeni Kıbrıs sorunu ile ilişkilidir. Kışkırtılan bir grup insan Taksim'de gösteri yapmaya başlamıştır. Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığının duyurulması dinamit etkisi yaratmış, Yunanlılara karşı olan gösteri Rumlara ve ardından Ermeni ve Yahudilere de zarar vermeye dönüşmüş, Beyoğlu'nun ve İstanbul'un bazı yerlerindeki (Ortaköy,Samatya ve Fener) dükkan ve işyerleri yağmalanmıştır. Bu olaylar sonrasında Türkiye'yi terk eden Rumlar da

olmuştur ancak bu gidiş kitle halinde değildir. Asıl kitle halindeki gidiş, 1964'te Türk-Yunan ilişkilerinin gene gerginleştiği döneme rastlar. Türk Hükümeti, Türkiye'deki Yunan uyruklu Rumların ikamet izinlerini feshetmiştir. 8600 Yunan uyruklu Rum, ülkeyi terk etmiştir. Onlarla iş ve akrabalık ilişkisi olan Türk uyruklu Rumlar da 1970-1980'lere kadar ülkeden ayrılmaya devam etmişlerdir [51].

Bu olaylar ve yasalar sonucunda, Pera'nın sahipleri değişmeye başlar. Anadolu'dan gelen göçle yeni sahiplerinin bir kısmı, buraya yerleşmeye başlamıştır. Özellikle Rumların nüfusu oldukça azalmıştır. Kentin kozmopolit yapısı 1950-1970'lerde hızla kaybolmuştur.

Gautier, 1852'de İstanbul sokaklarında aynı anda Türkçe, Rumca, Ermenice, İtalyanca, Fransızca, İngilizce konuşulduğunu ve pek çok kişinin bu dillerden birkaçını konuştuklarını gözlemlemişti [35]. 20. Yüzyılın sonuna gelindiğinde ise, İstiklal Caddesi daha farklı gelişmelere tanık olacaktır.

Yeni gelişmeler ve küreselleşme bir bütünleşme durumu olduğu kadar, yerel farklılıkların yeniden ortaya çıkma durumunu da gösteren bir konu olarak karşımıza çıkar. Bunun sonucunda bireyler, toplumsal gruplar ve ulusların kimliğinin ne olacağı sorusu sorulmaya başlanır.

Tarih ve bellek önemli kavramlardır ve bugünün politik durumu içinde farklı okunan kavramlar haline gelmiştir. Bu okumalar geçmişin unutulması ya da farklı yorumlanması olarak karşımıza çıkar.

Küreselleşme sonucunda İstanbul'un imajı ne olacaktır? İstanbul'daki 'yer'lerin özgül niteliklerinin ne olduğu, İstanbul'un yaratılmaya çalışılan imajını belirler. İstanbul, Batı'nın Doğu'daki en önemli kenti iken, Doğu'nun da Batı'ya açılan kapısı durumundadır. Bu durumda çok katmanlı bir geçmişe sahip olan İstanbul'un hangi geçmişi muhafaza edilecektir ve pazarlanacaktır? Ayfer Bartu, *'Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak'* yazısında bu soruları açar [52].

Kültürel miras simgesel bir sermaye olarak kullanılmaktadır. Buradaki geçmişlerin bir kısmı korunmaya çalışılırken bir kısmı da bastırılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişle birlikte İstanbul başkent konumunu yitirir. Laikliğin ve cumhuriyetin simgesi olan yeni başkent Ankara'nın karşısında, İstanbul yozlaşan bir yapı içinde değerlendirilmektedir.

Ayfer Bartu, Bedrettin Dalan'ın Beyoğlu'ndaki yıkımlarını ve bu yıkımlar sırasında Beyoğlu'nun imgelerini ve simgelerini tartışır. Dalan, 1980'li yıllarda İstanbul'u yeni bir metropole dönüştürmek istiyordu. Beyoğlu'nda da kentsel yenileme projeleri düşünülüyordu.1986'da Tarlabaşı Caddesi'nin geniş bir arter olarak açılması ve 1980 sonlarına doğru İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması, birçok 19. yüzyıl yapısının yıkımına neden olacaktı.

Bu yıkımlar Dalan ve Mimarlar Odası arasında bir tartışma konusu olmuştu. Bartu, bu tartışmanın 'modernleşmeciler' ve 'korumacılar' arasında yapılıyormuş gibi görünse de arkasında daha katmanlı sorunlar olduğundan bahseder. Mimari mirasın ne anlama geldiği sorusu farklı düzeylerde okunabilir. Tarih ve geçmiş, politik kavgalarda simgesel sermaye olarak kullanılır. Burada da diğer kentsel canlandırmalarda söz konusu olduğu gibi, geçmiş belirli bir tarzda okunmuş ve yorumlanmıştır. Bartu, 'Beyoğlu kim için canlandırılmak istenmektedir? Beyoğlu kim için neyi temsil etmektedir? Türk, Avrupalı, İstanbullu olmak ne anlama gelir?' sorularına odaklanır [52].

Mimarlar Odası'nın bir kısmı bunun ırkçı bir tavır olduğunu düşünürken, bir kısmı da kentin çokuluslu şirketlere satıldığı düşüncesini savunmuştur. Diğer bir kesim de burada yıkılan binaların eşsiz bir mimari miras olduğunu düşünmektedir. Bunun devamındaki diğer muhaliflerin bir kısmı da Beyoğlu'nun mimari mirası ile ilgilidir. Beyoğlu onlara göre, 19. yüzyıl Avrupa kapitalizmini ve onun yerel halkla ittifakını simgelemekteydi. Mimarlar Odası bu duruşuyla, Dalan ve partisince temsil edilen neoliberalizme karşı, politik muhalefetin bir simgesi niteliğini taşımıştır [52].

Buradaki muğlak ve anlaşılmaz düşünceler, Beyoğlu'nun Türklükle ilgili olmadığı ve taklit yapılardan oluşan bir yer olduğu milliyetçi düşünceleri, Avrupa uygarlığı ile özdeşleşmek istese de, aynı zamanda kendini Avrupa emperyalizmi ile mücadele olarak tanımlamıştır. Oysa ki İstanbul hiçbir bir zaman bir sömürge olmamıştır. [52]

Beyoğlu bir uygarlık ve zarafet simgesi olabiliyorken bazı kesimlerce de bir batakhane olarak görülmüştür. Bunların yanında, Beyoğlu 'yabancı' bir kültürel miras olarak sahiplenilmek de istenmiştir. Beyoğlu gerçek İstanbullular için ise 'kentin köylüleşmesi'dir. Köyden kente göçle çehresi değişen İstanbul'un kentlileri, gelenlerden nefret ederler [52].

Burayı batakhane olarak görenler, yıkımlar konusunda seslerini hiç çıkartmazlarken, nostaljik bir bakış açısıyla Beyoğlu'nu canlandırmak isteyenler de yıkımları onaylamışlardır. Burasının ulusal bir yer olmasını isteyenler de yıkım konusunda aynı tavrı göstermişlerdir. Birbirinden çok farklı düşünceler bu yıkımı

onaylamaktadır. Bu noktada sorulması gereken soru buradaki mimari çevrenin neyi temsil ettiğidir.

İslami söylemde ise bu durum çok farklıdır. Onlar için İstanbul'un tarihi, 1453'te kentin fethedilmesiyle başlar. İstanbul, Osmanlı hakimiyetinin adaletini ve organik birliğini temsil eder. Eski başkentin yeniden canlandırılması da bir simgedir. Onların isteği Batılı bir şehir olma sürecine girmiş olan İstanbul'u otantik güzelliğiyle yeniden görmektir. Beyoğlu onlar için kentteki uyumun bozulduğu ilk yerdir [52].

1994 Yerel Seçimlerinde, İstanbul'un çeperlerinde yaşayanlara hitap eden Refah Partisi, İstanbul Büyükşehir belediyesi ve çoğu ilçe belediyesi de dahil olmak üzere büyük kentte seçimleri kazanmıştır. Kentin eğlence merkezi olan Beyoğlu'nda seçimi Refah Partisi'nin kazanması laik kesimi çok şaşırtmıştır. Burasının ele geçirilmesi onlar için önemli bir simgesel anlama sahip olmuştur. Çünkü burası Batılılaşmanın simgesidir.

Beyoğlu, parti için, hoşgörüye dayanan Osmanlı yönetiminde farklı grupların kozmopolit tarzda bir arada varoluşunun simgesi olmuştu. Refah Partisi herkesi kucaklama düşüncesi ile Beyoğlu'nda Ermeni kiliselerini gezerken, bir taraftan da Taksim Meydanı'nda da bir cami ve İslami kültür merkezi yapmayı planlıyordu. Cami, Rum Ortodoks Kilisesi'nin karşısına yapılacaktı ve Türk milliyetçiliğinin simgesi olan Atatürk Kültür Merkezi ile rekabet edecekti. Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan'a göre yapılmak istenen ,İstanbul'un İslami kimliğinin öne çıkarılmasıydı. Turizm merkezi olan Taksim'e gelenler bir İslam şehrinde olduklarını anlamalıydılar. Cami İstanbul'un gerçek tarihsel mirasını ve misyonunu temsil ediyordu. Bu cami aynı zamanda laikler açısından cumhuriyetin laik ideallerine vurulmuş bir darbe iken devlet açısından da Avrupa Birliği'ne girme konusunda bir tehlikeydi [52].

Beyoğlu'nun simgeleri birbirinden çok farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Küresel politika ve yerel kimlikler kentlerin şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Beyoğlu, bu konular tartışılırken biri yayalaştırılan biri de ana araç ulaşım arteri olan iki caddenin planlanmasıyla 1990'lı yıllara girmiştir.

Sahiplenilen, dışlanan, tamamen silinmek ya da bastırılmak istenen Beyoğlu, tarihi boyunca, İstanbul'un ötekisi olmuş ve bugün de kentteki ötekinin barındığı bir kentsel mekan haline dönüşmüştür. Burada yaşayan herkes birbirine yabancıdır. Özgürlüğün yeri olma özelliğini de buradan alır. Bu yüzden geçmişte ve şimdi politik bakışların odaklandığı yer olma özelliğine sahiptir.

Tanıl Bora, 1940'ların Romantik muhafazakar yazarı Remzi Oğuz Arık'ın Beyoğlu'ndaki kalabalığın neden buraya geldiği ile ilişkili olan bir yazısını alıntılar. Bora, Beyoğlu'nu, modernliğin şehir ve sokaklarla varettiği, Walter Benjamin'in dikkat çektiği, flaneur kuvvetinin bir cazibesi olarak görür:

'Niçin Beyoğlu'nda bu kadar insan var? Niçin bu basık, güneş görmez yerlere memleketin çocukları bu kadar koşuyor da, mesela Aksaray semtinin güneşle, açık hava ile cennetleşen yerleri yangın yeri halinde? Niçin kahve dediğimiz sefil birikinti yeri tipi, İstanbul taraflarında pusu kurmuştur da gazino tipi yalnız Beyoğlu'nda var? Niçin Türk çocuğu, anası, bacısı, refikası, nişanlısıyla dinlenmek konuşmak isterse Beyoğlu'ndaki yabancı çatıların misafirperverliğine sığınabiliyor da içinden çıktığı İstanbul semtinin hiçbir köşesinde o sükuneti, o hürriyeti bulamıyor? Çünkü ötede tesamüh (hoşgörü) var; insanın, vatandaşın kendi gezme, eğlenme ve düşünmesini tanzim etmesinde selahiyet hakkı, hürriyeti orada eski bir an'ane!..' [53; s:70-71]

Bu hoşgörülü yapısıyla İstiklal Caddesi günümüzde farklı toplumsal grupların ve kültürlerin bir arada varolduğu bir çoğulluğa dönüşmüştür. İçinde birçok göçmeni ve 'yabancı'yı barındırmaktadır.

Murat Güvenç'in İstanbul'da yapmış olduğu statü-gelir haritasına bakıldığında en yoksul ve güvencesiz tabakalar Haliç'in güneyinde, Eminönü, Balat, Fener, Eyüp, kuzeyinde, Cihangir, Tarlabaşı, Kasımpaşa, Dolapdere, Sütlüce ekseninde iki paralel kuşakta yoğunlaşmıştır [54].

Beyoğlu kentsel alanının her dönemi, farklı sosyo-mekansal katmanlarla oluşmuştur. 20. yüzyıl sonunda, 19. yüzyıl ve öncesinden daha farklı katmanlarla karşılaşırız.

Ekonomik değişimler ile, kentlerdeki sosyo-mekansal ayrışma daha da büyür. Kentlerde yoksul ve varlıklı kesim arasında bir kutuplaşma oluşur. Beyoğlu kent merkezinde bir yanda yoksulluğun çöküntü alanı olan Tarlabaşı yeralırken diğer yanda orta-üst gelir grubunun yoğunlaştığı ve soylulaştırma, kentsel yenileme (gentrification) ile sosyal değişim sürecinde yer alan Cihangir ve Gümüşsuyu yer almaktadır.

1993 DİE sonuçlarına göre, bölgenin %23'ü İstanbulludur, en ağırlıklı grup %36 ile Karadeniz Bölgesi kökenlidir, %9,2 Sivas kökenli, %8,8 Giresunludur. Murat Güvenç'in araştırma sonuçlarına bakıldığında, İstiklal Caddesi ve çevresinde, İstanbul ve Karadeniz kökenli çözülmemiş topluluklar, Trakya/Balkan/orta Kuzey Anadolu ve farklı kökenden, sahip-sakin, mülksüzler, Karadeniz ve İç Anadolu ağırlıklı varlıklı topluluklar görülür [54],[55].

Gelişmiş ülkelerde de karşılaşılan, kent merkezlerinde sosyo-mekansal yenilenme Beyoğlu'nda da gerçekleşmektedir. Standart orta sınıf yerleşimlerini sıkıcı bulan grup, tarihi kent merkezlerindeki yaşamı tercih etmektedir. (Cihangir Mahallesi, Pürtelaş ve Kılıçalipaşa Mahallelerinin bazı bölümleri) Bunların yanında sanatçılar da bu bölgeye yerleşmişlerdir. Burası kültürel gereksinimlerin karşılanabileceği bir yer olarak değerlenmeye başlamıştır.

Cihangir'de, 1950-60'larda palas tipi geniş ve lüks konutlar inşa edilir, orta-üst gelirli aileler yoğunlaşır. 1970'lerde bu bölgede yaşayanlar Şişli aksına kayar. Aynı yıllarda göç süreci de başlamıştır. Göçle gelen kesim bu bölgeye yerleşirken diğer yandan da fuhuş ve fuhuşla bağlantılı sektörler semtte baskın hale gelir. Semtte suç oranları artmaktadır. Böylece sosyal doku değişir, fiziksel köhneleşme başlar. Üst gelir grubunun son mensupları da bölgeyi terk ederler. 1990 sonrasında bölgede canlandırma ile birlikte yeni bir değişim başlar [55].

Cihangir semtinde yaşayan nüfus oldukça çeşitlidir. Cihangir Caddesi, Akyol ve Susam Sokağı'nın güneyi boyunca çoğunluğu yabancı olan üst gelir grubu yaşarken, Bozkurt, Pürtelaş Sokakları ile Kazancı Yokuşu'nda daha düşük gelir grubu yaşamaktadır. Orta ve orta-üst sınıfın konut alanı olan bölge, Gümüşsuyu, Cihangir, Ömeravni, Kılıçalipaşa ve Pürtelaş Mahalleleri'nden oluşmaktadır [55].

Cihangir ve Tarlabaşı mekansal olarak birbirinden farklı olsalar da yaşamların iç içe olduğu söylenebilir. 1990'daki soylulaştırma (gentrification) öncesinde travestiler Cihangir semtinde yaşıyorlarken (sonradan, sokaklar değerlenince buradan atılmışlardır) [55] şimdi de zenci göçmenlerin bir kısmı Çukurcuma Mahalle'sinde yaşamaktadırlar. Bazı yerlerde yoğunlaşma olsa da, Cihangir'de homojen bir yapı olduğu söylenemez. Orta-üst gelir grubu burada kentteki 'ötekiler' ile birlikte yaşamaktadır.

Çoğu 1925 sonrasında yapılmış olan binaların bulunduğu Gümüşsuyu'nun bu yıllarda barındırdığı sosyal yapı diğer semtlere göre daha homojendir ve daha az değişmiştir. Cihangir semtinde ise, gayrimüslimlerin burayı terk etmesiyle boşalan konutlar, düşük ve yüksek gelirliler tarafından doldurulmuştur.

Cihangir'de bugün tek ve iki kişi yaşayan kişilerin yoğun olduğu görülmektedir. Eskinin orta sınıfından farklılaşan bu yeni orta sınıfın özelliklerinden biri, bekar ya da çocuksuz çiftlerden oluşmasıdır. Bu, metropoldeki bireyselleşmeyi göstermektedir. Ortalama yaş 36'dır. Bölge sakinlerinin %50'sini lise ve üniversite mezunları oluşturmaktadır. Vasıflı işgücü statüsüne sahip bir nüfusu barındırmaktadır [55].

Semt ikamet açısından değerlendirildiğinde oldukça hareketlidir. Sürekli değişen kullanıcıları vardır.

İstanbul'un merkezinde bir konut alanı olan Tarlabaşı, yoksulluğun sürekli arttığı bir bölgedir. Alt gelir gurubu tarafından kullanılmaktadır. Bu bölgede homojen bir yapı görünmez. Tarlabaşı, Batı literatüründe yoksullukla birlikte tartışılan sınıf-altı (under-class) kavramıyla örtüşen nüfus yapısına sahiptir [55].

Burada da gayrimüslimlerin boşalttığı binalar, 1960'lardan sonraki göç sonrasında alt gelir grubunun yerleştiği yerler olmuştur. Tarihine baktığımızda da burası genelde Rumların yaşadığı bir bölge olarak, Pera'nın daha düşük gelir grubunun yaşadığı bir yerdi. Konutlar daha mütevaziydi.

Tarlabaşı nüfusunun büyük bölümü İstanbullu görünmektedir. Buraya göçeden ailelerin çocuklarının çok fazla olmasıyla, kayıtta İstanbul doğumlu görünenler çoğunluktadır. Doğu kökenliler %38'dir [55]. Yerleşenlerin çoğu 3-5 sene oturmaktadırlar. Beyoğlu'nun geçici ve değişken yapısı konut alanlarında da karşımıza çıkar.

Göçle gelenler merkezdeki iş alanlarına daha rahat ulaşabildikleri için zorunlu olarak burayı tercih etmektedir. Onlar, kent çeperinde yeralan gecekondulardaki yaşamın maliyetini karşılayamamaktadırlar. Tarlabaşı'nda kiralar daha ucuz ve burası her yere daha yakındır. Bölgede çok çocuklu olanlar Güneydoğulu ailelerken, tek yaşayanlar, Beyoğlu'ndaki eğlence mekanlarında çalışan nüfustur [55].

Stefano Boeri'ye göre 'küresel bağlılık' ve 'hareket', sınırların çoğalmasını sağlamaktadır. 1990 sonrası geliştirilen sınır politikaları ile birlikte küresel eşitsizlikler ve çok-kültürlülük dünya kentlerini şekillendirmektedir. Ulusal geçişliliğin yoğunlaştığı coğrafyalarda, fragmanlaşmış kentsel göstergeler, farklı düzeydeki kent yaşayanları tarafından yaratılan zaman-mekan farklılığı ve birçok yerel mekanın aynı anda, bir arada varolduğu heterotopyalar çok-çeşitli kimlikli özneler yaratmaktadır [56].

Savaştan ya da kötü yaşam koşullarından kaçan üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşları Batı'ya ulaşmak için göç etmektedirler. Yasadışı yollarla girilen ve bir 'geçiş' mekanı olarak görülen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Burası onlar için, kaçtıkları savaş ve kötü koşullardan sonra, ilk özgürlük mekanıdır.

Hamburg diye Haydarpaşa Garı'na bırakılan göçmenler için İstanbul, belki birkaç gün belki de 3-4 sene geçici olarak kalabilecekleri bir 'geçiş' mekanına dönüşmektedir. Afrikalılar, İstanbul'un merkezinde ayrık alanlarda yaşamaktadırlar.

Müslüman olanlar; Sudanlılar ve Somaliler, Aksaray'da daha güvenli sayılabilecek evlerde yaşarlarken, Nijeryalılar Tarlabaşı'nda fare deliği denebilecek yerlerde yaşamaktadırlar [56],[57]. Tepebaşı'nda yaşayan göçmenler/mülteciler, çingeneler, travestiler, transseksüeller ve fakir Türkler İstanbul'un bir 'geçiş' mekanında bir araya gelen, birbirinden farklı 'ötekiler'i oluşturmaktadır.

Bir kamp olarak düşünülürse, bu alanlara kentte yaşayan başka biri giremez. Hukukun geçersiz olduğu bu alanlarda iktidar ve güç ilişkilerinin daha farklı yürütüldüğü görünmektedir. Göçmenler için kısa süreli bir güvenliği sağlıyorsa da bu alanlar hem 'içindekiler' hem de 'dışındakiler' için güvenliksiz alanlara dönüşmektedir.

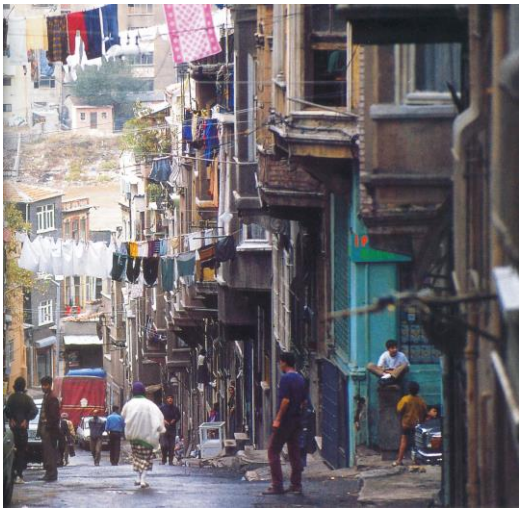
1990 sonrası yeni sınır politikaları ile oluşan bu 'kamp'lar (kamp: savaş mültecisi olan ya da bu tarz bir şiddete maruz kalmış birçok insanın ortak sosyal travmaları paylaştığı bir yer), birçok farklı ulusal, etnik ve dini kökler barındıran insanların yaşamları üzerinde belirli bir denetimin oluşturulduğu mekanlar olmaktadır. Sistemin içine 'katılarak', sınırında 'bırakılma' süreci kentin merkezinde belirsiz alanlar oluşmasına yol açmıştır [56]. Bu ara/arada mekanlar sosyal dönüşümü ifade etmektedir. Heterotopik yapısıyla Tarlabaşı, İstanbul'un merkezinde ama 'sınır'da bir mekan olarak tanımlanabilir:

Elizabeth Grosz, bu mekanların arada kalmış kimlikler etrafında oluştuğunu, günümüz kentinin geleceğe dönük oluşum halinde bir sürece gireceğini belirtmektedir. 'Arada mekanlar' şeylerin olmamış halini içeren, yıkıcı olanın, çekişmenin mekanı; her türlü kimlik sınırlarının uçlarıdır. Günümüzde farklı din, etnik, dillere sahip grupların küresel kentlerde, birlikte nasıl yaşayacağı nasıl ortak mekanlar oluşturacağı, kentsel bağlamda daha can alıcı soru olmaktadır… 'Beraber yaşama' ütopyasının çelişkilerini içeren kamusal alanı ve dil-iktidar-kimlik yapılarını sorgulamak… [56; s.43]

İran'dan kaçıp New York'a yerleşen yazar-araştırmacı Behzad Yaghmaian küreselleşme üzerine ekonomik-politik çalışmalar yapmaktadır ve 'sınır politikaları ve göçmenler' üzerine yazmaktadır. Araştırdığı konu göçmen ve mültecilerin deneyimleri ve mekanla ilişkileridir [57]. Yasadışı zenci göçmenlerin İstanbul'daki konaklamaları, polis ve onların sınırdan geçmelerine yardım edenlerce kontrol edilmektedir:

'İstanbul'da göçmen ve mülteciler, onların sınırdan geçmelerine yardım eden kişiler tarafından tutulan evlerde yaşıyorlar. Türk ev sahipleri de bu durumdan faydalanıp küçük bir odayı pahalıya kiraya veriyor ve sonuçta 10 kişi bu odayı kullanmak zorunda kalıyor. Göçmenler neredeyse, polis, Türk vatandaşları ve kaçakçılar tarafından sömürülüyorlar. Bu şekilde sınırdan geçene kadar belirsiz bir süre ikamet ediyorlar. Kendileri için oluşturulmuş sınırları aşmadan bu bölgelerde yaşıyorlar, polis ve yardım eden

kişilerce kontrol edilerek. Bu aslında adı konmamış bir mülteci kampı. Belirsiz,görünmez duvarlarla çevrili bir kamp.' [57; s.38-45]

Şekil 4.3. Tarlabaşı, Sakız Ağacı Caddesi, 20. yüzyıl sonu. [50]

Beyoğlu'nun bu semti, 21. yüzyılda İstanbul metropolünün kırılganlığını gösteren bir 'öteki-aykırı (Foucault'un deyimiyle sapma'ya uğramış-heterotopik alan)' mekana dönüşmüştür. Bu tür mekanlar metropol gündelik hayatının tekdüze zaman-mekanının ve tekrarlarının arasında bir çatlak olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki farklı dünyaların biraradalığı, yanyanalığı, ötekinin ötekisi olarak görünür ve bu görüntü kent merkezinde bir kolaj gibidir. İstiklal Caddesi'nin aydınlatılmış, parlak vitrinli cephelerinin arasından arka sokaklara ve özellikle de Tarlabaşı'na geçildiğinde ürkütücü, karanlık ve kirli mekanlarla karşılaşılır. Burası farklı bir dünyadır, bir çok dili içinde barındıran bir yerdir.

Behzad Yaghmaian Aksaray'da göçmenlerin yaşadığı bölgede, birbiri içine geçmiş milletler, İngilizce, Rusça, Arapça, Farsça yazılar ve işaretler ile donanmış dükkanlar ve bu dükkanlarda para olarak dolar ve euro'nun geçerli olduğundan bahsetmektedir. Tarlabaşı, Kasımpaşa ve Aksaray, kentteki ötekiler için hem belirsiz hem de güvenli yerlerdir. Burada onlar diğer ana cemaat ve topluluklardan yalıtılmış durumdadırlar… Mülteci ve göçmenler barındıkları yerlerde yaşamakta ve gerekli olduğu zaman çıkmaktadırlar [57].

Yaghmaian, Tarlabaşı ile Taksim'in birbirinden çok farklı olduğunu, hatta farklı ülkeler gibi olduğunu (bu farklılığı bir uçuruma benzetir) söylese de bu gözlem ve tanımlara tekrar bakmak gerekir. Tarlabaşı'ndaki yaşam koşullarını Taksim, İstiklal Caddesi ve çevresi ile karşılaştıracak olursak bir farklılık görmemek mümkün değildir ancak bu bir ayrışma, mekansal ve soysal bir ayrışma gibi değildir. Çünkü göçmenler, Tarlabaşı'nda yaşadığı kadar Çukurcuma'da da yaşamaktadırlar. İstiklal

Caddesi'nde, sokaklarında ve içmekanlarında zenci göçmenlere de sıkça rastlanmıştır. Göçmenler bu caddeye gelenler arasına katılmaktadırlar.

İstiklal Caddesi'nde ara ve arka sokaklardan birinde çok rahat oturup çay içebiliyorken, hemen onun yanındaki sokağa girmek pek mümkün olamayabiliyor. Kent içindeki büyük ölçekli yanyanalıklar (Tarlabaşı-Cihangir), İstiklal Caddesi ve yakın çevresinde, sokak hatta yan yana duran iki bina, iki mekan kadar küçük ölçekli olabiliyor. Burada farklılıkların biraradalığı söz konusudur: Göçmenler, orta sınıf entelektüeller, üst gelir grubu Cihangir'de bir arada yaşamaktadır.

Tarlabaşı'nda yaşayan ötekiler, 1950'li yıllarda başlayan göçle gelen, özellikle de 1990'lı yıllarda göç etmiş Doğulu ailelerden de oluşmaktadır. Hişyar Özsoy, 'Şehrin Esmerleri' yazısında Tarlabaşı'ndaki midye dolmaları ve Mardinli midye dolmacıları anlatırken Tarlabaşı'ndaki yaşamdan da bahsetmektedir:

'Tarlabaşı ve Beyoğlu'nun arka sokakları şimdilerde, Şener Şen'in Eşkıya filmiyle başlayan yeni bir sinema geleneğinde, Okan Bayülgen'in Hemşo gibi filmlerinde yer ve dekor olarak pazarlanıp tüketiliyor. Sokağın sağında ve solunda karşılıklı dizilen eski apartmanların altından geçenler hemen her zaman Kürtler, 'Çingeneler' (Romanlar), Afrikalılar, travestiler ve fahişeler. Aynı mekanı paylaşsalar da, bu karmaşıklıkta değişik kategorilerdeki insanlar pek alışamamışlar birbirlerine. Herkes bir diğerinin farklılığı üzerinden kuruyor kimliğini. Başka bir ifadeyle, toplumsal hayat sürekli olarak 'ötekilerin' kendilerinden olmayanı 'ötekileştirmesi' üzerinden kuruluyor.' [58; s.106]

Özellikle 90'ların başlarında köylerinden kaçanlar daha çok İstanbul'a ve İzmir'e yerleşmiştir. İçlerinden Mardin, Batman ve Diyarbakır'a gidenler de olmuştur. Buraya gelen bu köylülerin bir çoğu midye dolma işiyle uğraşmaktadır. Midye dolmalar, kadınlar tarafından Tarlabaşı'ndaki binaların bodrum katlarında yapılıp, evin gençleri tarafından satılmaktadır. İstanbul'a geldiklerinde üç dört aile aynı evi paylaşırken sonradan durumu düzelenler ayrı evlere çıkmaktadırlar [58].

Tarlabaşı'nın Mardinlileri, 'hiçbiryer'li olamayan insanlar olarak göçmenlerin yaşadığı ötekilik duygusunu paylaşmaktadırlar. Özsoy, kentin bu bölgesindeki ötekilerin farklı mekansallıklarının iki ayrı yaşamı bir araya getirdiğini söyler:

'Etnik köken, ırk, din, sınıf ve cinsiyet gibi toplumsal kategorilerin Tarlabaşı'ndaki konfigürasyonu son derece karmaşık. Tarlabaşı'nın dar ve yokuşlu sokakları, bu karmaşıklık içinde tariflenen toplumsal kategorilerin 'en dibindekiler'i farklı zamansallık ve mekansallıkları yan yana getirerek örgütlemiş.' [58; s.106]

Şimdiye kadar Beyoğlu'nun geçirdiği sosyal dönüşümler anlatılmaya çalışılmıştır. Bölgenin kullanıcılarındaki bu değişim, onun açık ve değişken yapısı içinde yeni

farklılıklara olanak sağlamaktadır. Nostaljik bakış açısının tehlikeli alanından günümüz kentsel mekanlarının yapılarını anlamaya çalışmaktan kaçınılmalıdır. Yeni kültür ve yaşam şekilleri, bu kentsel alanın bir direnç mekanı olarak 2000'li yıllarda önemli bir alan haline geldiğini göstermektedir.

İstiklal Caddesi bu iki farklı yapıdaki (Cihangir ve Tarlabaşı) alanın arasında bir geçişi temsil etmektedir. Bu alanlarda yaşayanlar, İstiklal Caddesi'nde, kültürel etkinliklere ve alışverişe gelen diğer kentlilerle çarpışmaktadır. İstiklal Caddesi farklı kültürden ve etnik yapıdan gelen bu insanların gün boyunca geçtiği bir deneyimsel alana dönüşmektedir. Bu deneyimleme, farklılıkların birbirleriyle olan iletişimi ve etkileşimi ile ilgilidir.

4.3 Bir Direnç Mekanı Olarak Beyoğlu-İstiklal Caddesi

Fransa'da 18. yüzyıl sonundaki devrim ile kamusal mekan, özgürlüğün mekanı haline gelmişti ama özgürlük mekanı devrimci bedeni pasifleştiriyordu. Halkın oluşturduğu kalabalıklar, Devrim'in kamusal olayları sahnelediği büyük açık hacimlerde gittikçe pasifleşiyordu. Devrim düşmanlarının giyotinden geçirilmelerini seyreden kalabalık, bu ceza sahnelerini seyrederken uyuşuyordu. Kalabalık kolektif bir röntgenci haline geliyordu. İdamları seyretmek için büyük kalabalıklar oluşuyordu. Burada halkın direncini kırmak isteyen bir hareket vardı. Halkın tekrar başkaldırmasından korkuyorlardı: [3]

'Direncin üstesinden gelmeye, engelleri ortadan kaldırmaya, beyaz bir sayfa açmaya çalışan özgürlük bedeni uyuşturur. Bedeni uyaran özgürlük, bunu saf-olmayışı, güçlüğü ve engeli özgürlük deneyiminin kendisinin birer parçası olarak kabul ederek yapar. Özgürce her yere gidebilme ve dolaşabilme yeteneği, modern deneyimin –kaçınılmaz hayal kırıklıkları yaratan, toplumsal, çevresel ya da kişisel direnci haksızlık olarak gören deneyimin- büyük bir bölümünü işgal etmiştir. İnsan ilişkilerinde rahatlık, konfor, 'kullanıcı dostu' olmak bireysel hareket özgürlüğünün garantileri olarak görünmeye başlanmıştır. Oysa direnç insan bedeni için temel ve zorunlu bir deneyimdir. Beden zorlukla baş etmeye uğraşırken canlanır.' [3; s.277]

Modern yaşamda da kentlinin direncinden kurtulunmak istenmiş ve planlamacılar otoyolların yerini belirlerken yerleşim bölgelerini iş bölgelerinden, zengin kesimleri yoksul kesimlerden ve farklı etnik kesimleri ayıracak şekilde alanların içinden geçirmişlerdir. Kentliye sunulan imgelerle lüks konut alanları pazarlanmaya başlanmıştır. Konforun ve rahatlığın içinde, mal bolluğu içinde pasif bedenler kentte dolaşmaya başlamıştır.

Hayat hergün çatışmayı en aza indirme, sınırlama ve ondan kaçma çabalarıyla dolmuştur. İnsanlar çatışmalardan kaçtıkları gibi karşılaşmalardan da kaçarlar. Kentliler dokunma duyusu yoluyla yabancı olanı hissetmekten de korkmaktadırlar. Teknoloji de kentlileri bu riskten uzak tutar [3]. Direnç bu yolla zararsız hale getirilmiş olur. Kentsel mekanın fragmanlara ayrılması bu durumu güçlendirir.

Siyasi beden, Atinalılardan itibaren, tarih boyunca iktidar uygulamış ve bunu kent formuna yansıtmıştır. Demokrasinin ortaya çıktığı yer olarak bilinen Atina'da, kentin siyasi mekanlarında metaforik bir anlam içeren çıplaklık, sadece erkeklere özgüyken, ilk Yahudi gettolarının ortaya çıktığı Rönesans Venedik'inde beden sadece Hıristiyanlara mahsus düşünülmüş, Yahudiler ve diğer 'yabancılar' mekanların içine hapsedilmişlerdir [3]. Kent, tarihi boyunca, bir iktidar yeri olmuştur. Ancak kent bu iktidarın karşısında direnç mekanı olarak da karşımıza çıkar. Kent karşıt yapılarla varolur; o, otorite ve öznenin karşılaştığı yerdir.

Bu ikili yapı Atina'da da görünür. O dönemde kent içinde tartışanlar sadece erkeklerdi. Kadınlar da Atina'da erkeklerin işgal ettiği iktidar mekanının yanında kendilerine bir alan yaratmışlardı. Bu mekanlar içteydi; ya bir çatı arasında ya da bir mağara deliğinde [3]. Bu mekanlar hakim düzenden geçici olarak dışarı çıkılan yerlerdi. Bu mekanlar hakim düzenin karşıt mekanlarıydı.

Kent mekanındaki karşıtlıklar otoriteye karşı direnç, sıradana karşı aykırı, sapmaya uğramış, yoldan çıkmış, 'ben'e karşı 'öteki', merkeze karşı çeper olarak karşımıza çıkar. Postmodern ortamda, bu karşıt veya aykırı, parçalı dünyalar yan yana, üst üste gelir. Kent mekanı bu karşıtlıkların çarpıştığı karmaşık bir yapıya sahip olur. Bu kentsel durum Foucault'un 'heterotopya' kavramıyla açıklanabilir. Bu kavram açıklanmaya çalışılırken, kavramın ifade ettiği '*standart dışına çıkma'* durumu üzerinde durulmalıdır. Bu, kentteki 'öteki' mekanla ilişkilidir. Bu, bir kriz ya da dönüm noktasını göstermez, bir sapmayı, yoldan çıkma durumunu gösterir.

Foucault, bizim eşzamanlılığın, yan yana durmaların, yakınlığın, uzaklığın ve dağılmaların çağında olduğumuzu söyler:

'Biz homojen ve boş bir mekanda yaşamıyoruz, tersine hayali bir aurayla kaplanmış bir mekanda yaşıyoruz. Tranparan ya da karanlık, düzensiz, karmaşık, zirvenin mekanı ya da çamurun derinliklerinin mekanı… Bu mekan heterojendir. Şeylerin boşlukta oluşturduğu bir mekan değil, bunların birbiri ile olan ilişkilerinin düzenidir. Örneğin geçişin düzenlerinin tanımlandığı yollar, trenlar (bir noktadan diğerine geçtiğimiz yerler), geçici duraklama yerleri: cafeler, sinemalar, sahiller.' [59]

Foucault, bazı yollarla diğerleriyle uzlaşan, bazı yollarla diğerleriyle çelişen iki mekandan bahseder: ütopya ve heterotopya:

'Ütopyalar gerçek mekanın olmadığı düzenlerdir, onlar toplumu mükemmel sunar. Ve onlar gerçek mekanlar üzerinden üretilirler. Onlar toplumun gerçek düzenlerini hem sunar hem de tersine döndürür. Heterotopya ise, bir aynanın ütopyasıdır. Benim içinde olmadığım, benim görüntümü oluşturan, benim varolmadığım yerde bana bakmama izin veren… O, gerçek ya da hayalidir.' [59]

Foucault, kentin kendisini ve içinde barındırdığı mekanları heterotopya kavramıyla açıklamaktadır. Dünyanın çokkültürlülüğü, heterotopyayı oluşturur. Bu kavram, kültür ile eşzamanlıdır ve hiçbir zaman yokolmadan, farklı fonksiyonlara bürünür. Kutsal ya da yasaklanmış yerleri içinde barındırdığı gibi, yersizliği, bilinmeyen yeni oluşumları, sapmayı (standart dışına çıkmayı) da içinde barındırır. Heterotopya, bir yerde birbirine zıt ya da birbirine uymayan farklı mekan ve yerlerin 'yanyana gelmesi'nin gücüdür. Foucault, mezarlıkların, sıradan mekanların yanında bir 'öteki' mekan olması örneğini verir. Bunun yanında sapmaya uğramış mekanlar arasında, huzur evlerini, psikiyatrik klinikleri, hapishaneleri sayar [59].

O, aynı zamanda heterotopya kavramını, zamanla da ilişkilendirir. Zamanın dışında olan yerler (müzeler, kütüphaneler), zamanla sınırlı, geçici olan yerler (kent çeperlerindeki boş alanların festivallerle dolması gibi) ve tatilköyleri (hesaplanan zaman) [59]. Heterotopya, açık uçlu bir sistemdir. Bir mekanın standart dışına çıkabilmesi ya da 'öteki' olabilmesi için bunun karşıtı yani standart olan da gereklidir. Heterotopya genel toplumsal yapıdan ayrılmış mekanları gösterir, bu mekanlar otoriteye karşı direniş mekanlarıdır.

Heterotopya kavramındaki karşıtlıklarda görüldüğü gibi, kentin karşıt kavramlarla açılanabileceği söylenmişti: Otorite ve direnç. Kentte direnç ve otorite bir arada bulunur. Devlet otorite ile toplumu birarada tutmaya çalışırken, kentteki cemaatler, komüniteler (göçmenler, kentte oluşan gruplar, 'öteki'ler yani toplumsal düzenden dışlanmış olanlar, transeksüeller, gay ve lezbiyenler yani marjinal gruplar) de bu otoritenin karşısında yer alırlar. Bu insanların oluşturdukları mekanlar, genel toplumsal yapıdan ayrılmış mekanlardır.

Lefebvre, farklılıkların varolduğu bu yapıya benzer mekanların, homojenleşen krallığın çeperlerinde oluştuğunu söyler. Onun bahsettiği mekanların heterotopik bir yapısı vardır ve bu mekanlar kent çeperlerindeki gecekondu mahalleleri gibi dışlanandır. Lefebvre, bu mekanların gündelik hayatın dönüşümünü sağlayacağını düşünmektedir. Homojenleşmenin güçlerinin bulunduğu alanlar bu farklılıklarla doldurulmalıdır [60].

Lefebvre, Latin Amerika'nın gecekondularını örnek verir. Bu alanlar, kentlerin burjuva bölgelerinden daha yoğun bir toplumsal yaşam gösterir. Bu toplumsal yaşam farklıdır, sadece, kendini-savunma savaşları olarak devamlılığını sağlar, modern formların içinde sınıf mücadelesinin bir alanında bir saldırı olarak devam eder… Burada mekansal bir ikilik vardır. Bu ikili mekan, politik gücün ikiliğini doğurur- *düzen ve patlamanın dengesi.* Bu yapı, hegemonik mekanları zayıflatabilecektir. Çarpışan ikilik; (sebep olunan farklılık) ve aykırılık/doğaüstülük (üretilen faklılık) arasında bir değişim durumudur, asla sona ermez, bir ideoloji tarafından düşünülen denge çevresinde devam eder [60].

Lefebvre'in çeperlerle ilgili düşünce ve tanımlarının yanında merkezlere ilişkin düşüncelerine de bakmak yararlı olacaktır. Lefebvre, kent merkezinde oturmayı tercih edenleri, yalıtılmışlıktan kaçan ve ona direnen *pasif direnişçiler* olarak görür. Kent merkezinde oturanlar, geçmişten faydalanırlar. Kentin imgesel varoluşu, karşılaşmalar ve pratik birçok etkinlik çeperdeki yaşama göre kentsel yaşamı ve gündelik hayatı yakalar:

'Kentsel imgesel, zamanın ve mekanın uyarlanmasını yüceltir. Kent sakinleri, gösterilenlerden pek az kopan bir gösterenler kitlesini ellerinde tuttuklarından 'merkeziliğe' sahip çıkarlar. Burada, Paris'in merkezinin herhangi bir caddesinde popüler dilin diriliğini, canlılığını, zenginliğini yakalayabiliriz. Kim bilir daha ne kadar sürer bu… Eski kentlerin merkezinde ve özellikle toplumsal olarak yükselmiş bazı ayrıcalıklı mekanlarda (Paris'te St Lazare Garı veya Boulevard St-Michel, belki St-Germain-des-Pres ve Champs-Elysees; Milano'da Piazza del Duomo'daki Galleria; Newyork'ta Times Square'dan Central Park'a kadar olan kısım) gördüğümüz şey, üslup izleriyle birlikte sürüp giden eski zaman hayatı mıdır? Bu eski zaman hayatı nostaljilere yaslanarak; gündelik hayatın ortaya çıkışına, biçimsel olarak parçalanmış şehrin çevrelerde, müstakil evlerin bulundukları yerlerde, yeni sitelerde ve yeni yerleşim birimlerinde tam olarak gerçekleşmesine pasif bir biçimde direnmekte mi? Orada bir vaat, bir haber görülemez mi? [25; s. 123-125]

Kent hayatında farklı sınıflardan gelen insanların bir araya gelebilecekleri ve toplanabilecekleri mekanlar vardır. Merkezler, kentsel olanı içinde korur. Buralarda insanlar arasındaki iletişimin bir anlamı vardır. Bu iletişim, birikmiş olan direnişleri açığa vurur.

Metropolün içinde barındırdığı, farklılık ve ötekiliği anlamaya çalışmak için yeni toplumsal hareketlere bakmak gereklidir. Kadınlar, eşcinseller, ekolojistler, siyahların protestoları taşıdıkları özgürleştirici potansiyelleriyle gündelik hayatın dönüşümü için bir alan oluştururlar.

'Farklılığın Oluşturduğu Mekanlar (The Spaces That Difference Makes)' makalesinde Edward Soja ve Barbara Hooper farklılığın yeni kültürel politikalarıyla ilişkili olarak, Afrikalı-Amerikalı kültürel eleştirmen ve felsefecilerin tartışmalarına odaklanarak kent margin'lerindeki (sınır), marjinal grupların yaşamlarını incelerler. Bu grup, feminist ve beyaz olmayan eleştirmenlerden oluşur. İstiklal Caddesi ve çevresindeki 'ötekiler ve öteki mekanları' tartışmak açısından bu makaleyi incelemek yararlı olacaktır.

Kent mekanında hegemonik süreçler vardır. Egemen olan sınıf, kent mekanını hegemonik bir araç olarak kullanır. Haussmann'ın Paris'i planlamasında görüldüğü gibi hegemonyayı sağlayabilmek amacıyla da kentsel mekan örgütlenir. Kent mekanında hegemonik ve karşıt-hegemonik güçlerin karşılaşması söz konusudur.

Afrikalı-Amerikalı bireysel, radikal düşünceler, direncin çoklu topluluklarının ve farklı zıt pratiklerin 'yeni karşılaşılan mekan ve yerlerini' yaratan politik toplulukların yapısını açmaktadır. Onların postmodern bakış açısı, dünyanın her yerindeki (global ve yerel olandan) radikal toplumsal hareketin gücünün alanlarını araştırır [61].

Soja ve Hooper, 'farklılığı kim ve nasıl meydana getirir' sorusunu sormuşlardır. Farklılığın kültürel politikaları, yeni ya da eski, somut ya da hayali formlarıyla mekandaki ve toplumdaki iktidarın çalışanları üzerinde yükselir. Hegemonik iktidar, bireylerin ve toplumsal grupların arasındaki farklılıkları basitçe manipule etmez, o aktif olarak, hakimiyetin devamlılığını sağlamak için (bir anahtar strateji olarak) farklılıkları üretir ve yeniden üretir. Karşıt-hegemonik güçler, hegemonik iktidarın izin verdiği ölçüde varolabilir. Buna karşın, aynı zamanda hegemonik iktidarın çalışanlarınca onların maruz bırakıldığı, egemen olunduğu ve sömürüldüğü ve onların ayrılmış 'ötekiliği', farklılaşmalara ve bölünmelere karşı mücadele eder. Bu farklılaşma, bölünme ve mücadele, düzensiz bir gelişim olarak çoğalır [61].

Bu gelişim mekansaldır. Farklılığın (Cins, cinsel tercih, ırk, sınıf, bölge, ulus vb.) üretimi, hem hegemonik (muhafazakar, düzen gözeten) hem de karşıt-hegemonik (direnç gösteren, düzen-değiştiren) kimlik politikalarını oluşturur. Karşıt hegemonik güçler, 19. yüzyıl ortasından itibaren sınıf, ırk, etniklik, ulusallık ve sömürge durumu ya da cinsiyet konularında gelişen bir öznellik olarak karşımıza çıkar. Bunlar bir direnci ifade eden kimlik politikalarıdır. Bu dönemdeki direnmenin kimlik politikaları Marxist düşünceler, çeşitli toplumsal hareketler, ikili yapıya karşı (burjuva-proleterya, kapitalizm-emek, ben-öteki, özne-nesne, sömüren-sömürülen, beyaz-siyah, erkek-kadın, çoğunluk-azınlık, heteroseksüel-homoseksüel gibi) benzer yollar izledikleri için bir araya gelirler [61].

Soja ve Hooper'ın eleştirisi, bu *ikili yapıdaki düzeni değiştirmeyi amaçlamaktır*. Toplumsal olarak yapılanarak, bu ikili strüktürler, 'hegemon'a (farklılığın kültürel politikalarının çeşitli zıt formlarını kapsayan en genel terimleri kullanan) karşı 'ast'ın hakimiyetini yapılandıran kimliğin politikası yoluyla toplumsal ve kültürel değişime dönüşmelidir. Soja, *radikal öznelliklerin bir araya gelmesinden* bahsetmektedir [61].

Çoklu etnik gruplar ya da kadınların oluşturduğu parçalı dirençler, ırkların ya da azınlıkların oluşturduğu parçalı farklılıklar tanınmalı ve radikal toplumsal değişim sürecinde stratejik olarak değerlendirilmelidir. Radikal feminizm, modern Marxizm gibi radikal öznellikler yeniden tanımlanmalıdır [61].

Soja burada öznel modernist kimlik politikalarından değil, yeni oluşan ve birleşen çoksesli bir postmodern duruştan bahsetmektedir. Bu direncin radikal postmodernizminin arkasındaki amaç, modernist radikal politikaların geri çekilen eğilimini dirençlerin çoğulluğunun güçlenmesi doğrultusunda hareket eden yeni kültürel kimlik ve farklılık politikalarını meydana getirmektir [61]. Farklılığın düzensizliği ve yeniden oluşumu sınırlarda (margin), sınırlandırılan ve marjinalleştirilen bir ittifaktır. Burada dirençlerin çoğulluğu söz konusudur. İkili yapıdaki postmodern eleştiriler değil daha kompleks yapıdaki bir anlayışa ihtiyaç vardır. Soja hooks'tan alıntı yapar:

> Bu radikal açıklık bir kenar, sınır (marjin)dir. Bu mekanlarda bir şeyin varlığı gereklilikten çok zorunluluktur. Bu mekan 'güvenli' değildir. Birey daima risk altındadır. Birey, direncin bir topluluğuna ihtiyaç duyar.' [61; s.145-9]

Burada, Bell hooks (1990), farklılığın yeni kültürel politikaları için gerçek ya da hayali 'öteki mekanlar' olasılıklarını açar. Bu yaratıcı yeniden mekansallaşma, bir metafordan ya da soyut olarak görünmeden daha fazlasıdır. O, parçalı ve ayrılmış direncin topluluklarından çok birleşen bir yapı, çeşitlilik, çoğulluğun gücü doğrultusunda kavramsal yenileme olasılıkları ve yeni kültürel politikaların zemininde duran bir mekandır [61]. Onlar, açıklığın bir mekanı olarak kenti yeniden haritalamak isterler. Homojenliğin karşısında heterojen bir biraradalık isterler.

Sonuç olarak, şimdiye kadar, Foucault'un, Lefebvre'nin, Soja-Hooper'in tanım ve tartışmaları aktarılmaya çalışılmıştır. Burada bahsedilen mekanlar (heterotopya, sınır (margin)) İstiklal Caddesi ve yakın çevresindeki alanda birleşmektedir.

Foucault, heterotopya olarak nitelendirdiği mekanların içinde tren, yol gibi bir uçtan bir uca giden 'geçiş' mekanlarından bahsetmişti. Bu tezde İstiklal Caddesi bir 'temas, geçiş bölgesi' olarak değerlendirilmektedir. 'Geçiş' mekanı olma durumu

zamanla da ilişkilidir. İstiklal Caddesi ve yakın çevresindeki kullanıcılar tezde aktarılmaya çalışılmıştır. Farklı sosyal statü, din, dil, ırk ve etnik kökenli insanların geldiği bu caddede anagövde (iş, eğlence, alışveriş, kültürel etkinlik için gelen) içinde marjinal grupların sayısı az kalır. Onlar aynı zamanda sürekli değişirler. Farklı sat, gün, ay, yıl içinde farklı marjinal gruplar bu caddede görülürler.

Biz İstiklal Caddesi'ne ana gövdenin gözüyle bakacak olursak, marjinal grupların sayılarının azlığının farkına varırız, ve eğer biz marjinal grupların gözüyle kalabalığa bakarsak ötekinin ötekisi olarak marjinal gruplar için 'öteki' olan, kendisinin dışında neredeyse tüm kalabalıktır. Burada odaklanılan, kalabalığa bakış farklılığıdır.

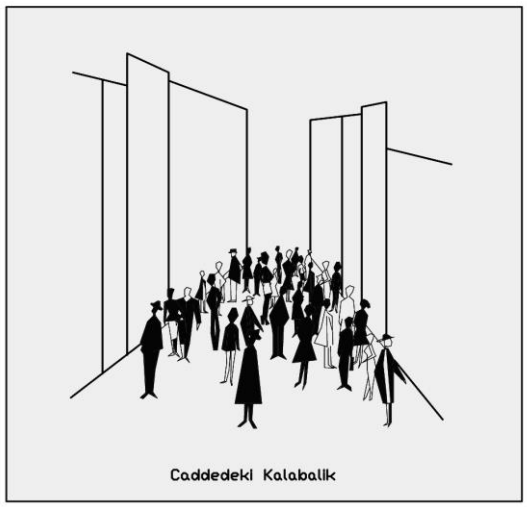
Zaman-mekan birlikteliğinde değerlendirildiğinde İstiklal Caddesi ve çevresindeki değişkenlik ve geçicilikle, o bir trenin içmekanına benzetilebilir [62]. Tüm metropolü dolaşan, her durakta duran ve bu duraklarda yolcuların sürekli inip bindiği, değiştiği bir tren, 24 saat dolaşan bir tren.

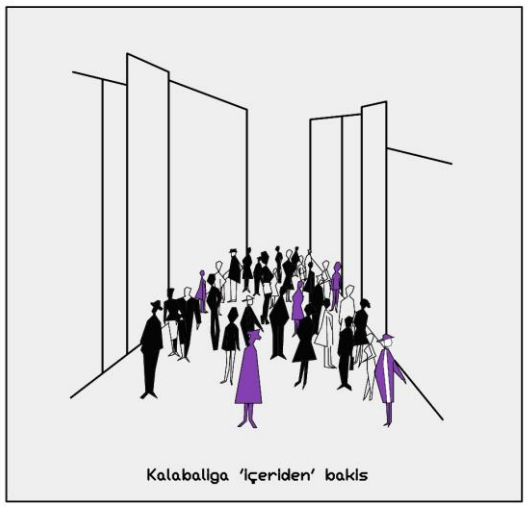
Son olarak Soja'nın sınır (margin) mekanına değinmek gereklidir. Bu noktada sorulacak soru İstiklal Caddesi'nin bir bölge olarak nasıl tanımlanması gerektiği sorusudur. Burası bir merkez midir, bir çeper midir yoksa bir sınır mıdır? Burası, bir merkez ve bir çeperin sınırını oluşturur. Ancak bu sınır, sadece İstiklal Caddesi olarak değerlendirilmemelidir, bu sınır, *İstiklal Caddesi ve çevresi olarak, Tarlabaşı ve Cihangir'in üst üste bindiği bir 'temas' bölgesidir.*

Burası bir sınır olma özelliği ile zor ve riskli bir yerdir. Karşıtlık ve belirsizliklerle doludur. Tehlikelidir ama aynı zamanda yeni olasılıkları da içinde barındırır.

Bu mekan, karşıt-hegemonik söylemin üretiminin merkezi bir yeridir. Burada yeni dünyalar için radikal perspektifler yer alır. İstiklal Caddesi, hem direncin hem de baskının alanıdır. Bu mekan bir *dayanışma* mekanı olarak da karşımıza çıkar:

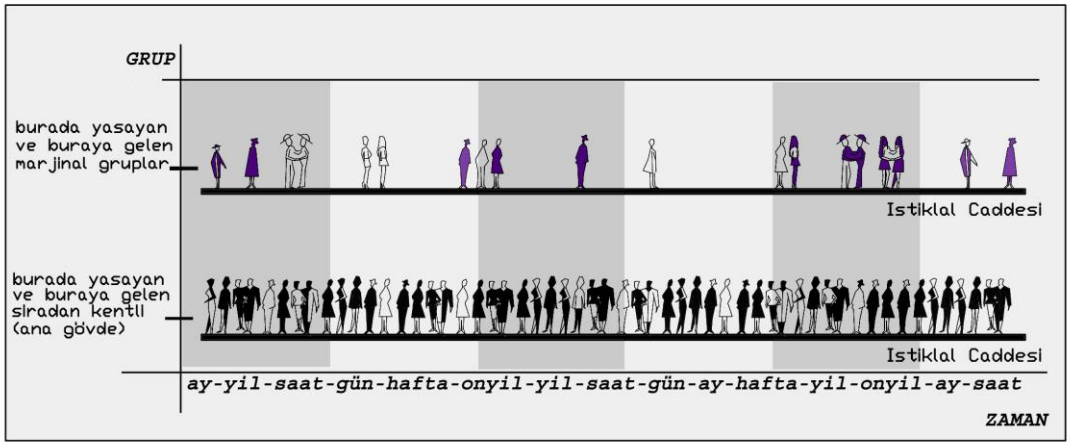
> İstiklal Caddesi'nde kadın örgütleri eylemler yapıyor. ÖDP Kadın Koordinasyonu ve LambdaİstanbulEşcinsel Sivil Toplum Girişimi üyelerinin protestosu, 4 Eylül 2004'te Galatasaray Postanesi önünde yapıldı. Siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri Türk Ceza Yasası'nda yapılmak istenen değişiklikleri TBMM'de süren zina tartışmalarını protesto etti. Kadın Koordinasyonu üyesi Birsen Özsoy, bekaret kontrolü ve zina konusundaki tartışmaların kadının mağduriyetini arttıracağını söylerken, eşcinseller de hayatlarını olumsuz yönde etkileyen hiçbir maddenin değiştirilmediğini belirttiler. İnsan onuruna uygun şekilde yaşamaları için bireysel özgürlüklerinin sağlanması gerektiğini vurgulayan eşcinsel sivil toplum örgütü adına konuşan Öner Ceylan, 'Ayrımcılık hallerinin dile getirildiği maddeye 'cinsel yönelim' ibaresinin yeniden eklenmesi şart diye konuştu. [63; s. 5]

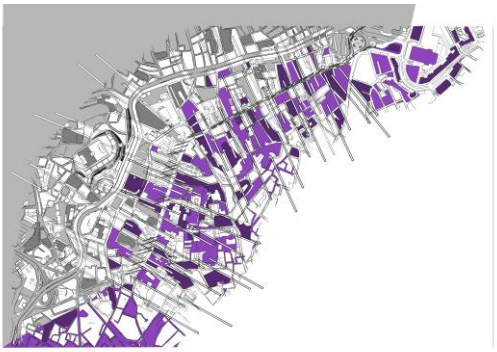

Şekil 4.4. Kalabalığa içeriden ve dışarıdan bakmak

Şekil 4.5. Marjinal gruplardaki değişkenlik

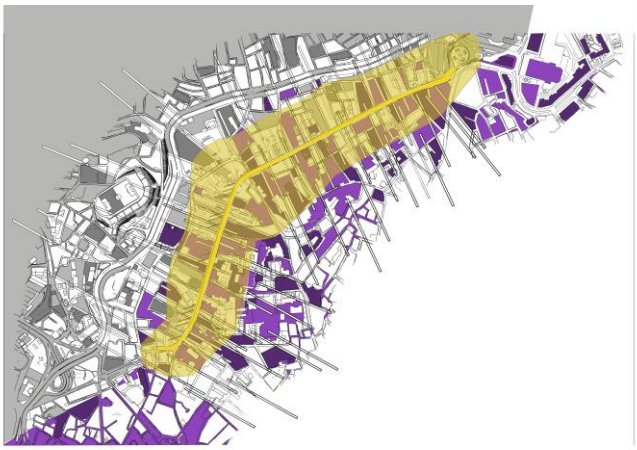
Burada iki ayrı grubun bir araya gelip ortaklaşa yaptıkları bir protesto ile karşılaşırız. Radikal öznelliklerin kimlik ve direnci burada çoğalır ve çeşitlenir, birbiriyle ilişki kurar ve birleşir. Farklılıkların bir araya gelmesiyle çok çeşitli bir kullanıcı kitlesi ile karşılaşılır.

Şekil 4.6. Farklı fiziksel ve sosyal yapılardaki Tarlabaşı-Cihangir.

Şekil 4.7. Tarlabaşı-Cihangir arasında kalan İstiklal Caddesi

Şekil 4.8. Bir sınır ve 'temas' bölgesi olarak İstiklal Caddesi ve yakın çevresi

Burası gündelik hayatın sıradanlığının ve hegemonik güçlerin oluşturduğu toplumsal düzenin bir eleştirisini geliştirme olanağı sağlar. Bununla birlikte caddedeki çeşitlilik marjinal yaşam alanları sağlar. Caddenin gösterdiği direnç, marjinal kimliklerin oluşumu için elverişli mekanların ve çoksesli direniş gruplarının oluşumunu ve dayanışmasını sağlamaktadır.

Cumartesi Anneleri'nin eylemleri bu direnişlerden biridir. Onlar, 200 hafta boyunca her cumartesi Galatasaray Lisesi önünde toplanmışlardır. Kocabıçak, burada kimlik politikalarının nasıl mekansallaştığı sorusunu sorar. Kimlik oluşum süreci mekansal bir süreçtir. Kimliklerin şekillenmesinde kentsel mekanda bir 'direniş' içinde bulunulur. Mekanda kimliğin bu dönüşümü, Hetherington tarafından 'kimliğin diğer oluşumu' olarak adlandırılmıştır. Daha önce hiçbir eylemde bulunmamış annelerde, radikal direnişçi kimliğine doğru bir değişim gerçekleşir. Bu kimlik dönüşümü, Hetherington'ın kentsel alanda direnişte bulunmak örgüsüyle örtüşmektedir [64].

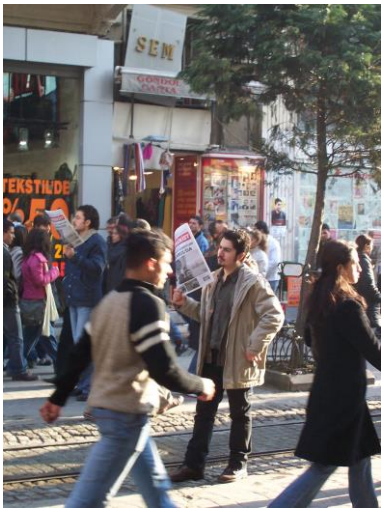
Şekil 4.9. Galatasaray Meydanı'nda güvenlik güçleri, 2004.

Şekil 4.10. İstiklal Caddesi'nde kadın protestosu. [65]

Şekil 4.11. Cumartesi Anneleri. [65]

Şekil 4.12. İstiklal Caddesi'nde illegal yayın dağıtan öğrenciler

Caddedeki mekanlara ve yaşamlara baktığımızda, burası aynı zamanda hem meşru olan hem de meşru olmayanı içinde barındırmaktadır. İstiklal Caddesi, kitapçılar, sahaflar ve yayınevleri ile yasal bilginin sunulduğu bir yer iken, sokakta dağıtılan bildiri ve gazetelerle yasadışı yayınların da mekanı olur [64].

Politik direnişçilerin yanında, tinerciler, uyuşturucu satıcıları, sokak çocukları, serseriler, kapkaççılar, evsizler, işportacılar da sokakta dolaşmaktadırlar. Caddedeki bu farklı ve çeşitli yüzler içmekanlarda da görünmektedir.

Kesitlerde karşılaşılan çeşitlilik İstiklal Caddesi'nin karşıtlıklarla oluşan yapısını ortaya koymaktadır. Lüks mekanlar ile salaş mekanların yan yana olduğu, sergi salonlarının hemen yanındaki binada zenci göçmenlerin bulunduğu, oturulup çay içilen cafelerin hemen yan sokağında fuhuş yapıldığı, biraz ileride gay ve lezbiyen barın olduğu sokakta, Rum ilkokul ve Ermeni Lisenin karşı karşıya konumlandığı, siyasi parti merkezleri ve sivil toplum örgütleri, dernekler ve odaların birçoğunun burada olması, bu caddedeki birbirinin ötekisi olan insanların nereye dağıldığını göstermektedir.

Şekil 4.13. Galatasaray Meydanı, gençler için oturma ve toplanma mekanı, 2004.

Şekil 4.14. Çoğunlukla Galatasaray-Tünel arasında görülen tinerci çocuklar, 2004.

Kesitlerin sayısal sonuçlarına göre, 11 vakıf, 24 dernek İstiklal Caddesi'nde yer alıyordu. 3 birlik, 3 oda, 4 sendika, 3 lokal, 6 parti merkezi vardı. Bir toplanma mekanı olan caddede insanların toplandıkları mekanları görmek açısından isimleri aşağıda verilmiştir: Hür Demokratlar Derneği, Küba Dostluk Derneği, Cerrahpaşa Halk Sağlığını Koruma Derneği, Halkevleri Derneği, Deniz Hukuku Derneği, Türkiye Genç İşadamları Derneği, 'Hür ve Kabul Edilmiş' Masonlar Büyük Locası Derneği, Tiyatro Oyuncuları Derneği, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Yurttaş Kadınlar Girişimi Derneği, Türkiye Sivil Emekliler Derneği Merkezi, Senaryo Yazarları Derneği, Atatürk Kültür Merkezi Derneği, Araştırmacılar Derneği, Hatay İli Samandağ&Antakya İlçeleri Yardımlaşma Derneği, İstanbul Kadınlar, Kuaförler Derneği, Folklor Derneği Lokali, Görsel Sanatlar Derneği Lokali, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği, Tarihi Bölgeleri Tanıtım Derneği ve Lokali, Sakatlar Derneği,

Beyoğlusporlular Derneği, Umut Çocukları Derneği, SESAM, Oyuncular Meslek Birliği, Mimarlar Odası, Türk Ticaret Sendikası, DİSK SİNE SEN, Banka Sendikası, Özel Okullar Birliği, MHP Lokali, ÖDP Partisi, ANAP İl Başkanlığı, TKP, EHP, CHP, Üniversite Öğrencilerine Yardım Vakfı, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul Kültür-Sanat Vakfı, Türkiye Sinema ve Audiovisuel Vakfı, Türkiye Sinema Vakfı, İstanbul Filarmoni Derneği ve Vakfı, İktisat Heinrich Böll Vakfı, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Türkiye Anıt Çevre, Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul Sanayi Odası Vakfı, YEKÜV Eğitim ve Kültür Vakfı.

Kentteki ötekilerin de yaşadığı bu bölgenin belleklerimizdeki imgesi de önemlidir. Burası hep birbirine yabancı insanların bir arada yaşadığı bir yer olmuştur ve bunun yanında geçmişinde İstanbul'un ötekisi olan bir yerdir. Pera Yunanca'da 'öte, çok uzak' anlamına gelen bir kelimedir. Ayfer Bartu Pera'yı anlatırken Elliot'tan bir alıntı yapar:

'İstanbul'un tek hareketli semtleri olan Pera ve Galata hiçbir ülkeye ait değildir, ama aynı zamanda her ülkeye aittir: buralarda her ülke kendi yasalarını uygular, kendi ibadetini yapar, kendi parasını kullanır, kendi mektuplarını kendi dağıtır. Çeşitli bankalar, konsolosluklar ve sefaretler,çarşılar, kiliseler ve şapeller, bu arada belirli günlerde semaya duran Mevlevi dervişleri hep buraya yerleşmiştir. Sakalar, hamallar, insanı akşam yemeğe çıktığında, Bath'daki yaşlı hanımlar misali, keyifli bir tahtırevan yolculuğuna çıkaran adamlar; Arnavutlar, Küçük Asya'dan gelmiş oduncular, acem merkep sürücüleri, Hırvat ve yerli Türkler, dünyada eşi görülmemiş çokdilli bir nüfus oluştururlar. (Elliot,1893) [52; s.45]

Fatih'ten başlayarak bu semtlerde ya da yakın çevresinde Müslüman mahalleleri oluşturularak gayrimüslimler denetim altına alınmışlardır. 17. yüzyılda, Azapkapı, Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı'da Müslüman mahalleleri yer almaktaydı [18]. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında genç Türk erkeklerine Galata Köprüsü'nün öteki yakasına geçmesi yasaktı. Geçenlerinse okuldan atılma tehlikeleri vardı [43]. Burası görüldüğü gibi aykırı yaşamları içinde barındırması sebebiyle hep uzak durulması ya da denetlenmesi gereken bir yer olmuştu. Bu denetleme ve bastırma isteği önceki bölümde bahsedilen 1994 seçimlerinde de karşımıza çıkmıştı:

Beyoğlu'nun yeni belediye başkanının aldığı ilk tedbirlerden biri, meyhanelerin sokak ya da kaldırımdaki masalarını kaldırtmak oldu. Meyhane sahipleri, vitrinlerine içeriyi göstermeyen türden perdeler koymakla yükümlü tutuldu. Bu yasak popülist bir retorikle gerekçelendiriliyordu: dışarıda yemek yiyemeyecek olan yayalar böylelikle sokakta daha rahat dolaşma imkanı bulacaktı. Olaydan birkaç gün sonra laiklik yandaşları Nevizade Sokağı'nda bir oturma eylemi örgütlediler… Belediye başkanı birkaç hafta sonra sokağa masa konulmasını kabul etmek zorunda kaldı. [66; s. 93]

Ötekilerin ve farklılıkların burada toplanması mekansal bir olguya işaret etmektedir. Bu mekansallık bellekle de ilişkilidir. Burası imgesel varoluşuyla gündelik hayatın alışkanlıklarına ve tekdüzeliklerine karşı bir direnç mekanı olarak ortaya çıkmaktadır. İstiklal Caddesi hem kendisi bir direnç mekanıdır hem de direnç mekanlarını içinde barındırmaktadır. Hegemonik güçler ve karşıt-hegemonik güçlerin çarpıştığı İstiklal Caddesi ötekilerin ve farklılıkların iletişimini, karşılaşmasını ve dayanışmasını sağlamaktadır. Bu yapısıyla cadde kentliye açık ve değişken bir alan sunmaktadır.

Bundan önceki bölümde, çalışma alanının diğer yüzü olan tüketim mekanları incelenmiş ve tartışılmaya çalışılmıştı. Tüketim ve direnç olarak iki karşıt yapıyı içinde barındıran İstiklal Caddesi ve yakın çevresi hem nostaljik bir tüketim mekanı hem de bir direnç mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Tezin başlangıç aşamasında odaklanılan nokta, kent merkezlerinin algı ve temsillerine ilişkindi. İki boyutlu olarak algılanan ve temsil edilen kentsel mekanlar üçboyutlu bir araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. İlişkilerin, soru ve sorunların görülebilmesi üçboyutlu bir araştırma ile mümkün olabilir. Bir alanın kesitler üzerinden okunması, o alanın üçboyutlu algısını sağlar. Kesitler, iç-dış ilişkisi, kamusal alan, yarı kamusal alan ve özel alanların ilişkilerini, mekansal kullanım ve kullanıcı ilişkisini görebilmeyi sağlamaktadır. Bu çalışma, İstiklal Caddesi ve yakın çevresinin üçüncü boyutunu vermeyi amaçlamıştır.

İstiklal Caddesi'nde alınmış olan 60 kesit, farklı incelemelerin yapılabileceği açık uçlu bir çalışmanın ürünüdür. Tez, kalabalığa ilişkin soruların cevaplarını vermeye çalışmıştır. Buraya gelen kalabalığın kim olduğu, bu kalabalığın niye buraya geldiği ve nereye dağıldığı sorularının cevapları verilirken iki ana başlık altında mekansal kullanımlar değerlendirilmiştir: tüketim ve direnç. Bu bölümlerden önce, dünya kent merkezlerindeki durumu görmek ve incelemek amacıyla kentlerin kalabalıkları ve caddeleri incelenmiştir.

Dünya kentlerindeki kent merkezleri ile ilgili yazılarda ve tartışmalarda, bu kentsel alanların, kaçınılmaz bir son olarak, turistik ve nostaljik bir tüketim mekanına dönüştüğü görünmektedir. Bu alanlar için Boyer, *yeni kurulan sahne* metaforunu kullanmaktadır. Karşıtlıkların varolduğu teatral kentin yokolmasının karşısında neo-teatral kent, kentlerin kaybolan kalabalığının karşısında sahte görüntüsü ile yeni kent ve bu yeni kentin yeni kullanıcıları, yeni kitlesi ortaya çıkmaktadır. Bu kentte herkes tüketicidir.

Kent merkezlerindeki bu oluşumun yanında izole edilen ve yalıtılan alanlar kenti oluşturan bir diğer olgudur.

İstanbul'un kent merkezi olarak İstiklal Caddesi için nasıl bir tanımlama yapmak gerekir? Bu alanı tanımlamakta, diğer kent merkezlerinin tanımları yetersiz kalmaktadır. Bu alan, İstiklal Caddesi ve yakın çevresi, Batı metropollerinin neo-teatral kent merkezleri ile birebir örtüşmemektedir. Burada bahsedilen kent merkezleri homojen bir kalabalıkla doludur. Ancak İstiklal Caddesi'nin, buraya gelen

kalabalık açısından değerlendirildiğinde, heterojen bir yapı içerdiği görülür. İstiklal Caddesi için mekansal bir tanımlama yapmak gerekirse, teatral ve neo-teatral kent manzaralarının aynı anda varolduğu söylenebilir.

Bu anlamda, İstiklal Caddesi, varoluşuyla, Koolhaas'ın bahsettiği yalıtılmış, boşalmış, sessiz, durağan ve bir geçiş mekanına dönüşmüş kamusal alan dönüşümüne direnmekte, Lefebvre'nin istediği gündelik hayatın dönüşümüne olanak sağlayacak bir zemine sahip görünmektedir. Burası, bir tüketim mekanı olarak gündelik hayatın örgütlendiği, yönlendirildiği bir kentsel mekan olma durumunu yaşıyor olsa da, tekdüzelik, bilinçsizlik ve gösteri ile açıklanan kentsel yaşamı değiştirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel, buranın kullanıcılarının onun tarihi ile kurdukları ilişkiye de dayanmaktadır.

Boyer'in bahsettiği, Soja'nın margin bölgelerinde olabileceğini savunduğu, çoklu seslerin bir arada varoluşunu yaşayan İstiklal Caddesi ve yakın çevresi, karşıtlıkların bulunduğu bir kentsel mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Burası hem bir tüketim mekanı, kendisinin bir imaj olarak tüketildiği nostaljik bir tüketim mekanı, hem de bir direnç mekanı, bir kentsel mekan olarak direnen ve direnç mekanlarını içinde barındıran bir alandır.

Kentsel mekan, tarih boyunca iktidarın yeri, hegemonik ve karşıt-hegemonik güçlerin çarpışma alanı olmuştur. İstiklal Caddesi'nde bu güçlerin çarpışması sürekli gündelik hayatta karşılaşılan bir durumdur. Protesto ve eylemlerin yanında yaşam şekli ile farklılık gösteren insanların da varlığı bu alanda görünmektedir. Toplum kurallarına, egemen olan iktidarın yönlendirme ve uygulamalarına direnen, pasif ya da aktif olarak, insanlar seslerini duyurabilmek ya da yaşamak için bu alanı tercih etmektedirler.

Buraya gelen kalabalık çeşitlilik sergiler. Bu alan, bir iş, alışveriş, kültür ve eğlencenin merkezidir. Kalabalığın büyük çoğunluğunu, buraya tüketme amaçlı gelen insanlar oluşturur. Sıradan kentlinin yanında, bu anagövdeden ayrılan ve dışlanan marjinal gruplar da buraya gelmeyi ve yerleşmeyi tercih eden kalabalığa dahil olurlar. Burası aynı zamanda kentteki 'öteki'nin de mekanıdır.

İstiklal Caddesi ve yakın çevresi, üç boyutlu mekansal araştırmanın yanında dördüncü bir boyut olarak zamanla da ilişkilendirilmelidir. Mekansal sonuçlara bakıldığında, geçicilik, çeşitlilik ve karmaşa sergileyen bir manzarayla karşılaşılır. Bunun yanında cadde, sürekli ve büyük bir hızla değişmektedir. 15 gün, bir ay, üç ay ya da bir yıl gibi süreçlerde görülen değişimler, ortaya çıkıp kaybolan ya da yer

değiştiren mekanlarla dolar ve boşalır. Burada, yoğunluk, doluluk ve boşluk bir aradadır. Restore edilen ya da tadilattaki binaların sayısı çok fazladır.

Restorasyonların, kentsel canlandırmanın ve gentrification (soylulaştırma) süreçlerinin yanında caddenin üst katları çürümektedir. Cepheleri temizlenmiş, içinde lüks mekanların yeraldığı binalarla, pitoresk bir güzelliği de içinde barındıran yıkık ya da harap binalar yan yana durmaktadır.

İstiklal Caddesi, farklı köklerden kopup gelen, alt gelir grubunun yerleşim alanı olan Tarlabaşı ile genel olarak orta-üst gelir grubunun yaşadığı Cihangir arasında kalır. (Cihangir, Çukurcuma'da yaşayan zenci göçmenlerle ve farklı gelir grubundan insanlarla homojen bir yapı içermez.) Fiziksel, mekansal ve sosyal olarak birbirinden farklı olan bu iki alan İstiklal Caddesi ve yakın çevresinde biraraya gelmekte ve üstüste binmektedir. Cadde ve yakın çevresi bir sınır (margin) olarak bu iki alanın temas ettiği yerdir. Burası bir ara mekandır. Karşıtlıkların çarpışması, sadece İstiklal Caddesi'nde değil yakın çevresindeki içmekanlarda da yaşanmaktadır. Bu alan, bir merkez ve bir çeperin sınır çizgisini oluşturur.

İstiklal Caddesi aynı zamanda, kentlinin 'kent'le temas ettiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada bahsedilen 'kent'le söylenmek istenen *metropol yaşantısıdır.* Bu alan, Türkiye'nin tek metropol gerçekliğinin yaşandığı kent olan İstanbul'un en önemli merkezlerinden biri olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

[1] **Dökmeci, Vedia; Çıracı, Hale,** 1990. Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Turing, İstanbul.

[2] **Boyer, M. Christine,** 1996. The City of Collective Memory, The MIT Press, London.

[3] **Sennet, Richard,** 2002. Ten ve Taş, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

[4] **Berman, Marshall,** 1994. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul.

[5] **Benjamin, Walter,** 2002. Pasajlar, çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[6] **Simmel, Georg,** 2003. Modern Kültürde Çatışma, sunuş David Frisby, çev. Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.

[7] **Baudelaire, Charles,** 2003. Modern Hayatın Ressamı, sunuş Ali Artun, çev. Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul.

[8] **Tallack, Douglas,** 2000. City Sights: Mapping and Representing New York City, *in Urban Space&Representation,* pp. 24-38, Eds. Maria Polshow & Liam Kennedy, Pluto Press, London.

[9] **Gilloch, Graeme,** 2002. Benjamin's Moscow, Baudrillard's America, *in The Hieroglyphics of Space: Reading and Experiencing The Modern Metropolis,* pp. 164-184, Eds. Neil Leach, Roudledge, London and New York.

[10] **Batur Enis,** 2004. Üç Beyoğlu, *Bir Beyoğlu Fotoromanı,* s. 6-15, Eds. Eminoğlu M., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[11] **Freely, John,** 2000. Al Gözüm Seyreyle, *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul,* s. 6-17, çev. Celal Üster, Türkiye İş Bankası, İstanbul.

[12] **Mumford, Lewis,** 2000. Sidewalk Critic, Lewis Mumford's Writings on New York, Eds. Robert Wojtowicz, Princeton, New York.

[13] **De Cauter Lieven,** 2003. The Capsular Civilization: On the City in the Age of Fear, pp. 10-40, NAi Publishers, Belgium.

[14] **Lefebvre, Henri,** 1997. The Production Space (Extracts), *in Rethinking Architecture,* pp. 138-146, Eds. Leach Neil, Roudledge, London and New York.

[15] **Ellin, Nan,** 1999. Postmodern Urbanism, Princeton Architectural Press, New York.

[16] **Harvey, David,** 1996. Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.

[17] **De Meyer, Dirk, Versluys, Kristiaan,** 1999. The Urban Condition: Space, Community and Self in The Contemporary Metropolis, General Introduction, pp. 8-148, 010 Publishers, Rotterdam.

[18] **Akın, Nur,** 1998. Ondokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

[19] **Bilgin, İhsan ve Karaören, Mehmet**, 1993. İkili Yapıda Bir Şehir, *İstanbul Dergisi,* **7,** 36-39.

[20] **Çelik, Zeynep,** 1996. 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[21] **Akpınar, İpek Yada,** 2003. Pay-i Tahtı Sekülerleştirmek: 1937 Henri Prost Planı, *İstanbul Dergisi,* **44**, 20-25.

[22] **Onurkan, İlhan,** 1993. Turist Gözüyle İstanbul, *İstanbul Dergisi,* **6**, 54-57.

[23] **Keyder, Çağlar, Öncü, Ayşe,** 1993. İstanbul Yol Ayrımında, *İstanbul Dergisi,* **7**, 28-35.

[24] **Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.)** 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

[25] **Lefebvre, Henri,** 1996. Modern Dünyada Gündelik Hayat, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.

[26] **Lefebvre, Henri,** 1996. Critique of Everyday Life, volume I: Introduction, Verso, London and New York.

[27] **Sönmez, N. Onur**, 2004. Durumcular, Muhalefet İçin Bir Mimarlık, *Yüksek Lisans Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[28] **Debord, Guy,** 1996. Gösteri Toplumu ve Yorumlar, çev. Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[29] **Kahraman, Hasan Bülent,** 2003. Kitle Kültürü ve Kitlelerin Afyonu, Agora Kitaplığı, İstanbul.

[30] **Rendell, Jane,** 2002. The Pursuit of Pleasure: London Rambling, *in The Hieroglyphics of Space: Reading and Experiencing The Modern Metropolis,* pp. 103-124, Eds. Neil Leach, Roudledge, London and New York.

[31] **Radikal Cumartesi Eki,** 2004. İstanbul'un İki Kalbi, 23 Ekim, **417**, 1,6-7.

[32] **Chaplin, Sarah; Holding, Eric,** 2002. Addressing The Post-urban: Los Angeles, Las Vegas, New York, *in The Hieroglyphics of Space: Reading and Experiencing The Modern Metropolis,* pp. 164-184, Eds. Neil Leach, Roudledge, London and New York.

[33] **Aytar, Volkan,** 2003. 'McDonald's Gibisi Yok' mu? Küreselleşme, Yerelleşme ve İstanbul'da 'Ayaküstü' Yemek Mekanları, *İstanbul Dergisi,* **47**, 116-118.

[34] **Aydinli, Semra, Akpınar, İpek,** 2002. Authenticity As a Tension of Global and Local Values, *Locating and Placing 'Authenticity',* University of California at Berkeley, pp. 73-90.

[35] **Pamuk, Orhan,** 2004. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[36] **Yaşar, Hatice,** 10 Ocak 2005. Yalnızlık Çağı, Radikal.

[37] **Güner, Deniz,** 2004. Cisimleşmiş Özenti, *Yeni Mimar Mimarlık Gazetesi,* **5**, 3.

[38] **Karvar, Orhan; Telci, Mustafa,** 2004. Galatasaray'ın Küçük Paris'i, *Bar Magazin Dergisi,* **32**, 16-17.

[39] **Akın, Nur,** 2004. Yeni Markiz'in Düşündürdükleri, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **23**, 48-53.

[40] **Enginöz, Yasemin K.,** 2004. AK's Danışmanlık'ın Yeni Oluşuma Bakışı, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **23**, 52-53.

[41] **Evren, Süreyya,** 2004. Fazla Babalar Çocuklarıyla Nerelerde Dondurma Yerler?, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **23**, 50-51.

[42] **Dimril, Rebia,** 2004. Sanal Bir Serüven, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **23**, 49.

[43] **Kayra, Cahit,** 1990. İstanbul, Zamanlar ve Mekanlar, Ak Yayınları, İstanbul.

[44] **Soykan, Ömer N.,** 2003. İstanbul ve Müzik, *İstanbul Dergisi,* **45**, 57-61.

[45] **Yenal, Engin,** 2004. Üç Beyoğlu, *Bir Beyoğlu Fotoromanı,* s. 17-21, Eds. Eminoğlu M., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[46] **Koçu, Reşat Ekrem,** 1961. İstanbul Ansiklopedisi, s.2702-2722, c:5, İstanbul.

[47] **Durudoğan, Seza**, 1998. XIX. Yüzyılda Pera/Beyoğlu'nun Ekonomik, Kültürel ve Politik Yapısının Mimariye Etkileri, *Doktora Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[48] **Deleon, Jak,** 1993. Pera-Galata Arasındaki Yer altı Köprüsü: Bir Tuhaf Asansör, *İstanbul Dergisi,* **7**, 143-146.

[49] **Tutel, Eser,** 1998. Beyoğlu Beyoğlu İken, Oğlak Yayınları, İstanbul.

[50] **Başlangıç, Celal,** 1995. İstanbul Azınlıkları: Dağılan Mozaik, *Atlas Dergisi Özel Sayı*, 94-99.

[51] **Cezar, Mustafa,** 1991. XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, Akbank Ak Yayınları, İstanbul.

[52] **Bartu, Ayfer,** 2000. Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak, s.43-59. *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında,* der. Çağlar Keyder, Metis Yayınları, İstanbul.

[53] **Bora, Tanıl,** 2000. Fatih'in İstanbul'u: Siyasal İslam'ın 'Alternatif Küresel Şehir' Hayalleri s.60-77. *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında,* der. Çağlar Keyder, Metis Yayınları, İstanbul.

[54] **Güvenç, Murat,** 2000. İstanbul'u Haritalamak: 1990 Sayımından İstanbul Manzaraları, *İstanbul Dergisi,* **34**, 35-40.

[55] **Han, Nazlı**, 2002. Beyoğlu Tarihi Konut Bölgesi'nde Sosyo-Mekansal Ayrışma, *Yüksek Lisans Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[56] **Tan, Pelin,** 2004. Sınır Politikaları ve Kente Bakış, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **19**, 42-43.

[57] **Yaghmaian, Behzad,** 2004. 'Belirsiz Alan', İstanbul'da Mülteci Olmak, *XXI Mimarlık Tasarım ve Kent Dergisi,* **19**, 38-45.

[58] **Özsoy, Hişyar,** 2003. Tanıdık Yüzler, Bilinmedik Hikayeler; Şehrin Esmerleri, *İstanbul Dergisi,* **47**, 106-109.

[59] **Foucault, Michel,** 1997. Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias, *in Rethinking Architecture,* pp. 350-356, Eds. Leach Neil, Roudledge, London and New York.

[60] **Lefebvre, Henri,** 1991. The Production of Space, trans. Donald Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford UK& Cambridge USA.

[61] **Soja, Edward; Hooper, Barbara,** 1993. The Spaces That Difference Makes: Some Notes on the Geographical Margins of the New Cultural Politics, *Place and the Politics of Identitiy,* Eds. M. and S. Keith, Routledge, ABD and Canada.

[62] **Yürekli, Ferhan,** 2005. Ders Notları

[63] **Cumhuriyet Gazetesi**, 2004. İktidar 'Zina'da Kulağını Tıkadı, 5 Eylül, s.5.

[64] **Kocabıçak, Evren,** 2004. Mekanın Direnişi ya da Direnişin Mekanı: İstiklal Caddesi, *Arredamento Mimarlık*, **2004/10**, 61-64.

[65] **Tan, Gökhan,** 1998. İstanbul'un Kitle Ruhu, *Atlas Dergisi Özel Sayı*, 10-17.

[66] **Yaşın, Yael Navaro**, 2000. Kültür Kehanetleri: Yerelliğin Toplumsal İnşası s.78-96. *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında,* der. Çağlar Keyder, Metis Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

İlke Tekin, 1979 yılında Muğla'da doğdu. 1997 yılında Muğla Turgut Reis Lisesi-Süper Lise bölümünü bitirdi. 1997 yılında girmiş olduğu Anadolu Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden Ocak 2001'de mezun oldu. Şu anda Temmuz 2001'de başlamış olduğu İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı'nda Yüksek Lisans Eğitimi'ne devam etmektedir.